

४२

ॐ श्री ॐ

मा महेश्वर सम्बाद शिवस्वरोदय

नामक पुस्तिका

ॐ श्री साम्ब सदा शिवाय नमः

अथ-लेखककोस्थान

कौडिन्य हो गोत्र मेरो पराजुली थर ।

जीवन हो शुभ नाम वार शनेश्चर ॥

पशुपति मन्दिरदेखि दक्षिण तर्फ गाउँ ।

वडा नम आठ जीवनको बस्ने ठाउँ ॥

ऐले मेरो सुबुद्धिमा यस्तो लहड आयो ।

शिव स्वरो दयग्रन्थ लेखने विचार पायो ॥

लेखि दिया खुशीसाथ श्रद्धा प्रेम गरी ।

योगी जन्ले अध्यायन गरुन् सधैं भरी ॥

जीवन प्रसाद शर्मा

प्रकाशमा आएको किताव

जीवनरस नामक रामायण -१	पुस्तक प्राप्ती स्थान
ब्रह्मा गायत्री रहस्यः -१	रत्न पुस्तक भण्डार
श्री शिव स्वरोदयः -१	काठमाडौं नेपाल ।

卐 श्री 卐

ओं श्री शिवाय नमः

अथ-सर्वधर्म शास्त्रको सिद्धान्त श्री शिव स्वरो दयः
नामक पुस्तिका

तथा अमोघ शिव कवचान्त-निर्गुण भजन

लेखकः जीवन प्रसाद शर्मा

प्रकाशकः— जीवन तथा उत्तम शर्मा

मिति श्री संवत् २०५० जेठ

छपाई दोश्रो-५००-प्रति

29690

मूल्य रु. १६।-

अथ-विषय सूची (पञ्जिका) पृष्ठ नं.

१. लेखकको स्थान तथा (ठेगाना) — क
२. विषय सूची [पञ्जिका] तथा भूमिका — ख
३. पहिलो भाग नं. १ को १ देखि ११ श्लोक तकमा तत्वको उत्पत्ति १२ देखि ८१ श्लोक तकमा शिष्यको लक्षण र स्वरको गुण तथा नाडिको व्याख्या —
४. दोश्रो भाग नं. २० को १ देखि १६-श्लोक तकमा विपरीत र शुभ लाभको व्याख्या —
५. तेस्रो भाग नं. २४ को १ देखि १५ श्लोक तकमा इडानाडिको व्याख्या
६. चौथो भाग नं. २७ को १ देखि १० श्लोक तकमा पिंगला नाडिको व्याख्या ।
७. पाँचौ भाग नं. २९ को १ देखि १५ श्लोक तकमा सुषुम्ना नाडिको विवर्णन ।
८. छैटौ भाग नं. ३३ को १ देखि १६ श्लोक तकमा गुप्तरहस्य प्रकरणम् ।
९. सातौ भाग नं. ३७ को १ देखि ६१ श्लोक तकमा स्थानादि कर्म फलको लक्षण ।
१०. आठौ भाग नं ५२ को १ देखि १२ श्लोक तकमा प्राण शक्ति प्रकरणम् ।
११. नवौ भाग नं. ५६ को १ देखि ४६ श्लोक तकमा युद्ध प्रकरणम् ।
१२. दशौ भाग नं. ६७ को १ देखि १६ श्लोक तकमा रोगप्ल प्रकरणम् ।
१३. एकादश भाग नं. ७१ को १ देखि ३४ श्लोक तकमा काल प्रकरणम् ।
१४. द्वादश भाग नं, ८० को १ देखि १० श्लोक तकमा स्त्री वसीकरणम् ।
१५. त्रयोदश भाग नं ८३ को १ देखि १५ श्लोक तकमा गर्भ प्रकरणम् ।
१६. चतुर्दश भाग नं. ८७ को १ देखि १४ श्लोक तकमा संवत्सर फल विवर्णन ।
१७. पञ्चदश भाग नं. ९० को १ देखि ७ श्लोक तकमा साधन प्रकरणम् ।
१८. षोडश भाग नं. ९२ को १ देखि २६ श्लोक तकमा यं नित्ये प्रकरणम्
- १०० नं. माश्री शिव कवचन्ते आरती तथा निगुण भजन ।

।इति पञ्जिका समाप्ता ।

✱ श्री ✱

ॐ श्री गणेशाय नमः

ऋद्धि र सिद्धिका स्वामी, सुमरी श्री गजाननः ।

लेखु शिव स्वरो दयः, योगीजनको ठूलो धनः ॥

अथ-भूमिकारम्भः-

कलाशादि पति श्री भगवान् सदाशिवजीले पूर्व कालमा आपनी प्यारी पारवतीलाई वताउनु भएको सर्व शास्त्रार्थ सिद्धान्त श्री शिव स्वरोदय महाज्ञान लोपनहोस् भन्ने हेतुले पुन प्रकाशन गर्ने इच्छा जागृत भैसन्त अर्थात् योगी जनको कल्याणार्थः ब्रह्मतत्त्व, जसलाई अजपा गायत्री भनिन्छ । (१) अर्थात् जो महानानु भवि योगीहरूले सकल धर्म शास्त्रको अवलम्बनद्वारा योग गरेता पनि, यो स्वर शास्त्र महा ज्ञानको बोध न भएसम्म उनीहरूलाई योगको सिद्धि मिल्दैन भन्ने यही ग्रन्थ भाग १ को -१६- श्लोकले वताउँछ । अर्थात् जन्म देखि मरणान्तकका काम्य कर्म तथा परमार्थिक कामनाको समुहूर्त समेत वताउने श्री शिवजीको मुखारविन्दबाट निसृती, यो श्री शिव स्वरोदय १६ भाग शास्त्र श्री पण्डित हरिहर शर्माबाट अनुवादित भै आएको अहिले जस्तै वृद्ध वृक्षबाट पलाईआएको नवीन पल्लव समान लेखिएको यो लेख सुजनहरूले रुची गरी दिएमा लेखकको सपरिश्रम सफल होला जस्तो बुझिन्छ ।

लेखक जीवन प्रसाद शर्मा

[१ ॐ प र म हंसाय विद्महे महा तत्त्वाय धीमहि ।

तन्नोहंसः प्रचोदयात् ॐ परोरजसे सावदोम् ॥

॥ इति भूमिका ॥

अथ, पहिलो भाग श्री शिवस्वरोदयारम्भः—

देव्यु वाच—

देव देव महादेव, कृपां कृत्वा ममोपरि ।

सर्व सिद्धिं करं ज्ञानं कथयः स्व मम प्रभोः । ११।

श्री पार्वती आप्ना प्यारा पति शिवजीलाई विन्ति गर्नु हुन्छ, हे देवताका देव महादेव मेरा उपर कृपा गरी सर्व सिद्धि प्राप्त हुने ज्ञान र ।

कथं ब्रह्माण्ड मुत्पन्न, कथं च परिवर्तते ।

कथं विलियते देव, कथं ब्रह्माण्ड निर्णयम् । १२।

यो ब्रह्माण्ड कसरी उत्पन्न हुनाकन जान्छ र कसरी अडेको छ । हे महादेव पुन, यो कस्तो तरहले लय हुन्छ यो निर्णय जो छ सो मलाई सत्य आज्ञा गर्नु हवम् भन्दा श्री सदाशिवजी आज्ञा गर्नु हुन्छ । १२।

श्री शिवो वाच—

तत्वात् ब्रह्माण्ड मुत्पन्न, तत्त्वैवः परिवर्त ते ।

तत्त्वे विलिय ते देवि तत्त्वात् ब्रह्माण्ड निर्णयः । १३।

यो ब्रह्माण्ड उत्पत्ति पनि तत्त्वैले गर्दछ अडियको पनि तत्त्वैले हो हे देवी तत्त्वैले गरी लय पनि हुनाकन जान्छ, यो ब्रह्माण्डको निर्णय यस्तो छ भन्दा फेरि उमा विन्ति गर्नु हुन्छ । । १३।

पार्वत्यौवाच—

तत्त्वमेव परं मूलं निश्चित तत्त्ववादिभिः ।

तत्त्व स्वरूपं किं देव, तत्त्वमेव प्रकाशयः । १४।

श्री पार्वती भन्नुहुन्छ हे महादेव सदाशिव त्यो तत्त्व भनेको के हो र तत्त्वादिले निरञ्जय गरिने परम तत्त्व मूल कारण जो छ सो तत्त्वको रूप मलाई सत्य सम्पूर्ण आज्ञा गर्नु हवस् भन्दा । ४ ।

ईश्वर उवाच—

निरञ्जनो निराकारी एकोदेवो महेश्वरः ।

तस्मा आकाशमुत्पन्नं, आकाशद्वायु संभव । ५ ।

ईश्वर आज्ञा गर्नु हुन्छ हे उमा योई परमेश्वर निरञ्जन निराकार देखि आकाश उत्पन्न भयो फेरि त्यही आकाशबाट वायु प्रकट हुनाकन गयो— । ५ ।

वायोस्तेज स्ततश्चाप स्ततः पृथ्वी समुद्भवः ।

एतानि पञ्च तत्त्वानि, विस्तीर्णानि च पञ्चधाः । ६ ।

फेरि वायुबाट तेज तेजदेखि जल र जलबाट पृथ्वी उत्पन्न भै इनही पञ्च तत्त्वबाट संपूर्ण पञ्च भूतको अनन्त विस्तार फहिलीरहेछ । ६ ।

तेभ्यो ब्रह्माण्ड मुत्पन्नं, तै रेव परिवर्तते ।

विलियते च तत्रैव, तत्रैव रमते पुनः । ७ ।

त्यही पञ्च भूतले यो ब्रह्माण्ड उत्पन्न गर्छ, त्यो ब्रह्माण्ड जो छ सो त्यही पञ्च तत्त्वले अड्याइएको हुन्छ फेरी त्यो ब्रह्माण्ड त्यही पञ्च तत्त्वमहाभूतमालयपनिहुन्छ, फेरित्यो ब्रह्माण्ड त्यसैमा रमण गरी रहन्छ । ७ ।

पञ्चतत्त्व मये देहे, पञ्चतत्त्वानि सुन्दरी ।

सुक्ष्म रूपेण वर्तन्ते, ज्ञायन्ते तच्च योगिभिः । ८ ।

शिष्यको लक्षण

३

हे सुन्दरी यो देह पनि त पाँच तत्त्वमय छ, यस्तो यो सुक्ष्म रूपले रहेको पञ्च तत्त्वलाई योगीहरूले मात्र जान्दछन् । १८।

अथ स्वरं प्रवक्षामि, शरीरस्य स्वरो दयम् ।

हंसचार स्वरूपेण, भवेज्ज्ञान त्रिकालयम् । १९।

हे देवी, यो शरीरको स्वरोदय ज्ञान जो छ सो म कहन्छु तिमी सुन यो हंस चार स्वरूपको ज्ञानले नै योगीहरू त्रिकालज्ञ हुन सक्छन् । १९।

गुह्यद् गुह्यं तरं, सारम्, मुपकारं प्रकाशनं ।

इदं स्वरोदय, ज्ञानं जानानां मस्तके मणिः । १०।

हे देवी यो स्वरोदय ज्ञान जो छ सो गुप्त भन्दा पनि अति गुप्त तथा तत्त्व भन्दा पनि महातत्त्व, ज्ञानको पनि सारवस्तु योगीहरूको शिरोमणि सर्वोपाहारको निमित्त प्रकाश भईरहेको परम प्रकाशलाई तिमी जान । १०।

सूक्ष्मात् सूक्ष्म तरं ज्ञानं, सुबोधं सत्यप्रत्ययं ।

आश्चर्य नास्तिके लोके, आधारं त्वास्तिके जने । ११।

यो स्वरोदय ज्ञान जो छ, सूक्ष्म भन्दा सूक्ष्मान्तर भएको हुनाले जान्नेका निमित्त यो प्रत्यक्ष दर्शन दिने, वालो छ आस्तिकहरू यसलाई आफ्नो ईष्ट देव ठान्दछन्, नास्तिकहरूलाई आश्चर्य मान्दछन् । ११।

शान्तशुद्धे सदाचारे, गुरो भक्ते क मानसे ।

दृढचित्त कृतज्ञे च द्वयंचैव स्वरोदयम् । १२।

हे उमा, अब शिष्यको लक्षण कहन्छु सुन, यो स्वरोदय ज्ञान जो छ सो कस्तोलाई दिनु भने शान्तचित्त भएको सदाचारमा रहने गुरु सेवामा

दृढचित्त' भएको यस्तो कृतज्ञतालाई मात्र यो ज्ञान प्रदान गर्न उचित हुने छ यस्तालाई मात्र दिनु १९२।

दुष्टे च दुर्जने क्रुद्धे, असत्ये गुरु तल्पगे ।

सत्यहिन दुराचारे स्वरज्ञानं नदोय ते । १३।

अर्थात् दुष्टचित्त भएको र कष्टि असत् काम गर्ने अतः गुरु पत्नीमा भोग गर्न इच्छा गर्ने; आचारहीन घृणा काम गर्नमा तत्पर रहने यस्ता दुष्टलाई यो उक्तं स्वरोदय ज्ञान नदिनु- १९३।

शृणु त्वं कथितं देवि, बेहस्य ज्ञान मुक्तमम ।

येन विज्ञान मात्रेण, सर्वज्ञ त्वंहि जाय ते । १४।

हे देवी यो देहको उक्तं ज्ञान म भन्छु तिम्री सुन यो स्वरोदय ज्ञानको अध्ययन गर्नुलाई मात्र संपूर्ण कुराहरू जान्ने हुन्छ बुझ्थौ १९४।

स्वरे वेदाश्च शास्त्राणि, स्वरे गान्धर्व मुक्तमम् ।

स्वरे सर्व त्रैलोक्यं च, स्वर मात्र स्वरूपकम् । १५।

यो स्वरवाटं निगमाधिक शास्त्र र विद्या उत्पन्न भयो स्वर्ग मर्त्य पाताल तिर्न लोक पनि स्वरवाटं उब्जिइएको हो त्यस्तं त्रिधात्मा पनि, स्वर स्वरूपले रहेको हुन्छ १९५।

स्वरहीनं च दैवज्ञं, नाथ हीनं यथा गृहे ।

शास्त्र हीनं यथा वाणो, शिरो हिनं च यद्वपुः । १६।

अर्थात्-शास्त्र रहितको वचन र ईश्वरको भावना नभएको घर तथा शीर नभएको शरीर जस्तो हो त्यस्तै स्वर शास्त्रले हीन भएको योगीहरूको योग र ज्ञान पनि हो- १९६।

नाडि भेदं तथा प्राणः, तत्त्व भेदं तथैव च ।

सुषुम्णा मिश्र भेदं च, योजानाति समुक्ति गः । १७।

जो मानिस नाडि र तत्त्वहरूको तथा सुषुम्णाको भेद जान्दछ सो योगी
पुरुष सधैं मुक्त भै रहेको हुन्छ । १७।

साकारे वा निराकारे, शुभ वा युवलिकृते ।

कथयन्ति शुभं के चित् स्वर ज्ञाने वरानने । १८।

अर्थात् साकार वा निराकार-रूप-सोऽहं वायुको लक्षण धैर्यो र जेहोस्
म ब्रह्मिया तरहले भन्छु हे वरानने तिम्री राम्रो तरिकाले सुन । १८।

ब्रह्माण्ड खण्ड पिण्डाद्यां, स्वरेणैवहि निर्मिताः ।

सृष्टि संहार कर्ताच, स्वरः साक्षात्महेश्वरः । १९।

यो ब्रह्माण्ड पिण्ड जो छ स्वरको आधारले रहेको छ, यसको श्रृष्टि
र सम्हारकर्ता पनि स्वर छ, तसर्थ यो स्वर शब्द आत्मा महेश्वर हो । १९।

स्वर ज्ञानात् परं गुह्यं, स्वर ज्ञानात् परं धनं ।

स्वरज्ञानात् परं ज्ञानं वा दृष्टि नवाश्रुतम् । २०।

यो स्वर ज्ञान भन्दा परको गोप्य र स्वर ज्ञान भन्दा परको धन, स्वर
भन्दा अर्को ज्ञान कुनै पनि छैन, हे देवी यो ज्ञान देख्ने सुन्ने पनि कोही
छैन । २०।

शत्रु हन्या स्वर बले, तथा मित्र समा गमः ।

लक्ष्मी प्राप्तिः स्वरः बले कीर्तिस्वर बले सुखम् । २१।

यो स्वर शब्द ब्रह्मको बलले, शत्रु पनि मारिन्छन्; मित्रको समागम पनि हुन्छ, तथा लक्ष्मी पनि प्राप्ति हुन्छिन् कीर्ति पनि रहन्छ, फेरि त्यस्तै अनेक किसिमको सुख पनि स्वरैका बलले हुन सक्छ । १२१।

कन्या प्राप्तिः स्वरबले तद्बले राज दर्शनम् ।

स्वरेण देवता सिद्धिः स्वरेण क्षितियो वशः । १२२।

अर्थात्-स्वरैका बलले कन्या पनि पाइन्छ, फेरि राजाको दर्शन पनि पाइन्छ, फेरि देवताहरूको सिद्धिः पनि मिल्छ, यो स्वरैका बलले गर्दा पृथ्वी पनि आफ्नो वसमा हुन सकिन्छ । १२२।

स्वरेण गम्यते देशो भोज्यं स्वरबले तथा ।

लघु दीर्घं स्वरबले, मज्जं चैव निवारयेत् । १२३।

फेरि स्वरगो बलले यात्रा पनि सफल हुन्छ, भोजन पनि स्वादिष्ट हुन्छ तसर्थ दिशा पिशाचको कार्य त्याग पनि स्वरैका बलले खुल्दछ । १२३।

सर्भशास्त्र पुराणादि, स्मृति वेदान्त पूर्वकम् ।

स्वर ज्ञानात्परं तत्त्वं नास्ति किञ्चिद् वरानने । १२४।

जस्तै, संपूर्ण पुराणादिक सर्वशास्त्रहरू भए, त्यस्तै वेदान्त पूर्वक स्मृतिहरू भए, हे वरानने यसमा स्वर ज्ञान भन्दा अर्को तत्त्व केही पाइदैन । १२४।

नाम रूपादिकः सर्वो मिथ्या सर्वेषु विभ्रमः ।

अज्ञान मोहिता मूढा, यावत्तत्त्वं न विद्यते । १२५।

अर्थात्-यो सब नाम रूपादिक जो देखिन्छ, सो सब मिथ्या भ्रम मात्र हो, अर्थात्-जहांसम्म जो मानिस अज्ञानको कारणले गर्दा पांच तत्त्वको खेलमा मोहित भैरहन्छ तहांसम्म सर्वकालको एकै तत्त्व जान्दैन । २५।

दंडं स्वरोदयम् शास्त्रं, सर्वशास्त्रतमो

आत्मघट प्रकाशार्थ प्रदीप कलिकोपमम् । २६।

यो स्वरोदय शास्त्र जो छ सो संपूर्ण शास्त्र भन्दा उत्तम छ, जस्तै निर्मल वत्ती बालनाले अन्धकार हराउँछ, त्यस्तै आफ्नो अत्मा ज्योति स्वरोदय प्रकाश गर्नाले अज्ञान रूपी अन्धकार हराएर जान्छ- । २६।

यस्मै कस्मै परस्मै वा न पोक्तं प्रश्न हेतवे ।

तस्मादात् स्वयंज्ञेय, मात्मानो वात्मनात्मनि । २७।

अर्थात्-कोही मनुष्यले प्रश्नको हेतुमा यो स्वर शास्त्रको कुरा सोध्यो भने कसैलाई पनि न भन्नु; कारण आत्माको विषयमा आत्मैले मात्र जान्नु पर्ने र जानिने कुरा छ, तसर्थ यो शास्त्र ज्ञान आफूले जान्नु उचित हुने छ । । २७।

न तिथि न नक्षत्रा च, नवारोग्रह देवता ।

न च वृष्टि व्यातिपातो वैधृत्याद्यास्तथैव च । २८।

यो स्वरोदय शास्त्रको ज्ञान जान्ने पुरुषलाई तिथि बांर नक्षत्र ग्रह-देवता-भद्रा-व्यातिपात वैधृत्यादि केहि दोष पनि लाग्दैन । । २८।

कुयोगो नास्ति को देवि, भवन्ति न कदा च नः ।

प्राप्ते स्वरबले युक्ता, सर्वमेव फलं लभेत् । २९।

हे देवी यो स्वरज्ञान को अध्ययन गर्ने पुरुषहरूलाई कुयोगले छुन सक्तैन यो स्वरकै बलले गरी सबै कर्मको फल योग प्राप्ति हुन्छ । ३९।

देह मध्ये ऽस्थिता नाड्यो, बहुरूपी सुविस्तरात् ।

ज्ञातव्याश्च बुधैर्नित्यं, स्व देह ज्ञान हेतवे । ३०।

यो देहमा नाडिहरू धेरै किसिमले रहेको हुन्छन् तसर्थ यो हेतु नाडिको रूप जानिफकार पुरुषहरूले नित्य जान्नु पर्ने कुरा छ । ३०।

नाभिस्थान गकं दोर्ध्वं, मकरा देव निर्गताः ।

द्वि सप्तति सहस्राणी, देह मध्यव्यवस्थिताः । ३१।

यो देहको नाभिस्थान विशेषास्तिर फकिएको-१-नाडि जोछ सो अनेकौंभै फहिलिएर -७२- हजार नाडिको संख्यामा रहेको हुन्छ । ३१।

नाडिस्था कुण्डली शक्तिभुं जङ्गाकार शापि ॥

ततोद्ग शोर्ध्वगानाड्य् दशैर्वाद्धं प्रतिष्ठिता । ३२।

नाभिस्थानमा रहेको, कुण्डली शक्ति जोछ, सो सर्पको आकारले सुतेको हुन्छ, त्यही देखि दश दिशाको उर्द्ध गाभीभै फहिली रहेको छ, फेरि बाहुं नाडि चाहि अधोगामी भैरहेको हुन्छ । ३२।

द्वे द्वे तिर्यगतौनाड्यो चतुर्विंशति संख्ययाः ।

प्रधाना दशनायस्तु, दश वायु प्रवाहिकाः । ३३।

जम्मा-७२-हजार नाडिमध्ये-२४-नाडि प्रधान छ, त्यसमध्ये-२२-नाडि तेर्सो चल्दछ, -१०-नाडि चाई वायुको प्रवाहमा छ, बाँकी-१०-नाडि देहमास्थि छ । ३३।

तीर्यगूध्वस्तिथाऽ धरथा, वायुदेह समन्विताः ।

चक्रवत्सस्थिता देहे, सर्वप्राण समाश्रिताः । ३४।

अर्थात् यो देहमा, तल र माथि, वर र पर चल्ने नाडि सबै संयोग भै कुमालेको चक्र समान गरी ई सबै प्राणको आधारमा रहेको हुन्छ । ३४।

ताशास्रध्ये दशश्रेण्य, दशनाडि सउत्तमाः ।

इडांच पिङ्गला चैव सुषुम्णा च तृतीयकम् । ३५।

ती नाडिहरूमध्ये दशनाडि श्रेष्ठ छ, ती भन्दा उत्तम-३-नाडि छ, ती नाडिहरूको नाम हो इडा र पिङ्गला तथा सुषुम्णा । ३५।

गान्धारी हस्ति जिह्वाच, पूषा चैव यशस्विनी ।

अलम्बुषा कुहूश्चैव, शांखिनी दशमस्तथा । ३६।

ती-३ नाडिबाट उब्जेकान् १०-नाडिको नाम हो गान्धारी हस्तिजिह्वा पूषा र यशस्विनी, अलंबुषार कुहू, शांखिनी ई-७-र-३-ले-१०-भयो । ३६।

इडावामेस्थिता भागे, पिङ्गला दक्षिणेऽस्मृता ।

सुषुम्णा मध्ये देशेतु, गान्धारी दाँम चक्षुभिः । ३७।

यो देहमा इडा नाडि बायाँ तर्फ पिङ्गला दाहिने तर्फ तथा सुषुम्णा बीचमा रहन्छ, अनि गान्धारी नाडि चाहि दाँया-नेत्रमा रहन्छ । ३७।

दक्षिणे हस्ति जिह्वाच, पूषा कर्णे च दक्षिणे ।

यशस्विनी वाम, कर्णे आनने चाप्यलंबुषा । ३८।

हस्ति जिह्वा नाडि दायाँ नेत्रमा र पूषा नाडि दाहिने कानमा तथा यशस्विनी देब्रे कानमा रहन्छ, अलंबुषा नाडि चाहि मुखमा रहन्छ । ३८।

कुहश्च लिङ्गं देशेतु, मूलस्थानेतु शंखिनी ।

एवं द्वारं समाश्रित्य । तृणन्ति दशनाडिकाः । १३६।

कुहुनांको नाडि लिङ्गेन्द्रियमा र शंखिनी गुद द्वारमा रहन्छ यस्ता प्रकारले दश नाडिहरू शरीरका द्वारको स्थानमा रहेका हुन्छन् । १३६।

इडा पिङ्गला सुषुम्णा, प्राण मार्गं समाश्रिताः ।

एतांही दशनाड्यस्तु, देहमध्ये व्यवस्थिता । १४०।

अर्थात् इडा पिङ्गला र सुषुम्णा, ई नाडि चाहि प्राण मार्गको आश्रयमा रहन्छन्। बाँकी दश नाडि चाहि शरीरका बीचमा रहेका हुन्छन् । १४०।

नामानी नाडिकानांतु, वातानांतु वदाम्यहम् ।

प्राणेऽपानः समानश्च, उदानोऽव्यान एव चः । १४१।

अतः इ नाडिहरूको जो छ सो नां वताये अब अरू नाडिहरूको आश्रयभूत् प्राण, अपान, सनान, उदानतथाव्यानईपाँच वायुकोनांभन्दछुतिमीसुन । १४१।

नागः कुर्मोयऽथ कृकलो, देवदत्तो धनञ्जयः ।

हृदि प्राणो वशे नित्य अपानो गुद मण्डले । १४२।

नाग कुर्म कृकल र देवदत्त ई उप प्राण हुन अपान वायु चाहि गुदस्थानमा रहन्छ, बाँकी धनञ्जय प्राण चाही हृदयमा रहन्छ । १४२।

समानो नाभि देशेतु, उदानः कण्ठमध्यगः ।

व्यानाऽव्यापी शरीरेषु, प्रधान दश वायवः । १४३।

समान वायु नाभिस्थानमा, उदान कण्ठमा व्यान वायु चाहि सर्व शरीरमा व्याप्त हुन्छ, यस्ता प्रकारले दशवायु रहन्छ भनि जान्नु । १४३।

प्राणाद्या पंच विख्याता, नागाद्या पंचवायवः ।

तेषामपि च पंचानां स्थानानि च वदाम्यहम् । १४४।

प्राणादिक पाच वायुको स्थान भने, अत्र नागादिक पाँच वायु जो छन् उनीहरूको स्थान जोछ सो, म त्रमैले भन्दछु तिमी सुन । १४४।

उद्गारे नाग आख्यातः कुर्म उन्मिलनेस्मृतः ।

कृकलक्षुत कृज्ज्ञेयो, देवदत्तो विजृम्भणे । १४५।

नाग वायुले डकार्नो कुर्मले आँखा उघार्ने र चिम्लने, कृकल वायुले छ्द्यौ गराउने देवदत्त वायुले चाँहि अत्लि लगाउने काम गर्दछन् । १४५।

नजहाति मृत वापि, सर्वव्यापी धनञ्जयः ।

एते नाडि षुसर्वासु, भ्रमन्ते जीव रूपिणः । १४६।

अनि धनञ्जय वायु चाँहि हृदयवाट सवै शरीरमा व्याप्त हुन्छ । त्यसकारण मरेको शरीरलाई पनि-६-घडिसम्म छोड्दैन, (जीवात्मामा) यस तरिकाले १० वायु रहन्छन । १४६।

प्रकटं प्राण संचारं, लक्षये देहमध्यतः ।

इडापिङ्गला सुषुम्णा, नाडिभि स्ती सृभिर्बुधः । १४७।

यो देहका बीच बीचमा चलेको प्राण संचार जोछ सो त्यसलाई जान्न जानिहरू, इडा र पिङ्गला तथा सुषुम्णा ई तीन नाडिको अनुसन्धानवाट नै जान्दछन् । १४७।

इडा वामे च विज्ञेया, पिङ्गला दक्षिणेस्मृताः ।

इडा नाडिस्थिता वामे, ततोव्यास्ता च पिङ्गला । १४८।

अर्थात् इडा देवो र पिङ्गला दाहिने तर्फ चल्ने नाडिको गति जान्नु । १४८।

इडा यान्तुस्थिते चन्द्र पिंगलायां च भास्कर ।

सुषुम्णा शंभु रूपेणः, शंभु हंस स्वरूपतः । १४९।

इडामा चन्द्र र पिङ्गलामा सूर्य नाडि रहन्छ, सुषुम्णा नाडिमा चाँहि भगवान शङ्करजी रहनु हुन्छ, हंसरूपमा पनि शङ्कर रहन्छन् । १४९।

हकारो निर्गमे प्रोक्तः, सकारेण प्रवेष्टनम् ।

हकारः शिवरूपेणः, शकारः शक्ति रूच्यते । १५०।

वाहिर निक्कलदाको स्वरलाई हकार कहिन्छ, भित्र पस्ताको स्वरलाई चाहि सकार भन्दछन्, हकार स्वर शिव रूप हो सकार चाहि शक्ति । १५०।

शक्तिः रूपस्थितश्चन्द्रो, वामनाडि प्रवाहकः ।

दक्षःनाडि प्रवाहश्च, शंभुरूपो दिवाकरः । १५१।

अर्थात् हाम्रो नाडि चलाउने देवता, देवोमा शक्ति र दाहिनेमा शंभु रहन्छन् । १५१।

स्वासे सकार संस्थेतु, यद्दानं दियते बुधेः ।

तद्दानं जीवलोकेऽस्मिन्, कोटिकोटि गुणं भवेत् । १५२।

अर्थात्-सकार स्वास चलेको व्यला ज्ञानी पुरुष जो सबस्तु दान गर्छन् त्यस दानको फल अरुभन्दा कोटि गुण धेरै हुन्छ भनिएको छ । १५२।

अनेनलक्ष मद्योगी, चैकचित्तः समाहितः ।

सर्वमेव विजानिया, मार्गे वै चन्द्र सूर्य योः । १५४।

अर्थात्-जो योगी पुरुष छ, उसका एकाग्र चित्तको ध्यानले सबै जीवलाई
चन्द्र र सूर्य स्वरको बाटो हिंडेको जानोस् ॥५३॥

ध्यायेत्तत्त्वं स्थिरे जीवे, अस्थिरे न कदाचनः ।

ईष्ट सिद्धि भवेत्तस्य, महालाभो जयस्तथाः ॥५४॥

अतःजो योगी पुरुष छ, उसले आफ्नो चित्त स्थिर भएको व्यला तत्त्वको
ध्यान गरोस्, तब उसको मनोरथ सिद्ध हुनेछ, र उसको जय र लाभ
पनि हुनेछ । तर, चित्त स्थिर नभएको व्यला चाहि केही पनि सिद्ध
हुने छैन । ॥५४॥

चन्द्र सूर्य समाभ्यासं, ये कुर्वन्ति सदा नराः ।

अतीता नागता ज्ञानं, तेषां हस्ता गतं भवेत् ॥५५॥

जो मानव चन्द्र र सूर्य नाडिको बढिया तरहले ध्यान अथवा अभ्यास
गर्छन भने उनीहरूको मनमा भूत् भविष्यको ज्ञान प्रत्यक्ष हुन्छ ॥५५॥

वामेचामृत रूपश्या उज्जगदा व्यापनं परम् ।

दक्षिणे चर भागे न, यगदुत्पाद येत्सदाः ॥५६॥

देब्रे नाडिले चाहि अमृतको वर्षा गरी सृष्टिलाई पुष्टयाई गर्छ, दाहिने
पिङ्गला नाडिले चाहि जगतका प्राणिको मृष्टि गर्छ भस्त्रेधर्म-अक्राट्यछ ॥५६॥

मध्यमा भवतीक्रूरा, दुष्टा सर्वत्र कर्मसु ।

सर्वत्र शुभ कार्येषु, वामा भवती सिद्धिदा ॥५७॥

वीचमा (कुम्भक) सुष्मना नाडि चाहि सबै काममा बाधा पर्ने वाला हुन्छ
देब्रे नाडि चाहि सबै काममा सिद्धिदिने वालो हुन्छ ॥५७॥

निर्गमतु शुभा वामा, प्रवेशे दक्षिणा शुभा ।

चन्द्र समस्तु विज्ञेयो, रविस्तु विषमःसदा ।५८।

अर्थात् वाहिर निकलनु पर्दा देब्रे नाडि शुभ छ-भित्र पस्ता चाहि दाहिने नाडि शुभ हुन्छ । कारण चन्द्र नाडिसम र सूर्य सधैं विसम हुन्छ ।५८।

चन्द्रःस्त्री पुरुषः सूर्य इचन्द्रो गौरो सितो रविः।

चन्द्रःनाडि प्रवाहेतु सौम्य कार्याणि कारयेत् ।५९।

अतः चन्द्रनाडि चाहि स्त्री हो, सूर्य चाहि पुरुष, चन्द्रको गोरो वर्ण छ सूर्यको चाहि सेतो वर्ण हुन्छ, तसर्थ चन्द्र नाडि परेमा शुभ काम गर्नु ।५९।

सूर्य नाडि प्रवाहेण, रौद्र कर्माणि कारयेत् ।

सुषुम्णायाः प्रवाहेण, भक्ति मुक्ति फलानिच ।६०।

अर्थात्-सूर्य नाडि चलेको ब्यला चाहि दुष्ट कामको सफल हुन्छ । सुषुम्णा नाडि चलेको बेला चाहि भक्ति र मुक्तिको काम अर्थात्-निस्काम्य कर्म शुभ हुन्छ भनी जान्नु ।६०।

आदौ चन्द्रः सितेपक्षे, भास्करो हीसिते तरः ।

प्रतिपत्तो दिनान्याहु, स्त्रीणि स्त्रीणि कृतोदयौ ।६१।

अर्थात्-शुक्ल पक्षको चन्द्र र कृष्ण पक्षको सूर्य, प्रतिपदादेखि तीन तीन दिन सम्म चन्द्रमा रसूर्य स्वरको उदय हुन्छ सो कुराको अभ्यास गर्नु ।६१।

सार्धं द्वि घटिके ज्ञेयेः, शुक्ले कृष्णे शशी रविः ।

वहत्येक दिनेनैव यथाषष्ठि घडि क्रमात् ।६२।

शुक्ल पक्षेमा प्रथम, अढाई घडि चन्द्रमा र कृष्णपक्षको प्रथम अढाई घडि सूर्यको उदय हुँदा स्वर चल्ने कामको रिति-६०-क्षडिस्म हुन्छ । ६२।

बहे यतद् घटीमध्ये, पंचतत्त्वानि निर्दिशेत् ।

प्रतिपत्तो दिनान्याहु, विपरिते विवर्जयेत् । ६३।

फेरि त्यै-६०-घडिका बीचमा पाँच तत्त्वहरू चल्दछन् । फेरि परेवादेखि तीन दिन जो कहिएको छ, सो दिनमा विपरित उल्टो अर्थात्, सूर्यका दिनमा चन्द्र र चन्द्रको व्याला सूर्य, भएमा शुभ कर्म नगर्नु । ६३।

शुक्लपक्षे भवेत् वाँमा, कृष्णपक्षे च दक्षिणाः ।

जानि यात् प्रति शतपूर्वं, योगीत द्यत मानसः । ६४।

शुक्लपक्षको प्रतिपदामा देब्रे र कृष्णपक्षको प्रतिपदामा दाहिने ई चन्द्र र सूर्य नाडि ती योगीहरूको एकाग्र चित्तले जानुन् । ६४।

शशांकं वारये द्रात्रौ, दिवा वारय भास्करम् ।

इत्य भ्यासरतो नित्यं, सयोगो नात्र सं शयः । ६५।

अर्थात्-रातमा चन्द्र र दिनमा सूर्य स्वरको रोकने अभ्यास गर्ने योगीहरू सर्वश्रेष्ठ कहिन्छन्, यसमा सन्देह नगर्नु भन्छन् । ६५।

सूर्येण वध्यते सूर्य, इचन्द्रेण इचन्द्र वध्य ते ।

यो जानाति क्रिया मेताँ, त्रैलोक्यं वशगं क्षणात् । ६६।

अर्थात्-जो योगी, सूर्यका स्वरले सूर्य र चन्द्रका स्वरले चन्द्र ढाकिएको जान्दछन् तिनीहरू तीनै लोकको क्षणभरमा वश गर्न सक्तछन् । ६६।

उदयं चन्द्र मार्गेण, सूर्येणास्त मनं यदिः ।

तदाते गुण संघाता विपरितं विवर्जयेत् । ६७।

अर्थात्-चन्द्र स्वरले दिनको उदय र सूर्य स्वरमा अस्त भएको व्यला
अनेक गुणहरू पैदा हुन सक्छन्, तर त्यसको उल्टो पनि गयो भनेता
दोष पनि हुन्छ । ६७।

गुरुः शुक्रः बुधेन्दूनां, वासरे वाँम नाडि काः ।

सिद्धिदा सर्व कार्येषु, शुक्लपक्षे विशेषतः । ६८।

अर्थात्-गुरु र शुक्रः बुध र सोम ई चार वारमा देखे नाडि चल्थो भने
सर्व काममा सिद्धि दिने वाला हुन्छ अझ शुक्लपक्षमा ता विशेष फल दिने
वाला हुन्छ । ६८।

अर्का गारक सौरीणा, वासरे दक्षः नाडि काः ।

अर्पव्या चरकार्येषु, कृष्णपक्षे विशेषतः । ६९।

अर्थात्-रवि र मङ्गल, शनि ई तीन वारमा दाहिने नाडि चलेको भये
उसव्यला (चर चल्ती काम) गर्नु उचित हुन्छ । अझ कृष्णपक्षमा ता झन
शुभ हुन्छ । ६९।

प्रथमं वहते वायुः द्वितीयं च तथा मलः ।

तृतीयं वहते भूमि, चतुर्थं वारुणी वहेत् । ७०।

अर्थात्-तत्त्वहरू मध्ये-पहिला वायु तत्व र दोश्रो अग्नि तत्व, तेश्रोमा
पृथ्वीतत्व चल्दछ, चौथो चाहि जलतत्व चल्दछ भनि
जान्नु । ७०।

सार्व द्विघटिके पंच; क्रमेणै वोदयन्ति च ।

क्रमा वैकैक नाड्या च, तत्त्वानां पृथगुद्भवः । ७१।

अर्थात्-ई तत्त्वहरू क्रमैले अढाई घडिमा उदय हुन्छन् । फेरि इनै तत्त्वहरू क्रमैले एक एक नाडिमा पैदा पनि हुन्छन् । ७१।

अहोरात्रेण मध्येतु, ज्ञेयां, द्वादशसं क्रमा ।

वृष, कर्कट, मन्थालि, मृग-मीना-नीशाकरे । ७२।

अर्थात्-पहिला, दिन र रातको मध्ये बाह्र संक्रान्ति जान, त्यसमध्ये जेठ र श्रावण, आश्विन र मंसिर, माघ र मीन ई-६-महिनामा चन्द्रमाको राशि हुन्छ । ७२।

मेष-सिंहौश्च कुम्भश्च, तुला च मिथुनं धनम् ।

उदये दक्षिणे ज्ञेयः, शुभाशुभ विनीर्णयः । ७३।

अर्थात्-फेरि वैशाख र आसार, भादौ र कार्तिक अनि पौष र फाल्गुन ई-६ महिना चाहिँ सूर्य ती राशि हुन्छ भनि जान्नु, त्यसव्यला दाहिने सूर्य स्वर चलेमा शुभ कामना निश्चित गर्नु । ७३।

तिष्ठत् पूर्वोत्तरे चन्द्रो, भानुः पश्चिम दक्षिणे ।

दक्ष नाड्या प्रसारेतु, नागच्छेद्या क्ष पश्चिमे । ७४।

अर्थात्-ई महिनामा चन्द्रमा पूर्व र उत्तर तिर रहन्छन् सूर्य चाहिँ पश्चिम र दक्षिणतिर रहन्छन्, त्यसव्यला सूर्य नाडि पन्ध्रौ भने पूर्व र दक्षिण तिर नजानू । ७४।

वामा चार प्रवाहेतु, नगच्छेत् पूर्व उत्तरे ।

परिपंथि भयंतस्य, गतोऽसौ न निवर्त्त ते । ७५।

अर्थात्-देब्रे नाडि चलेको व्यला चाहि पूर्व र उत्तरतिर नजानू जानाले
अशुभ हुन्छ । यदि जवरजति गै हाल्यो भने त्यो व्यक्ति फेरि फर्कदैन । ७५।

तत्र तस्मान्न गंतव्यं, बुधैः सर्वं हितै षिणोः ।

तदा तत्र तुसंयाते, मृत्युरेव न सं शयः । ७६।

त्यसकारण, आपनो कल्याणार्थि मानव त्यस व्यला परदेश नजावस्,
जवरजस्ति गयो भने मरिहाल्छ यसमा संशय छैन । ७६।

शुक्लपक्षे द्वितीया या, मर्के वहति चन्द्रमा ।

दृश्यते लाभदः पुंसां, सौम्ये सौख्ये प्रजाय ते । ७७।

अर्थात्-शुक्लपक्षे द्वितीयाको सूर्यस्वर चल्ने व्यला चन्द्रस्वर चल्यो भने
त्यो मनुष्यले चन्द्रमाको दर्शनगर्नु वढिया सुख लाभ हुन्छ भनीजानोस् । ७७।

सूर्योदये यदासूर्यश्चन्द्रश्चन्द्रोदये भवेत् ।

सिद्ध्यन्ति सर्वकार्याणि, दिवा रात्रिं गता न्यपि । ७८।

अर्थात्-जुन्दिनमा सूर्यस्वरमा सूर्य र चन्द्रस्वरमा चन्द्रस्वर चल्यो भने
त्यो दिनमा गरेको शुभ कर्मबाट सिद्धि र लाभ परसस्त पाहिन्छ भनी
जानू । ७८।

चन्द्रकाले यदासूर्यश्चन्द्रोदये भवेत् ।

उद्वेगः कल हो हानी शुभं सर्वं निवारयेत् । ७९।

अर्थात्-चन्द्रस्वरको व्यला सूर्यस्वर र सूर्यको व्यला चन्द्रस्वर चल्थो भने त्यो समय उद्वेग डरलाग्दो हानी हुनेछ । त्यसव्यला सुजनहुँदले शुभ कामना नगर्नु । १७६।

सूर्यस्यवाहेप्रवदन्तिविज्ञा,ज्ञानंहागस्यस्यतु निश्चयेन ।
स्वासेनयुक्त स्यतुगीतरस्मे,प्रवाहकालेकलमन्यथास्यात् ॥८०॥

अर्थात्-सूर्यस्वर चलेको व्यला अगम्य अर्तक्य ज्ञान पनि निश्चित हुनेछ, चन्द्रस्वर चलेको व्यला चाहिँ निश्चित हुँदैन भनि जानीहुँदले भनेका छन् । १८०।

यदा प्रत्यूष कालेन, विपरितोद यो भवेत् ।

चन्द्रस्थाने वहत्यार्को, रविस्थाने च चन्द्रमा ॥८१॥

अर्थात्-विहान सूर्यस्वरको ठाउँमा चन्द्र र चन्द्रको ठाउँमा सूर्यस्वर चल्थो भने त्यस व्यला विपरित हुन्छ । तर उपा कालले गर्दा केही लाभ पनि हुन्छ कि १८१।

(ईति श्री प्रथम भाग शिवस्वरोदय शिष्य लक्षणः समाप्ति)

अथ-द्वितीयभाग शुभ लक्षणारम्भः

प्रथम मन उद्वेग, धन हानि द्वितीय के ।

तृतीय गमनं प्रोक्तं ईष्ट नाशं चतुर्थके ।१।

हे देवी अब शुभाशुभ लक्षण मुन, त्यस्तो त्यो विपरित स्वास
चलेमा प्रथम मन उद्वेग गराउदछ दोश्रोले धनको खती गर्दछ, तेस्रोले
बाहिरतिर दुःखको यात्रा गराउदछ, चौथोले चाहि ईष्टमित्तको
हानी नोक्सानी गराउदछ भन्ने कुरा जान

।१।

पञ्चमे राजविध्वंसे, षष्ठे सर्वार्थ नाशनम् ।

सप्तमे व्याधि दुःखानी, ह्यष्ट मे मृत्युमादिशत् ।२।

पाचौमा राजाको नोक्सान हुन्छ, छैटौमा सर्व वस्तुको नोक्सान हुन्छ
सातौमा अनेक रोग र व्याधिहरूले दुःख दिन्छ, फेरि आठौका व्यला
चाहि मृत्युको नै भय हुने छ भन्ने बात कहिएको छ

।२।

कालत्रये दिना न्याष्टौ, विपरितं यदा वहेत्

यदादुष्ट फलं प्रोक्तं, किञ्चि न्यूनंतुशो भनम् ।३।

अर्थात्-यस्ता प्रकारले-८-दिनसम्म उषादि तीनै कालमा त्यस्तो स्वर
चल्यो भने कहिलेकाहि शुभ भएमात्र नत्र दुष्टफल हुन्छ मनी जान्छु ।३।

प्रातःमध्याह्न योश्चन्द्राः शायं काले दिवाकरः ।

तदानित्यं जयालाभो, विपरितवि वर्जयेत् ।४।

अर्थात्-बिहान र दिउँसो चन्द्रस्वर र व्यलुका सूर्यस्वर चल्यो भने त्यो
व्यला चाहि सधैं शुभ र लाभ हुने छ, त्यसको उल्टो भएमा दुःख
हुन्छ भनी जान्छु

।४।

वामे वा दक्षिणे वापि, यत्र संक्रमते शिवः ।

कृत्वा त्वत्पाद मादौ च, यात्रा भवति सिद्धिदा । १५।

अर्थात्-कुनहि काममा बाहिर जानु पर्दा, दायाँ-बायाँ जुनस्वर चलेको छ सो विचार गरी जता खुला स्वर छ उही पाइलो ढोका बाहिर सार्नाले यात्रा सिद्ध सफल हुनेछ । १५।

चन्द्रः सम पदः कार्यो, रविस्तु विषमः सदाः ।

पूर्णपादं पुरस्कृत्य, यात्रा भवति सिद्धिदाः । १६।

फेरि चन्द्रस्वर चलेको २-४-६ घडिभित्रमा बायाँ पाउ अघी सार्नाले पनि आफ्नो यात्रा सिद्धि दायक हुनेछ भनी जानु । १६।

यत्रांगे वहते वायुः, स्तदंगे करसत्तलात् ।

सुप्तो स्थितो मुखं स्पृष्टवा, लभते वान्छितं फलम् । १७।

अर्थात्-विहान चाडै उठेर जताको स्वास चलेको छ उतहीतिरको हातले आफ्नो मुख मुर्सानाले पनि त्यस दिन मन माफिक फल पाहिन्छ भनेको छ । १७।

परदत्त तथा ग्राह्यो, गृहान्नि गमनेऽपि च ।

यदंगे वहते नाडि, ग्राह्यं तेन करान्घ्रिणा । १८।

अर्थात्-अर्कालाई केही दिनु पर्दा र लिनु पर्दा तथा बाहिर जानु पर्दा पनि जताको नाडि खुला हुन्छ, उतहीतिरको हात र पाउ चलाउनाले कार्य सफल हुन्छ । १८।

नहानिःकल हो नैव, कण्टकै नापि भिद्य ते ।

निवर्त्तते सुखी चैव, सर्वोपद्रव वर्जितः । १९।

अर्थात्-त्यसरी दैनिक साइत गर्नलि कहिल्यै पनि आफ्नो हानी हुंदैन,
शत्रुको डर पनि हटेर जान्छ, बाहिर गएको भए पनि कुनही उत्पातले
नछोई सुखैले घर फर्केर आउछ । १६।

गुरु बन्धु-नृपा-मात्यो, ष्वन्योषू शुभ दायिनी ।

पूर्णांगे खलु कर्तव्या, कार्यसिद्धि र्मन स्थिताः । १७।

अर्थात्-गुरु र दाजु भाई, राजा र मन्त्रीसित शुभ लाभ लिनु छ भने आफ्नो
जतापट्टीको स्वर चलेको छ उतैपट्टी गएर बस्यो भने स्व कामना सफल
हुन्छ । १७।

अग्निं चौरा धर्म धर्मा, अन्न्योषां वादि निग्रहा ।

कर्तव्याः खलु रिक्तायां, जय लाभ सुखार्थिभिः । १८।

अर्थात्-अग्निले अरुको नाश गर्नु पर्दा र चोरि काम गर्दा तथा
अरु धर्मा धर्मको काम गर्दा र वादिप्रति वादिवाट लाभ लिनु पर्दा
पनि रिक्ता तिथिको साहितवाट काम गर्दा जय र लाभ प्राप्ति हुन्छ । १८।

दूरदेशे विहातव्यां, गमनंतु हिमद्युतौ ।

अभ्यार्ण देशे दीप्तेतु, तरणा विति के च न । १९।

अर्थात्-कुनही योगीहरूको भनाई यस्तो पनि छ कि, टाढा जानु पर्दा
चन्द्रस्वरमा साइत गर्नु नजिकै चाहि सूर्यस्वरमा गए पनि शुभ हुनेछ
भन्छन् । १९।

सुन्य नाड्या विपर्यास्तं, यत्पूर्व प्रति पादितं ।

जायते नान्यथा चैव, यथा सर्वज्ञ भाषितम् । २०।

अर्थात्-जो पहिले कहिएको शुभ लाभ छ, त्यसमा खालि नाडि प-गो भने उसको उल्टो फल दिन्छ भनी विद्वानहरूले भनेका छन यो शिवोक्त वचन हो अन्यथा हुदैन १९३।

व्यवहारे खलोच्चाटे, द्वेषि विद्या दिवं च के ।

कुपित स्वामि चोराद्ये, पूर्णस्था स्युभयंकरा १९४।

अर्थात्-व्यवहारमा दुष्टको उच्चाटन गर्दा र द्वेष गर्दा, विद्याको ठग्दा र हिन्याएको मालिकसित व्यवहार गर्दा तथा चोरी काम गर्दा चाहि पूर्ण स्वास चलेको व्यला नै सो कार्य सफल हुन्छ भनी जान्नु १९४।

द्वाराध्वनि शुभश्चन्द्रो, निर्विघ्नोऽभीष्ट सिद्धि दः ।

प्रवेश कार्य हेतौ च सूर्यनाडि प्रशस्य ते १९५।

अर्थात्-टाढा जाँदा चाहि छन्दस्वर निर्विघ्न ईष्टसिद्धिफल दिने वालो हुन्छ। आफ्नो घरभित्र प्रवेश गर्दा चाहि सूर्य नाडि नै बढिया हुन्छ १९५।

आयोग्यो योग्यतानाड्या, योग्य स्थाने प्ययोग्यता ।

कार्यानु बन्धनोजीवो, यथा रुद्र तथा चरेत् १९६।

अर्थात्-अयोग्य नाडि योग्यका र योग्यनाडि अयोग्य भयो भनेता त्यो मानिस अवश्य कार्यको बन्धनमा पर्छ, त्यसकारण-यो स्वरोदय शास्त्रमा महेश्वरले जस्तो बताउनु भएको छ त्यो त्यस्तै गर्नाले नै शुभ हुन्छ १९६।

इति श्री शिव-शक्ति सम्वादे, द्वितीय भाग शुभ लक्षण कार्य समाप्तम् ।

अथ-तृतीय भाग इडानाडिको व्याख्या

चन्द्रः चारे विष हते सूर्योवलि वशं नयेत् ।

सुषुम्णायां भवेत् मोक्षः एकोदेवो त्रिधास्थितः । १।

हे सुन्दरी अब इडानाडिको व्याख्या सुन, चन्द्रस्वर चलेको बेला चाहि विषलाई दूगुछ सूर्यस्वरले चाहि बलवान्हरूको बललाई आफ्नो अधिनमा राख्छ, अतः सुषुम्ना नाडि चाहि मोक्षको हेतु हो अर्थात्-एक देवले तीनरूप लिएर कागुछ

। १।

शुभान्य शुभकार्याणी, क्रियते ऽहर्निशं यदा ।

तदा कार्यानु रोधेन, कार्यनाडि प्रचालनम् । २।

अर्थात्-दिनमा या रातमा जो शुभाशुभ काम गरिन्छ सो कामना नाडिकै चालानुसारले गर्नुमा उचित बढिया हुन सक्छ

। २।

स्थिर कर्मण्य लंकारे, दूराध्वगम ने तथा ।

आश्रम धर्म प्रसादे, वस्तु नां संग्रहेऽपिच । ३।

अब स्थिर कामको मुहूर्त बताउछु सुन-जस्तै गहना बनाउँदा र टाढा जानु पर्दा तथा आश्रम धर्मको काम गर्दा इडा नाडि शुभ हुन्छ

। ३।

वापि कूप तडागादि, प्रतिष्ठा स्तभ देवयोः ।

यात्रादाने विवाहेच, वस्त्रालंकार भूषणे । ४।

कुवा तलाउ खन्दा र देवालय स्थापित गर्दा तथा बाहिर निकलदा हिड्दा र दान दिदा विवाहको गहना बनाउँदा इडा नाडि शुभ हुन्छ

। ४।

शान्ति के पौष्ठि के चैव, दिव्यौषधी रसायने ।

स्व स्वामी दर्शने मीत्र, वाणिज्ये कणसंग्रहे । ५।

शान्ति कर्म गर्दा र रसायन औषधीहरू वनाउदा मालिकसित भेट
गर्दा र मित लगाउने हित गर्दा-व्यायम गर्दा पनि इडा नाडिमा
बढीया हुन्छ । १५।

गृह प्रवेशे सैवाया कृषौच बीज पावने ।

शुभकर्माणि मन्थौच, निर्गमेस शुभ इशी । १६।

गृह प्रवेश गर्दा र प्राणीहरूको सेवागर्दा खेति गर्दा र दिस्वा रोप्दा
तथा अरु अरु शुभ काम गर्दा पनि चन्द्र नाडि नै शुभ हुन्छ भनी जान्छ । १६।

यात्रारम्भे विवाहे च, प्रवेशे नगरादिकेः ।

शुभ कार्याणि सिद्धयन्ति, चन्द्रचारेषु सर्वदा । १७।

अर्थात्- यात्रारम्भ गर्दा र विवाह गर्दा शहरभित्र प्रवेश गर्दा अथवा
जुनसुकै शुभ कामना गर्दा पनि वायाँ नाडि नै सिद्ध हुनेछ । १७।

विद्यारंभादि कार्येषु, बान्धवानां च दर्शने ।

जन्ममोक्षेच धर्मे च, दिक्षाया मन्त्र साधने । १८।

विद्यारम्भ गर्दा र दाजु भाईहरूको मुख हेर्दा र जन्मोत्सव कार्य गर्दा
दीक्षा मन्त्र साधनवाट सिद्धि लिदा पनि । १८।

कालविज्ञान सूत्रेत्, चतुष्पाद गृहागम ।

कालव्याधि चिकित्सायां, स्वामी संबोधने तथा । १९।

अनिकाललाई जान्दार पशुलाई घर्मा ल्याउदा-रोगको औषधी गर्दा
र मालिकलाई बोलाउँदा पनि सोम नाडि नै शुभ हुनेछ । १९।

गजा स्वा रोहणे धन्वौ, गज स्वनं च बन्धने ।

परोपकारणे चैव, निधिना स्याद्य ते तथा । २०।

29690

फेरि-हाति घोडामाथि चढ्दा र घनुष विद्याको सिक्दा हाति घोडालाई
बन्धनमा पार्दा र अरु प्राणिहरूको उपकार गर्दा धेरै धन दौत
कमाउने र थन्क्याउने काम गर्दा पनि १९०।

गीतो वाद्यादि नृत्यादौ, नृत्त शास्त्र विचारणे ।

पुर ग्राम निवेशे च, तिलकं क्षत्र धारणे १११।

गीत गाउदा र बाजा बजाउदा, नाच्दा र नृत्य सिक्दा शहर गाउ
भित्र पस्ता र तिलक मिएक गर्दा तथा क्षत्र धारण गर्दा पनि १९१।

अतिशोकविषादे च, ज्वरिते मूर्छिते ऽपिवा ।

स्वजने स्वामिसम्बन्धे, अन्नादे दारुसंग्रहे ११२।

दुःख र शोक विषमाद र एकोरो मुर्छा पर्दा आफ्नो मान्छे अर्थात् स्वामी
सितको सम्बन्ध गर्दा र अन्नादिको संग्रह गर्दा दारु अथवा लागू
पदार्थको संग्रह गर्दा पनि १९२।

स्त्रीणा दन्तादि भूषणं वृष्टे रागमने तथा ।

गुरुःपुजा विषादानां, चालने च बरानने ११३।

स्वास्तीमान्छेको दाँत राम्रो पार्दा र चुरा पोते इत्यादिको काम गर्दा
पानी पार्दा र गुरुको पूजा गर्दा वीर बनाउदा पनि १९३।

इडायां सिद्धिदंप्रोक्तं, योगाभ्यासादि कर्म च ।

तत्रापि बर्जये द्वायु, तेज आकाश मेव च ११४।

फेरि योगको साधन गर्दा पनि इडानाडि नै सिद्धि दायक कहिएको
छ, तर त्यसमा पनि वायु र तेज आकाश तत्त्वलाई छोडनुपर्छ १९४।

सर्वकार्याणि सिद्धयन्ति, दिवा रात्रौ गतान्यपि ।

सर्वेषु शुभकार्येषु, चन्द्रःचारःप्रशस्य ते । १५।

ततः रात र दिनमा जो कर्म गरिन्छ सो सबै कामनाहरू सोम
नाडिमा सिद्धि हुन्छ भनी जान्नु, फेरि अरु शुभ कामना गर्दा पनि
इडा नाडि नै सिद्धि हुन्छ १५।

इति श्री शिव पार्वती सम्वादे तृतीय भाग इडानाडि व्याख्या समाप्ता ।

श्री

अथ-चतुर्थ भागम्

पिंगला नाडिको व्याख्यारंभः

कठिन क्रुर विद्यानां, पठने पाठने तथा ।

स्त्रीसङ्गे वेश्यागमने, महानौकाधि ऽऽरोहणे । १।

हे वरानने अब पिङ्गला नाडिको फल कहन्छु सुन कठिन क्रूरकाम गर्दा
र कठिन विद्या पढ्दा अथवा पढाउदा स्त्रीसङ्गम वेश्या गमन गर्दा
र महानाऊ अर्थात् ठूलाठूला जहाज चड्दा १।

अष्टकार्ये सुरापाने, विरमन्त्र दुयपासने ।

विह्वलो ध्वंसदेशादौ, विषदाने च वैरिणाम् । २।

अर्थात्-मदिरा पिउदा र वीर मन्त्र साधन गर्दा व्याकुलता अथवा देशको
विध्वंस गर्दा, तथा शत्रुलाई विष ख्वाउदा २।

शास्त्रा भ्यासे च गमने, मृगया पशुविक्रये ।

इष्टका काष्ठ पाषाण, रत्नधर्षण दारुणे । ३।

शास्त्रको अङ्गुस गर्दा र शिकार खेलन हिड्दा पशुलाई वेच्दा र इत
काठ तथा ढुङ्गा र द्रतनहरूलाई तरास्दा पनि पिगला नाडि शुभ हुन्छ। ३।

गत्याभासे यन्त्रतन्त्रे, दुर्गा पनहतऽऽरोहणे ।

दयुते चौर्ये गजाश्वादि, रथसाधन वाहने । ४।

फेरि हिड्ने काम गर्दा र यन्त्रतन्त्र गर्दा किल्ला पर्वतमा चढ्दा र जुवा
खेल्दा चोरी काम गर्दा तथा हात्ति घोडादि रथ वहानको सधाउदा । ४।

व्ययामे मारणो च्चाटे, षट्कर्माधि साधने ।

यक्षिणी यक्षःवेताल, विषभूतादि निग्रहे । ५।

कसरत गर्दा रण गर्दा; उक्चाटन गर्दा र षड् कर्मको साधना गर्दा
तथा भूत प्रेत आदि यक्ष वेतालको धपाउदा र विषलाई हटाउदा पनि । ५।

खरोष्ठः महिषादिना, गज श्वारो हणे तथा ।

नदी जलौघ तरणे, भेषजे लिपि लेखने । ६।

गधा, ऊठ भैसी, हात्ति र घोडाहरूमा चढ्दा र नदी र जल समुद्र-
बाट उत्रदा, औषधी लिदा र अक्षर लेख्दा पनि शिव नाडि शुभ
हुन्छ । ६।

मारणे मोहने स्तम्भे, विद्वेषोच्चाटने वशे ।

प्रेरणा कर्षणे क्षोभे, दाने च क्रयविक्रये । ७।

अर्थात्-मारण मोहन स्तम्भन द्वेष-उच्चाट-वसिकरण तथा प्रेरणा आकर्षण
क्षोभन गर्दा र दान दिदा किन्दा र बेच्दा पनि । ७।

प्रेता कर्षण विद्वेषे, शत्रु निग्रहणेऽपि च ।

खड्गहस्ते बैरयुद्धे, भोगे विराज दर्शने ॥

भोज्य स्नाने व्यवहारे, दीप्तिकार्ये रविःशुभः । ८।

प्रेतको बोलाउदा-सत्त्वको दण्ड दिदा-तरवार हातमा लिदा बैरीसित लड्दा
अनेक पदार्थको भोग गर्दा तथा राजाको दर्शन गर्दा र स्नान-भोजनादिक
व्यवहारको तेजस्व काम गर्दा चाहि सूर्य नाडि शुभ छ । ८।

भुक्तमार्गेण मन्दाग्नौ स्त्रीणावश्यानि कर्मणिः ।

शयने सूर्य वाहेन, कर्तव्यं सर्वदा बुधौः । ९।

खाना पचाउने मन्दाग्निको जगाउदा र स्त्री जातीको बसमा पादा तथा
शयन गर्दा पनि बुद्धिमान् मानिसहरूले सूर्य स्वरमा गर्नु उचित हुने छ । ९।

क्रूराणि सर्वकर्माणी, चराणि विविधानि च ।

तानिसिद्ध्यन्ति सूर्येण, नात्र कार्यविचारणाः । १०।

संपूर्ण कपट काम र अनेक प्रकारका अरुचर कर्महरू पनि सूर्य स्वर
चल्दामा सफल हुन्छ, अरु काम चाहि विचार गरेर मात्र । १०।
इति श्री उमा महेश्वर सम्बादे चतुर्थ भाग पिङ्गला नाडिको व्याख्या समाप्ति ।

अथ पंचम भागम्

सुषुम्ना नाडिको फलविवर्णन्

क्षणं वामे क्षणंदक्षे, यदा वहति मारुत ।

सुषुम्ना साच विज्ञेयः सर्वकार्यम् हरास्मृता । १।

अब सुषुम्ना नाडिको फल बताइन्छ, जसको स्वास कहिले दाहिने र
कहिले देब्रे छिटो छिटो चल्छ भने त्यसको नाउ हो सुषुम्ना त्यो
सुषुम्ना नाडिले चाहि सम्पूर्ण कर्मको फल नास गरिदिन्छ यो बात
सही हो । १।

तस्यनाड्या स्थितो वह्नि ज्वल ते कालरूपकः ।

विषवत्तम् विजानियात्, सर्वकार्यं विनाशकः । २।

अर्थात्-त्यो सुषुम्ना नाडिमा कालरूप अग्नि चलेको हुन्छ; तसर्थ त्यसले सम्पूर्ण कर्मफलको नाश गरीदिन्छ त्यो नाडि विष तुल्य छ । २।

यदानु क्रम मुल्लंघ्य, यस्य नाडिद्वय वहेत् ।

तदा तस्य विजानिय, दशुभ नात्र संशयः । ३।

अर्थात्-जब मनुष्यको नाडि दुवैतिर बराबर यथाक्रमले नाघिनाघि चल्दछ तब त्यो नाडिलाई अशुभ जान्नु यसमा संशय छैन । ३।

क्षणं वामे क्षणं दक्षे, विषमं भाव वादिशत् ।

विपरितं फलं ज्ञेयं, ज्ञातव्यं च वरानने । ४।

हे वरानने एक एक छिन्मा देब्रे दाहिने स्वर चली रह्यो भने त्यो विषम विपरित भाव हो यसको फल विपरित हुन्छ भनी जान्नु । ४।

उभयो रेव सं चार, विषवं ते विदू बुधाः ।

नकूयात् क्रूर सौम्यानि, तत्सर्गम् विफलं भवेत् । ५।

अर्थात्-त्यसरी चलेको ती दुवै नाडिलाई जानिष्कारहरूले विषतुल्य गर्दछन् त्यसकारण ऊसव्यला शुभाशुभ केही काम नगर्नु । ५।

जीविते मरणे प्रश्ने, लाभा लाभे जया जये ।

विष मे विपरिते च, संस्मरे ज्जगदीश्वरः । ६।

अर्थात्-यसतो विपरित स्वर चलेको व्यला जीउनु र मर्नु अथवा जय र पराजय हुने प्रश्नोत्तर नगर्नु, बरु परमात्माको भजन चाई गर्नु । ६।

ईश्वरो चिन्तिते कार्यम्, योगाभ्यासादि कर्म च ।

अन्यतत्त्व न कर्तव्यम् जय लाभ सुखैः षिभिः । ७ ।

अर्थात्-ईश्वरको भजन् र योगको अभ्यास चाहि गर्नु बढिया हुन्छ तर
आफ्नो जय र लाभ होस् भन्ने इच्छा चाहि त्यो व्यला नगर्नु । ७ ।

सूर्येणा बह माना यां, सुषुम्णा यां मुह मुह ।

शापं दद्यात् परं दद्यात्, सर्वार्थैवत दन्यथा । ८ ।

अर्थात्-सूर्य स्पर्स युक्त भएको सुषुम्ना नाडि बारम्बार चलेको व्यला
कुनही मानवलाई श्राप र वर दियेपनि त्यसवेला त्यो लाग्दैन । ८ ।

नाडि संक्रमणे काले, तत्त्व संगमने ऽपि च ।

शुभं किं चित्र कर्तव्यं, पुण्य दानानि कोटि धा । ९ ।

अर्थात्-त्यस्तो नाडि चलेको व्यला र ती तत्त्वहरू चलेको व्यला फेरि
उनीहरूको रदल् वदल् हुने वाला चाहि काम्य कर्महरू नगर्नु निस्काम्य
चाहि गर्नु । ९ ।

विषम स्यो दयो यत्र, मन सा पिन चिन्तयेत् ।

यात्रा हानि करी तस्य, मृत्युः क्लेशो नसंशयः । १० ।

अर्थात्- जुन व्यला विषम स्वर चल्दछ त्यसव्यला चाहि मनले मात्र पनि
केहि काम नसम्झनु, जवर्जस्ति सम्झनाले आफ्नो यात्रा हानि भै तुरन्त
मृत्युको दुःख प्राप्ति हुन्छ यसमा संशय छैन । १० ।

पुरो वामोर्ध्व तश्चन्द्रो, दक्षाधः पृष्ठतो रविः ।

पूर्ण रिक्त विबेकोऽयं, ज्ञातव्यो दैशिकः सदा । ११ ।

जो चन्द्र स्वर, सोझो र देब्रे अथवा मास्तिर पनि चल्थो भने त्यो पूर्ण-

विवेक हो, त्यसलाई राम्रोसित जान्नु, उसको उल्टो चलयो भनेचाहि विद्वान-
रूह सधैं खालि जान्छन्, दायाँ र उँधो पछाडि तीर चलेमा चाहि पूर्ण सूर्य
स्वर कहिन्छ १११।

ऊर्ध्व वामा गतो द्वीती, ज्ञेयो वामपथि स्थितः ।

पृष्ठे दक्षे तथा धस्तात्, सूर्य वाह गतः शुभः ११२।

अर्थात्— चन्द्र नाडि माथि र देब्रे अगाडि चलेको शुभ हुन्छ । सूर्य स्वर
चाहि दाहिने र पछाडि तल तीर चलेको शुभ हुन्छ भनी जान्नु ११२।

अनादि विषमःसेधि, निरा हारो निरा कुलः ।

परसुक्ष्मे विलीयते सासन्ध्या सन्धिरुच्च्य ते ११३।

अर्थात्— अनादि निराहार निराकूल जोविषम सन्धी छ— त्यो सुषुम्ना
नाडि सुक्ष्म तत्त्वले लीन भयो भने त्यो व्यलालाई सुजनहरू सुसंख्या
भन्दछन् ११३।

नवेदं वेद इत्याहूर्वेदो वेदो न विद्यते ।

परात्मा विद्यतेयेना सवेदो वेद उच्च्य ते ११४।

जो व्यवहारिक प्रसिद्ध वेदलाई सज्जनहरू मान्दैनन् त्यसमा वेद तत्त्व छैन
भन्छन्, अर्थात्— जुन तत्त्वले परमात्मा चिनिन्छ त्यसलाई मात्र वेद
मान्दछन् ११४।

नसन्ध्या सन्धि रित्याहुः, सन्ध्या सन्धिर्निगद्य ते ।

विषमः सन्धिगः प्राणः, ससन्धि सन्धि रुच्च्य ते ११५।

अर्थात्— साधारण मनुष्यको लागि चाहि दिन रातको बीचमा सन्ध्या कर्म
गर्ह्नु (सन्ध्य मान्दछन्) सन्तहरू चाहि विषम सन्धि गत सुषुम्ना नाडिमा
रहेको प्राणलाई सन्ध्या मान्दछन् । ११५।

इति श्री शिव पार्वती सम्वादे शिवस्वरोदय पञ्चम भागम् ॥

अथ-षष्ठ भाग

गुप्त रहस्य प्रकरणारम्भः

(पार्वत्यौवाच)

देव देव महादेव, सर्व सन्सार तारकः ।

स्थितं त्वं दीय हृदये, रहस्यं वदमे प्रभो । १।

देवीं पार्वतीले नाडिहरूको शुभाशुभ फल सुनिसकेपछि महादेवसित फेरि
विन्ति गर्नु हुन्छ, हे सम्पूर्ण जिवको संसार तारक प्रभो जो तीन
किसिमका नाडिको विवर्णन ता सुने अब गुप्त रहस्य प्रकरण
सुन्न पाउँ भन्दा

। १।

महादेव उवाच—

स्वर ज्ञान रहस्यातु, नका चिच्छेष्टु देवता ।

स्वर ज्ञान रतो योगी, सयोगी परमो मतः । २।

हे देवी छैठौं भागको गुप्त रहस्य विवर्णन् सुन, सर्वभन्दा गोप्य जो स्वर
शास्त्रको ज्ञान छ त्यो भन्दा अर्को ईष्ट देव कोही केही छैन तसर्थ यो
स्वरको विचार गर्ने योगीहरू उत्तम् हुन्छन्

। २।

पञ्च तत्वात् भवेत् सृष्टिः, स्तत्त्वे तत्त्वं प्रलीय ते ।

पञ्च तत्त्वं परं तत्त्वं, तत्त्वा तीतं निरञ्जनम् । ३।

हे पार्वती जो यो पाँच तत्व छ तत्त्वैवाट जगतको सृष्टि हुन्छ, फेरि त्यो
सृष्टि तत्वमै लय पनि हुन्छ । त्यसो हुँदा हे देवी यो पाँच तत्व नै परम
तत्व हो यो भन्दा अर्को गोप्य केही छैन

। ३।

तत्त्वा नां नाम विज्ञेयं, सिद्धिं योगे न योगिनां ।

भूता नां दुष्ट चिह्नानि जानातिह स्वरोत्तमम्: १४।

अर्थात्— यस्तो तत्त्व ज्ञात्रे योगीहरूलाई योगको सिद्धि पनि चाँडै मिलछ,
फेरि ती तत्त्वको नाम र स्वर ज्ञात्रे योगीहरूले दुष्ट मानवको दुष्ट चित्त
ज्ञात्रे शक्ति पनि चाँडै मिल्न सक्छ १४।

पृथिव्यपस्तथा तेजो, वायु राकाश मेव च ।

पञ्च भूतात्मकं विश्वं, योजानाति सुयुजितः १५।

अर्थात्— पृथ्वी-जल-तेज-वायु र आकाश ई पाँच तत्त्व आत्मा भूत्
जगत्लाई जो जान्दछ र जो नै पूज्यमान मनुष्य योगी हो १५।

सर्वलोक स्वजीवानं, नदेही भिन्न तत्त्वकः ।

भूतिकात्तत्त्वयन्तं, नाडिभेदः पृथक्पृथक् १६।

अर्थात्— भूतोंक देखि लिएर सभ्यलोक सम्म सम्पूर्ण लोकका जीवहरूको
देह-तत्त्वदेखि भिन्न छैन, (अर्थात्— सर्व देह पाँच तत्त्व मय नै छ) परन्तु
नाडि भेदले गर्दा मात्र भिन्न जस्तो देखिन्छ १६।

वामेवा दक्षिणे वापि, उदयः पञ्च कीर्तिताः ।

अष्टधा तत्त्व विज्ञानं, शृणु वक्ष्यामि सुन्दरी १७।

हे सुन्दरी— जो मानवहरूको देह वा दाहिने स्वरवाट पाँच तत्त्वको उदय
हुन्छ भनी यो शास्त्रले जो भनेको छ त्यो न प्रकारको विज्ञान सुन १७।

प्रथमे तत्त्वसंख्यानां, द्वितीये स्वास सन्धगः ।

तृतीये स्वर चिह्नानि, चतुर्थे स्थानमेव च १८।

अर्थात्- पहिला तत्वको सख्या, दोश्रोमा स्वास सन्धि, तेथ्रोमा स्वरको चिन्ह, चौथो भागमा चाहि स्थानको वृत्तान्त बताइन्छ । १५।

पञ्चमे तस्य वर्णां च षष्ठेतु प्राण एव च ।

सप्तमे स्वाद संयुक्ता, अष्टमे गतिलक्षणात् । १६।

पाँचौंमा तत्वको रङ्ग, छैटौंमा प्राणको बोध, सातौंमा स्वादयुक्त, आठौंमा चाहि उसको गति र लक्षण बताइएको छ । १६।

एवं षष्ठ विधि प्राण, विष्टुं तं चराचरम् ।

स्वरात्पर तरं देवीं, नान्यथा त्वंबुजे ऽक्षणे । १७।

एवं प्रकारले न किस्मिको प्राण चराचर संसारमा व्याप्त छ, हे कमल नयने यो स्वरको ज्ञान भन्दा अर्को उत्तम ज्ञान केही पनि छैन । १७।

निरीक्षी तव्यं तत्त्वै न, सदाप्रत्युष कालतः ।

कालस्य वञ्च नार्थायः, कर्म कुर्वन्ति योगिनाः । १८।

सुजनहरूले विहारनै देखिन् आफ्नो स्वरको लक्षण दैनिक बुझ्नु पर्छ, स्वरको अध्ययन गर्दा गर्दै योगीहरूले काललाई पनि दूर गर्दछन् । १८।

श्रुत्यो रंगुष्ठ कौमध्यां ऽगुल्यौ नासा पुट द्वये ।

वदन प्रान्त के चा न्यं ऽगुली ददच्च नेत्रयोः । १९।

अर्थात्- दुवै कानको प्वाललाई बुढी आँलाले ढाकि साहिली आँलाले नाकको पोरा ढाक्नु, चोर आँला र माझि आँलाले चाहि दुवै आँखा थुनू । १९।

अस्यान्तस्तु पृथिव्यादि, तत्त्वज्ञानं भवेत् क्रमात् ।

पोतश्चेता रुणश्यामै, विन्दुभिः निरूपाधिकम् । १३।

योगीहरू यसैलाई पन्मुखि मुद्रा भन्दछन्, यहि पन्मुखी मुद्रा गरेको व्यला कर्मसित पृथिवी आदि तत्वहरूको ज्ञान हुन्छ र त्यो उपाधि रहितको पृथिवी पहुँलो वर्ण र जलको सेतो वर्ण तथा तेजको रातो वर्ण हुन्छ, वायुको चाहि कालो वर्णको विन्दुरूप देखिन्छ, तेसै बीचमा आकाश तत्वको वर्ण चाहि चित्त-विचित्त देख्दछन् योगीहरूले । १३।

दर्पणेन समा लोक्य, तत्र स्वासं विनिर्क्षि पेत् ।

आकारैस्तु विजानिया तत्त्व भेदं विल क्षणः । १४।

अहिनामा आफ्नो मुख हेरि स्वास निकाल्नु र त्यसमा आफ्नो रूप जस्तो देखिन्छ त्यसै बीचमा पृथिव्यादि तत्वहरूको भेद जान्नु । १४।

चतुरस्रम् चार्ध चन्द्रम्, त्रिकोण वर्तुलम् स्मृतं ।

विन्दु भिस्तुनभोगेय, माकारैस्तत्त्व लक्षणम् । १५।

अर्थात्- चौकोण र अर्धचन्द्र, त्रिकोण र विन्दु इत्यदिक क्रमले पृथिवी-जल-तेज-वायु-प्राकाश ई ५ तत्वको आकारको लक्षण जान्नु । १५।

मध्ये पृथिवीह्यय इचाप, इचोर्ध्वं बहति चानलः ।

तिर्यग्वायु प्रवाहचच, नभो बहतिसं क्रमे । १६।

उसको गति, मास्तिर अग्नि, तलतिर जल, बीचमा पृथिवी, तत्व चलछ । वायु तत्ववाहि तेसो चलछ दुईस्वर मिलेर चल्यो भने आकाश तत्व जान्नु । १६।

आपः श्वेतः क्षितिः पीता, रक्त वर्णो हुताशनः ।

मारुतो नील जीमूत, आकाश सर्व वर्ण कम् । १७।

अर्थात्- जल तत्वको सेतो र पृथिवी तत्वको पहुँलो तथा अग्नि तत्वको रातो वर्ण हुन्छ । आकाश हत्वको चाहि चित्र-विचित्र रङ्ग-को विवरणन गरिएको छ, सो कुरा राम्ररी जान्नु । १७।
इती श्री शिव पार्वती सम्वादे शिव स्वरोदयः षष्ठभाग गुप्तरहस्य समाप्ति ।

श्री

अथ-सप्तमं भागम्

स्थानादि कर्मफलको लक्षणारंभः

स्कन्ध ये द्वस्थितोवह्नि नाभिमूलेष भञ्जनः ।

जानुदेशो क्षितिस्तोयं, पादान्ते मस्तके नभः । १।

अर्थात्- अग्नि तत्व दुवै काधमा रहन्छ वायु तत्व नाइटाको बीच मा रहन्छ पृथिवी तत्व घुँडामा र जल तत्व दुई पयेरमा रहन्छ, आकाश तत्व चाहि बीचमा रहन्छ । १।

माहेयं मधुरं स्वादु, कषायं जल मे वच ।

तीक्ष्णं तेजः समीरोऽम्लं आकाशं कटुकं तथा । २।

पृथिवी तत्वको मिठो र जल तत्वको टर्रो, अग्नि तत्वको तीतो र वायु तत्वको अमिलो स्वाद हुन्छ; आकाश तत्वको चाहि पीरो हुन्छ । २।

अष्टाङ्गुलं बहेत् वायु, रत्नलश्च तुरङ्गुलम् ।

द्वादशाङ्गुलि माहेयं, वारुणं षोडशां गुलम् । ३।

वायु तत्वको स्वर ८ अंगुल र अग्नि तत्वको -४- अंगुल, पृथिवी तत्वको -१२- अंगुल र जल तत्वको चाहि -१६- अंगुल सम्म चलछ वायुको गती । ३।

ऊर्ध्व मृत्यु रधः शान्ति, स्तिर्यग च्छाटनं तथा ।

मध्येस्तं भं विजानियान्नभः सर्वत्र मध्यगम् । ४।

अर्थात्- अग्नि तत्व माथिवाट चल्थो भने मरिन्छकी भन्ने ठहरिन्छ जल तत्व तलवाट चल्थो भने शान्ति गर्नु पर्छ, वायु तत्व तेस्रो चल्थो भने आफ्नो कार्य नाश गर्छ, आकाश तत्व चाहि मध्य हुन्छ । ४।

पृथिव्यां स्थिर कर्माणि, चर कर्माणि वारुणे ।

तेजसि क्रूर कर्माणि, मारणो च्छाटने ऽनिले । ५।

पृथिवी तत्व चल्दा मास्थीर काम र जल तत्व चलेका व्यला चाडो गर्ने काम तथा अग्नि तत्व चल्दा दूर कर्महरू अनी वायु तत्व चलेको व्यला चाहि उफार्ने र पछार्ने काम सफल हुन्छ भनी जान्नु । ५।

व्योति किञ्चिन्त कर्तव्यं, मभ्यासेद्योग सेवनं ।

शून्यता सर्वकार्येषु, नात्र कार्या विचारणात् । ६।

अर्थात्- आकाश तत्व चलेको व्यला अरु कुनै काम नगर्नु, भक्ति र योगको अभ्यास चाहि खुव गर्नु अरु काम गरेमा फल छैन । ६।

पृथिवी जलाभ्यां सिद्धिस्यन्, मृत्युर्वह्नौ क्षयोऽनिलः ।

नभसो निस्फलं सर्वम्, ज्ञातव्यं तत्त्व वेदिभिः । ७।

पृथिवी र जल तत्व चाहि सिद्धि दायक छन्, अग्नि तत्व चाहि मृत्यु कारक छ, वायु तत्व चाहि नाश गर्ने वाला हुन्छ, आकाश तत्व चलेको बला चाहि जुनसुकै काम गरेता पनि निष्फल हुनेछ भन्ने कुरा तत्व ज्ञानिहरूले जानुन् । १७।

चिर लाभः क्षितेर्ज्ञेय, स्तत्क्षणे तोय तत्त्वतः ।

हानिःस्य द्वल्लि वाति भ्यां, न भसो निस्कलं भवेत् । १८।

अर्थात्- पृथिवी तत्व चलेको बला केही काम गरेमा केही ढीलो फल पाइन्छ, जल तत्वमा चाहि चाडै सिद्धि मिल्छ, अग्नि र वायु तत्वमा चाहि नोक्सान हुन्छ, आकाश तत्वको बाला चाहि सबै कर्म निष्फल हुन्छ । १८।

पोतः शनैर्मध्य वाहि, हिनुर्पावद्गु रुध्वनिः ।

कवोष्णः पार्थिवो वायु, स्थिर कार्य प्रसाधकः । १९।

अर्थात्- पहेनो वर्ण भएको र मध्य अथवा ठूलो स्वरले विस्तारै चिउँडो सम्म आउने केहि तातो जस्तो पृथिवी सम्बन्धीको शब्दले चाहि स्थीर स्थाई कामलाई राम्रो सिद्धि दिनेछ भनी जान्नु । १९।

अधो वाही गुरुध्वानः शीघ्रगः शीतल स्थितः ।

यःषोडशांगुलो वायुः, स आपः शुभकर्म कृत् । १००।

अर्थात्- ठूलो शब्दले तलतीर छिटो हिड्ने - १६- अंगुल प्रमाण र शीतल हुने सेतो वर्ण भएको जल तत्वको स्वरले चाहि शुभ कर्ममा लाभ दिन्छ । १००।

आवर्त्त गोश्चा त्युष्णश्च, शोणा भश्च तुरंगुलः ।

ऊर्ध्ववाही च यः क्रूर कर्मकारीस तै जसैः १११।

फेरि चक्र समान -४- अंगुल माथितीर चलने निकै तातो कपट
कामलाई लाभ दिने जो स्वर छ त्यो अग्नि तत्वको हो
भनी जानू १११।

उष्णः सीत कृष्ण वर्ण, स्तिर्यग्गा म्यस्ट कांगुलः ।

वायुः पवन संज्ञस्तु, चरकर्म प्रसाधकः ११२।

कालो वर्ण भएको ८ अंगुल तेसों हिङ्ने र कहिले गर्मी र कहिले
सीतल हुने वायु तत्वको स्वास जो छ चलित काममा लाभ दिन्छ ११२।

यः समीरः समरसः, सर्वं तत्त्व गुणा वह्नुः ।

साम्बरं त विजानियं, द्योगिनां योगदायकम् ११३।

जुन वायु बराबर रस सबै तत्व मिश्रीत गुणलाई बहाउने वाला
हुन्छ । त्यो चाहि आकाश सम्बन्धी स्वर हो त्यो स्वरले योगीहरू-
लाई योग दिन्छ भनी जानू ११३।

पीत वर्णां चतुष्कोणं, मधुरं माध्यमाश्रितम् ।

भोगदं पार्थिवं तत्त्वं, प्रवाहै द्वादशां गुलम् ११४।

पहेलो रङ्गको आकृति र चतुष्कोण तथा मधुरो र वीचमा चलने
-१२- अंगुल प्रमाण भएको पृथिवी तत्वको स्वासले चाहि भोगको
सिद्धि दिन्छ ११४।

श्वेत मर्धेन्दुशंकाशं, स्वादु काषाय मार्द्रकं ।

लाभकृत् वरुणं तत्त्वं, प्रवाहे षोडशां गुलम् ११५।

सेतोवर्ण र अर्धचन्द्रसमान तथा गोलो र टर्रोस्वाद भएको १६ अंगुल सम्म चल्ने जलतत्वको स्वास चाहि निकै राम्रो लाभदायक हुन्छ । १५।

रक्तं त्रिःकोणं तीक्ष्णम् च, ऊर्ध्व भागं प्रवाहकं ।

ह्रीण्तं च तैजसं तत्त्वं, प्रवाहे चतुरं गुलम् । १६।
फेरि रातो वर्ण र त्रिकोण समान तातो स्वाद र मास्तिर चल्ने दैदिप्यमान ४ अंगुल प्रवाह तेजको स्वाद चाहि अग्नि तत्वको हो भनी जान्नु । १६।

नीलं च वर्तुलाकारं, स्वाद्वस्त्रं तिर्यगा श्रितम् ।

चपलं मारुतं तत्त्वं, प्रवाहेऽष्टांगूलं स्मृतम् । १७।
निलो रङ्ग र वाटुलो स्वरूप, अमिलो स्वाद र तेसो चल्ने - ८ - अंगुल प्रवाहको जो छ सो स्वास चाहि वायु तत्वको हो भनी कहिएको छ । १७।

वर्णाकारे स्वादवाहे अव्यक्तं सर्वगामिनं ।

मोक्षदं नभतत्त्वं च, सर्वकार्येषु नीष्फलम् । १८।
वर्ण स्वरूप स्वादले चलेको र गति प्रकट नहुने जो आकाश तत्वको स्वास छ, सो सम्पूर्ण कामनाको निष्फल गर्ने र मोक्ष दिने वाला हुन्छ । १८।

पृथ्वीजले शुभे तत्त्वे, तेजो मिश्रित् फलोद्वयं ।

हानि मृत्युः करौ पुंसा, मशुभौ व्योम मारुतौ । १९।
अर्थात्- पृथिवी र जलतत्व चाहि शुभ हुन्छ, तेज मिश्रित चाहि मध्यं फल हुन्छ, वायु र आकाश तत्व चाहि मानवहरूको मृत्युः-

अर्थात् हानि गर्ने वांना हुन्छ

१९६।

आपूर्व पश्चिम पृथ्वी, तेजश्च दक्षिणे तथा ।

वायुश्चोत्तर दिग्गो, मध्ये कोणंगतं नभः । १२०।

पूर्व र पश्चिममा पृथिवी तत्व, दक्षिण तर्फ अग्नि तत्व, उत्तर दिशामा वायु तत्व, अनी मध्ये भागमा चाहि आकाश तत्व रहन्छ । १२०।

चन्द्रे पृथ्वी जलेस्यातां सूर्ये ऽग्निर्वायदा भवेत् ।

ददा सिद्धिर्न सन्देहः, सौम्यसौम्येषु कर्मसु । १२१।

चन्द्र स्वरमा भू र जल तत्व, सूर्य स्वरमा चाहि अग्नि तत्व चलेको व्यला शुभाशुभ सर्व काममा सिद्धि मिल्छ यसमा सन्देह छैन । १२१।

लाभं पृथ्वी कृतेअग्नि, स्यान्निशा लाभ कृञ्जलम् ।

वन्हौ मृत्युः क्षयो वायुः, नभः स्थानं दहे त्ववचित् । १२२।

दिनमा पृथिवी तत्व र रातमा जल तत्व चलेको व्यला लाभ हुन्छ, अग्नि र वायु तत्व चलेमा चाहि नाश - मृत्यु नै हुन्छ, अझ आकाश तत्वले ता स्थान डढाउँदछ । १२२।

जीवि तव्यःजये लाभ, कृष्यां च धन कर्मणि ।

मन्त्रार्थे युद्ध प्रश्नेच, गमना गमने तथा । १२३।

जीवको जय र खेतिको काम तथा धन कमाउने र मन्त्रार्थ लाभको प्रश्न गर्दा अनी युद्धमा आउने र जाने काम गर्दा चाहि पृथ्वीतत्व शुभ हुन्छ । १२३।

आयाति वारुणे तत्वे, शत्रु रस्ति शुभःक्षितौ ।

प्रयाति वायुतोऽन्यत्रः हानि मृत्युः नभोऽनले । १२४।

पृथ्वी र जल तत्व बहेको व्यला शत्रु आयो भने आफुलाई शुभ हुन्छ, वायु र अग्नि आकाश उत्तम चलेको व्यला शत्रु आयो भने चाहि आफुलाई नै मार्छ । १२४।

पृथिव्यं मूल चिन्तास्या च्छुन्यमाकाशतो वदेत् ।

तेज सा धातुचिन्तास्या ज्जीवस्य जल वात योः । १२५।

अर्थात्- (कोही मानव केही प्रश्न सोध्न आयो भने त्यसका मनको विचार तत्त्वबाटै जान्नु) जस्तै- पृथ्वी तत्वको बेला मूल चिन्ता वृक्ष्यादि जराहरूको विचार, जल तत्व र वायु तत्वमा जीवहरूको चिन्ता, तेज तत्वमा धातुको चिन्ता, आकाश तत्वमा चाहि शुन्य हुन्छ भनी जान्नु । १२५।

पृथिव्यं बहु पादास्यु द्विपद स्तोय वायुतः ।

तेजस्ये व चतुष्पा दो, नभःसा पाद वर्जितः । १२६।

अतः पृथ्वी तत्व चलेको व्यला धेरै खुट्टा हुने जन्तुको चिन्तन हुन्छ; जल र वायु तत्व चलेको व्यला चाहि दुई खुट्टे अर्थात्, मानवादि पक्षीहरूको चिन्तन गरीन्छ अग्नि तत्व चलेको व्यला चाहि (चौपाय) अतः चार खुट्टेहरूको चिन्तन हुन्छ फेरि आकाश तत्व चलेको व्यला चाहि पाद रहित शुन्य हुन्छ भनी जान्नु । १२६।

कुजो वन्ही रविः पृथ्वी, राप सौर प्रकीर्तिताः ।

वायुस्था नास्थितो राहु दक्षः रन्ध्रः प्रवाहकः । १२७।

अर्थात्- दाहिने स्वर चलेको व्यला अग्नि तत्व रहन्छ, त्यस व्यला केही शुभ कर्म गरे हुन्छ, पृथ्वी र जल तत्वमा शनिश्चर हुन्छ, वायु तत्वमा चाहि राहु रहन्छ भनी जान्नु । १२७।

जल चन्द्रो बुधः पृथ्वी, गुरो वर्तःसीतोऽनलः ।

वाम नाड्या स्थिताः सर्वे, सर्व कार्येषु निश्चिता । २८ ।

अतः बायाँ नाडि चलेको व्यला, जल तत्वमा चन्द्रमा र पृथ्वी तत्वमा बुध रहन्छ । वायु तत्वमा चाहि बृहस्पति रहन्छन्, फेरि अग्नि तत्वमा चाहि शुक्र रहन्छन्, त्यसव्यला गरेको कर्मफल शुभ हुन्छ । २८ ।

पृथ्वी बुधो जजादिन्दुः, शुक्रो वह्नि रविःकुजः ।

वायु राहुः शनीव्योम, गुरोशर्वे प्रकीर्तिताः । २९ ।

अर्थात्- पृथ्वी तत्वमा बुध र जल तत्वमा चन्द्रमा रहन्छ, फेरि अग्नि तत्वमा शुक्र र मङ्गल तत्वमा सूर्य रहन्छन्, अनी वायु तत्वमा राहु ग्रह बसेको हुन्छ तत्पश्चात् आकाश तत्वमा चाहि शनी र बृहस्पति रहन्छन् भनी जान्छ । २९ ।

प्रवास प्रश्न आदित्ये, यदि राहु गंतोऽनिले ।

तदासौ चलितो ज्ञेय, स्थानान्तर मपे क्षते । ३० ।

सूर्य स्वर चलेको व्यला कुनही परदेशीले केही विषय सोध्यो भनेर त्यसव्यला आफ्नो स्वरमा राहु बसेको भए त्यो प्रदेश पहिलेको ठाउँबाट अन्तर् गयो पुनः तहाँबाट पनि अन्तर् जान्छ भनी दिनु । ३० ।

आयाति वारुणे तत्वे, तत्र वास्ति शुभ क्षितौ ।

प्रवासी पवनेऽन्यत्र मृत्युः रेवानले भवेत् । ३१ ।

फेरि जल तत्व चलेको व्यला प्रश्न गरेमा चाहि त्यो परदेशी-

चाँडै आउँछ अनी-पृथ्वी तत्त्व चलेकोमा सोधे चाहिँ त्यहि ठाउँमा
शानन्दले बसेकोछ, वायु तत्त्वमा सोध्यो भने तहाँबाट अर्न्त गयो;
अतः अग्नि तत्त्वमा सोधे चाहिँ मन्थो भनी दिनु । १३१।

पार्थिवे मूल विज्ञानं, शुभं कार्यं जले तथा ।

आग्नेयं धातुविज्ञानं, व्योम्नि शुभं विनी दिशेत् । १३२।

पृथ्वी तत्त्वमा मूल वृक्षको ज्ञान र जल तत्त्वमा शुभ कर्मको ज्ञान
तथा अग्नि तत्त्वमा चाहिँ धातुको ज्ञान हुन्छ, आकाश तत्त्वमा चाहिँ
केहि ज्ञान हुँदैन । १३२।

तुष्टि पुष्टि रतिः कृडा, जय हर्षो धरा जले ।

तेजो वायोश्च सुप्ताक्षो ज्वर कंपःप्रवासि नः । १३३।

अर्थात् पृथ्वी र जल तत्त्व चलेको व्यला कोही प्रदेश विषय
सोध्न आयो भने त्यो प्रदेश हृष्ट पुष्ट तथा जय हर्षको कृडाले
खुव सुखी छ भनी दिने । अग्नि र वायु तत्त्वमा चाहिँ काज्वरो
आयेर सुती रेछ भन्ने । १३३।

गतायु मृत्युः राकाशे, तत्त्वस्थाने प्रकीर्तिताः ।

द्वादशैताः प्रयत्नेन, ज्ञातव्या दैशिकैः सदाः । १३४।

आकाश तत्त्व चलेको व्यला कोही मानवले परदेशी विषय सोध्यो
भने त्यो परदेशी मन्थो भनी जान्छु । अर्थात्- यो स्वर र तत्त्वको
ठाउँका यी बाह्र प्रश्न देशकाल अनुसार तत्त्व ज्ञानीहरूले दैनिक
जान्छु, पर्ने कुरा छ । १३४।

पूर्वायं पश्चिमे याम्मे, उत्तरस्यं यथा क्रमः ।

पृथिव्यादि निभुतानि, बलिष्ठानि विनिर्दिशेत् । ३५।

अर्थात्-पृथ्वी, जल; तेज वायुः ई तत्त्वहरू पूर्व पश्चिम उत्तर दक्षिण-ई चारैदिशामा बलिष्ठ छन् आकाश तत्त्व चाहि आकाश भंगो । ३५।

पृथिव्यापस्त था तेजो, वायुः आकाश मेव च ।

पंच भूतात्म को देहो, ज्ञातव्यश्च वरानने । ३६।

हे वरानने - यो पृथ्वी र जल-तेज, वायु र आकाश सहित पाँच तत्त्वले बनेको देहलाई पञ्च भूतात्मक देह हो भनी जान्नु पर्नेत्यवशेक् छ । ३६।

अस्थि मास त्वचा नाडी, रोम चैवतु पञ्च मं ।

पृथ्वीपञ्च गुणा प्रोक्ता, ब्रह्मा ज्ञानेन भाषितम् । ३७।

अर्थात्-हाड, मासु र छाला नाडि तथा रक्त समेत गरी पाच गुण पृथिवी तत्त्वबाट बनेको हो भन्ने वेदान्तिहरूको वक्तव्य छ । ३७।

शुक्रः शोणित मज्जाश्च, मुत्रं लाला च पञ्चमम् ।

आपःपञ्च गुणा प्रोक्तौ, ब्रह्मा ज्ञानेन भाषितम् । ३८।

फेरि वीर्य र न्याल् रगत र मासी अनी पिशाप् यो-५-चाहि जल तत्त्वबाट बनेको हो भन्ने वेदान्त शास्त्रले नै बताएको छ । ३८।

क्षुधा तृषा तथा निद्रा, क्रान्ति रालस्य मेव च ।

तेजःपञ्च गुणं प्रोक्तं, ब्रह्मा ज्ञानेन भाषितम् । ३९।

फेरि क्षुधा र तृषा निद्रा र आलस्य-अनीप्रेम येति पाच गुण जो छ सो तेज तत्त्वको अंस हो भन्ने निश्चय वेदान्तले बताएको छ । ३९।

धावनं चलनं ग्रन्थं, संको च न प्रसारणे ।

वायोर्यञ्चगुणं प्रोक्ता, ब्रह्म ज्ञानेन भाषितम् । ४० ।

फेरि दउडनु र चलनु, गाँठो पनू र सुक्नु, फुक्नु पनि ई पाच गुण जो छ सो वायु तत्वको अंश हो भन्ने कुरा वेदान्तमा छ । ४० ।

राग द्वेषौ तथा लज्जा, भयं मोहश्च पंच मं ।

नभःपञ्च गुणं प्रोक्तं, ब्रह्म ज्ञानेन भाषितम् । ४१ ।

प्रिती र द्वेष गनू लाजमानू डराउनु अनी मोह हुनु ई पाच गुण चाहि आकाश तत्वको अंश हो भन्ने यो पनि वेदान्तले नै बताइएको पाहिन्छ । ४१ ।

पृथिव्या पलानि पंचाशच्चत्वारिंश तथां भसः ।

अग्नित्रीरा त्पुनः वायो, विशती नभ सो दशः । ४२ ।

अर्थात्- हाम्रो देहमा, पृथ्वी-५०-पल-जल-४०-पल-अग्नि-३०-पल-वायु-२०-पल-आकाशा-१०-पल हुन्छ भनी तत्व ज्ञानीहरूले तथ्य कुरा जान्न पछि । ४२ ।

पृथिव्यां चिरकालेन, लाभश्चापः क्षणात्भवेत् ।

जायते पवने स्वल्पः, सिद्धिऽप्यग्नौः विनश्यतिः । ४३ ।

पृथ्वी तत्वकी व्यला ढीलो लाभ हुन्छ, जल तत्वको व्यला उत्ति खेरै लाभ हुन्छ वायु तत्वको व्यला थोरै सिद्धि हुन्छ, अग्नि तत्व चलेको व्यला चाहि नाश हुन्छ । ४३ ।

पृथिव्याः पंच ह्यपा वेदा, गुणास्तेजो द्विवायुतः ।

नभस्यकः गुणाश्चैव, तत्त्व ज्ञानामिदं भवेत् । ४४ ।

पृथ्वीको-५-गुण-जलको-४- गुण-तेजको-३-गुण-वायुको-२-गुण- आकाशको
एकै गुण हुन्छ भन्ने कुराको बोध तत्वको ज्ञान भएपछि मात्र हुन्छ । १४४।

फुत्कार कृत्प्रस्फुटिता, विदीर्णा पतिता धराः ।

ददाति सर्वं कार्येषु, अवस्थास दृशंफलम् । १४५।

अर्थात्- फुत्कार भएर छसेकी र फुटेकी तथा फाटेकी पृथिवी
जो छुन् ती आफ्नो अवस्था अनुसारले सर्व कार्यमा सबैलाई शुभ
फल दिन्छिन् । १४५।

धनिष्ठा, रोहिणी, जेष्ठा, अनुराधा, श्रवणं तथा ।

अभिजित्दुत्तरा षाढा, पृथ्वी तत्त्व मुदाहृतम् । १४६।

अर्थात्-धनिष्ठा र रोहिणी, जेष्ठा र अनुराधा, श्रवण र अभिजित्
तथा उत्तरषाढा ई सात नक्षत्र जोछन् पृथ्वी तत्वको हो भनी जान्छु । १४६।

पूर्वाषाढा तथा श्लेषा, मूल भाद्रा च रेवती ।

उत्तर भाद्रपदा तोयं, तत्त्वंशत भिषक् प्रिये । १४७।

हे प्रिये पूर्वषाढा र अश्लेषा मूल र आर्द्रा रेवती र उत्तराभाद्र पद तथा
शतनिषा ई ७- नक्षत्र चाहि जल तत्वको हो भनी जान्छु । १४७।

भरणी कृत्तिका पुष्यौ, मघा पूर्वा च फाल्गुनी ।

पूर्व भाद्र पदा स्वाती, तेजस्तत्त्व मित्ती प्रिये । १४८।

फेरि-भरणी र कृत्तिका पुष्या र मघा तथा पूर्वफाल्गुनी र पूर्वभाद्रा पद र
स्वाती ई सात नक्षत्र चाहि तेज तत्वको हो भनी जान्छु । १४८।

विशाखो त्तर-फाल्गु न्यौ, हस्त चित्रे पुनर्वसुः ।

अस्विनी-मृगशीर्षे च, वायु तत्त्व मुदा हृताः । १४९।

तत्पश्चात्-विशाखा र उत्तरफाल्गुनी अनी हस्ता र चित्रा पुनरवमु
फेरि अस्विनी र मृगशिरा येति सात नक्षत्र चाहि वायु तत्वबाट उदय
भएको हो भनी जानू ॥४६॥

जन्मान्तरीय संस्कार, प्रसादा दथवा गुराः ।

केषां चिज्जाय ते तत्त्वं वासनाःविमलात्मनाम् ॥५०॥

अर्थात्-आफ्नो पूर्व जन्मको संस्कारले र गुरु कृपा द्वारा निर्मल
अन्तःकरण भएका ज्ञानी मनुष्यलाई मात्र यो तत्वको ज्ञान थाहा
हुन्छ अतः उनीहरू जान्दछन् ॥५०॥

लं बीजं धरणी ध्याये, च्चातुरत्नांसु पीतभाम् ।

सुगन्धां स्वर्ण वर्णा भां, प्राप्नुयाद् देह लाघवम् ॥५१॥

अर्थात्-लं भन्ने शब्द पृथिवी तत्वको बीज मन्त्र हो, उसको रूप
चारपाटे हुन्छ, रङ्ग पीत र वासना सुगन्धितहुन्छ, उसको उपासना र ध्यान
गर्ने पुरुषहरू आफ्नो शरीर हल्का गराउन सक्ने हुन्छन् ॥५१॥

बं बीजं वाहणं ध्याये तत्त्वं मर्ध शशीप्रभं ।

क्षुत्तृष्णादि सहिष्णु त्वं, जल मध्ये च मज्जनम् ॥५२॥

चंयो जलतत्वको बीज मन्त्र हो त्यसको आकार अर्ध चन्द्र जस्तो हुन्छ
उसको खुशी पार्ने पुरुषहरू भोक प्यास सहेर जलमा डुबी रहन
सक्ने हुन्छन् ॥५२॥

रं बीजं मग्निजं ध्यायेत्, त्रिकोणः गारुणः प्रभं ।

वबहन्न पान भोक्तृत्व, मातापाग्नि सहिष्णु ता ॥५३॥

रं यो अग्नि तत्वको बीज मन्त्र हो, उसको आकार त्रिकोण र
रातो वर्णको हुन्छ; उसको ध्यान गर्ने पुरुषहरू लाई धेरै अन्न खाई-

पचाऽने सामर्थ्यं र सूर्य र अग्निको राफ सहन सक्ने
शक्ति प्राप्त हुन्छ १५३।

यं बीजं पवनं ध्यायेत्, वर्तुलं श्यामलं प्रभं ।

आकाश गमना दयं च, पक्षी वद्गमनं तथा १५४।
यो वायु तत्वको बीज मन्त्र हो, यसको आकार बाटुलो र कालो
रङ्गको हुन्छ, उसको उपासना गर्ने पुरुषहरू चराको साथ
उड्न सक्ने हुन्छन् १५४।

हं बीजं गमनं ध्याये, त्रिरा कारं बहू प्रभम् ।

ज्ञानं त्रिकाल विषय, सैश्वर्यं मणि मादिकम् १५५।
हं यो आकाश तत्वको बीज मन्त्र हो यो त्रिराकार अनेक रङ्ग
को हुन्छ, यो तत्वको ध्यान गर्ने पुरुष चाहि त्रिकालज्ञ, ज्ञानी
भै अग्निमादिक अर्थात्— (अष्ट सिद्धिको असंख्या ऐश्वर्य र वैभव
पाउँने वाला हुन्छ) १५५।

स्वर ज्ञानी नरो यत्र, धनं नास्ति ततः परम् ।

गम्यते स्वर ज्ञानेन, अना यासं फलं लभेत् १५६।
हे प्यारी, जो मानव स्वरको ज्ञानी छ, त्यो मनुष्य कहीं जानु
पर्दा आफ्नो स्वरको साहितले हिडेर बिना परिश्रम उसले आफ्नो
कामना सिद्धि गर्छ १५६।

देव्योवाच-

देव देव महा देव, महा ज्ञानं स्वरो दयं ।

त्रिकालं विजयं चैव कथं भवति शंकर १५७।

कर्मफलको लक्षण

५१

देवी पार्वती विन्ती गर्नुहुन्छ, देवताका पनि देव हे महादेव
हजुर ले जो स्वरोदय महाज्ञान बताउनु भयो त्यसमा भूत्
भविष्यत् तथा वर्तमान ई तीनहि काल को ज्ञान कसरी हुन्छ त्यो
पनि सुन्ह पाउँ भन्दा

१५७।

ईश्वर उवाच-

अर्थ-काल, जय, प्रश्न शुभा शुभ मिति त्रिधाः ।

एकत्रि काल विज्ञानं, नाऽन्यद् भवति सुन्दरी ।५८।

श्री पार्वतीजिको सुप्रश्न सुनेर भगवान शङ्करजी आज्ञा हुन्छ हे
सुन्दरी भूत् भविष्यत् र वर्तमान ई तीनहि कालको ज्ञान र शुभा
शुभ को जय प्रश्न केवल आफ्नो स्वर जान्नाले मात्र हुन्छ (अन्य)
अरु ज्ञानबाट हुँदैन

१५८।

तत्त्वे शुभा शुभं कार्ये, तत्त्वे जय पराजयौ ।

तत्त्वे शुभिक्षः दुर्भिक्षे, तत्त्वं त्रिपद मुच्यते ।५९।

यो तत्त्व मानै शुभा शुभ कार्य हुन्छ, तत्त्व बाटै जय र पराजय
हुन्छ, फेरि तत्त्वकै विचारमा नै सहकाल र अनिकाल को अनु
मोदन गरिन्छ, त्यसकारण सुजन हरूको निमित्त यो तत्त्वको
तीनपाठ निकै उत्त छ

१५९।

देव्योवाच-

देव देव महा देव, सर्व सन्सार सागरे ।

किं देवायां परं मित्रं, सर्वकायार्थ साधकम् ।६०।

फेरि पार्वती जी विन्ती गर्नु हुन्छ, सर्वदेवका देव महादेव यो संसारमा

मनुष्यहरूको सम्पूर्ण कार्यसिद्धि गर्ने परम मित्र ईष्ट देव को छ त्यसको
तथा कुरा मलाई भन्नुहोस् भन्दा ॥६०॥

महा देवो वाच-

प्राण एवं परं मित्रं, प्राण एव परं, सखा ।

प्राण तुल्यो परो बन्धु, नास्ति नास्ति वाराननेः ॥६१॥

श्री महादेव जी पार्वतीलाई आज्ञा गर्नु हुन्छ, हे वरानने हे सुन्दरी
मुन- यो सन्सारका मानवहरूको सम्पूर्ण कार्य सिद्धि गर्ने आफ्नो
प्राण बराबर अर्को केही छदैन छैन- प्राण परम मित्र हो प्राणरूपी बन्धु
कै आधारमा उसले उसलाई मानिता गर्दछन् ॥६१॥

॥इति श्री शिव शक्ति सम्वादे सप्तम भाग कर्मफल समाप्ति॥

अथ-अष्टम भागम्

प्राणशक्ति प्रकरणारम्भः

श्री देव्युवाच

कथं प्राण स्थितं वायु, देह कि प्राण रूपकः ।

तत्त्वेषु सं चर-प्राणी, ज्ञाय ते योगि भिर्कथम् ॥१॥

अतः यो आठौं भाग प्राण शक्ति प्रकरणको वार्ता श्री पार्वती
महादेवलाई फेरि सोध्नु हुन्छ, हे नाथ, यो प्राणमा वायु कसरी
रहन्छ, फेरि, देहमा प्राण कसरी रहन्छ, पुनः तत्त्वको वायु
हिड्ने प्राण वायुलाई योगीहरू कसरी जान्दछन् मलाई त्यो सम्पूर्ण
आज्ञा गर्नु हवस ॥१॥

काया नगरमध्यस्थो, मास्तो रक्ष पालकः ।

वेशे दशांगुलः प्रोक्तो, निर्गमे द्वादशां गुलः । २।

तव श्री महादेव जी आज्ञा गर्नु हुन्छ, शरीर रूपी नगरमा रहेर प्राणी हल्को रक्षा गर्ने वायु भित्र पस्ता -१०- अंगुल र बाहिर निक्कदा -१२- अंगुलको हुन्छ । २।

गमने तु चतुर्विंश, नेत्र वे दास्तु धावनः ।

मैथुने पञ्च षष्ठी च, शयने च शतां गुलम् । ३।

अर्थात्, हिड्दा -२४- अंगुल-दीडदा -४२- अंगुल -मैथून्गर्दा -६५- अंगुल र निघाउँदा -१०० अङ्गुल- प्रमाण वायुको गति हुन्छ भनी जान्छु । ३

प्राणस्य तु गतिर्देवी, स्वभा वद् द्वादशांगुलं ।

भोजने वचने चैव, गति रष्टा दशां गुलम् । ४।

हे देवी प्राणको स्वभाविक गति -१२- अंगुलको हुन्छ, तर खाँदा र बोल्दा चाहि -१८- अङ्गुलको गति हुन्छ भनी यो स्वर शास्त्रले भन्छ । ४।

एकांगुले कृते न्यूने, प्राणे निकाम ता मता ।

आनन्दस्तु द्विती येस्याद्, कविः शक्तिः तृतीयके । ५।

अर्थात्- त्यो -१२- अंगुल प्राणको गतिमा योगीहरूले -१- अंगुल मात्र घटाउँन सके भने निस्काम्य कर्म पूर्ण हुन्छ, -२- अंगुल घटायेमा आनन्द प्राप्ति गर्दछन्, -३- अंगुल कं गर्न सकेता काव्य रचन सक्ने शक्ति पाउँदछन् । ५।

वाचो सिद्धिश्चतुर्थे, दूर दृष्टिस्तु पञ्चमं ।

षष्ठे त्वाकाश गमने, चण्ड वगश्च सप्तमे । ६।

फेरि -४- अंगुल कम गरेमा चाहि वाक्य सिद्धि हुन्छ, -५- अङ्गुल कम गर्नले टाढा दगुन सक्ने शक्ति मिल्छ -६- अंगुल कम गर्न सक्थ्यो भने आकाशमा जान सक्ने शक्ति हुन्छ -७- अंगुल कं गर्नले चाहि प्रचण्ड वेग प्राप्ति हुन्छ । ६।

अष्टमे सिद्धि यश्चैव, नवमे विधया नवः ।

दशमे दशसूतिश्च, छाया एकादशं भवेत् । ७।

अर्थात् -८- अंगुल कं गर्न सके अणि मादिक अष्ट सिद्धि र नव निधि समेत प्राप्ति हुन्छ -१०- अंगुल कं गरेमा चाहि दश प्रकारका स्वरूपको अवतार लिन सकिने हुईन्छ, अर्थात् -११- अङ्गुल प्रमाण वायुको कम गर्न सक्थ्यो भनेता छाया सदृश हुन सक्ने शक्ति प्राप्त गर्न सकिन्छ । ७।

द्वादश हंश चारश्च, गङ्गा मृत रसं पिबेत् ।

अन खाग्रं प्राण पूर्ण, कश्य भक्ष्यं च भोजने । ८।

अर्थात् जो मानिस -१२- अंगुल वायुको गति कम गर्न सक्छ त्यो मानिस हंश गतिले गंगा मृत रस पान गर्न सक्त छ, अर्थात् जो मानिस एवं रितले शिरदेखि नख सम्मका प्राणको विरोध गर्छ भने उसलाई खानु केही पर्दैन गंगामृत पान गरे पुग्छ । ८।

एवं प्राण विधिः प्रोक्ता, सर्व कार्यं स्फल प्रदाः ।

ज्ञायते गुरुवाक्ये न, नविदया शास्त्र कोटिभिः । ९।

अर्थात्- यस्तो सम्पूर्ण कामको फल दिने वालो प्राणरूपी विदया महिले तिमीलाई भने, यो विद्याको ज्ञान गुरुको सद्वाक्य द्वारा-

मात्र ठीक हुन्छ गुरु विना अरु शास्त्रादि कोटि उपायले पनि
प्राप्ति हुन सक्तेन । १६।

प्रातः इन्द्र रवि शायं, यदि देवा न लभ्य ते ।

मध्याह्नमध्य रात्राश्च, परतस्तु प्रवर्त ते । १७।

अर्थात्- दर्शनीय मानिस्त्रुले, विहान चन्द्रमाको र साँझ सूर्यको
दर्शन पाहिएन भने उसको बदला आधादिन अथवा आधा रात
वितेपछि पनि सो दर्शनको महूर्त प्राप्ति हुन्छ । १७।

निशाकारे रवौ चारै, मध्ये यस्य समी रणः ।

स्थितो रक्षत् दिगं तानि, जयकांक्षी गतः सदाः । १८।

अर्थात्- चन्द्र वा सूर्य जुन वातको स्वर चलेको होस्ता पनि,
हमेशा विश्वको जय र कल्याण चिताई रहले पुरुष बाहिर निकलदा
सबै दिशाहरूको रक्षा र कल्याण स्वर्त हुन्छ । १८।

हका रस्य सका रस्य, बिना भेदं स्वरःकथं ।

सो ऽहं हंस पदे नैव, जीवो जयति सर्वदा । १९।

अतएव-हकार र सकार स्वरको भेद बिना शब्द ब्रह्मको ज्ञान
कहिल्यै हुँदैन - हुनही सक्तेन- त्यसकारण - यो सोऽहं हंस शब्द ब्रह्म
को दैनिक अनुमोदन गरेमा जीवात्माले सधैं सर्वोत्कर्ष पाउछ ।

॥इति श्री शिव शक्ति सम्वादे आठौं भाग प्राणशक्ति समाप्ति॥

अथ-नवम भागम्

युद्ध प्रकरणः प्रारम्भः-

यत्किञ्चित् पूर्वमद्दिष्टं, लाभानि समरागमः ।

तत्सर्वं पूर्णं नाडीश, जय ते निर्वि कल्मकम् । १ ।

अब यो नवौ भाग मा रण विषयको कार्य बताइन्छ आफूलाई लाभ हुने रणमा विजय गर्नको लागि दोश्रो भाग -१२- श्लोक मा जो बताइएको छ सो सम्पूर्ण स्वर चल्दामा साहित् गरे शंका रहित् शुभ हुन्छ । ११

दूर युद्धे जयी चन्द्रः, समा सन्न दिवाकरः ।

वह नाड्या गतः पादः, सर्व सिद्धि प्रदायकम् । २ ।

अर्थात्-लडाई गर्न हिँड्दा को साहित् (मूर्त) टाढा जानु पर्दा चाहि चन्द्र र नक्षिक भए सूर्य नाडिले विजय गरिन्छ; अतएव जताको स्वर खुलाछ उतै तीरको पयर अगी सार्नाले सर्व कार्यको सिद्धि मीलछ । १२

अयन तिथि दिने शैः स्वीय तत्त्वे च युक्ते ।

वहति यदि कदा चिद् दैव योगेन पुंसाम् ॥

सजयति रिपु सैन्यस्तम्भ मात्र स्वरेणः ।

प्र भवतु नच बिघ्नं, केश वश्यापि लोके । ३ ।

अर्थात्-अयन तिथि का मालिक रविः आफ्ना स्वर को तत्त्वमा युक्त जो छ सो दैव योगको भरले रण गर्न हिँड्नेता पनि त्यो पुरुषको-

स्वर रोकनाले मात्र शत्रुलाई जितिन्छ उसलाई विघ्न पर्दैन ऊ
गोलोकमा बसे जस्तै सुखी हुन्छ । १३।

जीवरक्षः जीवं रक्षः जीवांगे परिधाय च ।

जीवो जयति यो युद्धे, जीवं जयति श्रे दितिम् । १४।

अर्थात्— जो रण धीर पुरुष छ उसले रणको साहित् गर्ने व्यला
अंगा भूषण कवचहरू पहिरिदा जीव रक्ष भन्ने सन्त निरन्तर
जच्छ भने सो पुरुष युद्धमा जीवित रहन्छ र उसले सम्पूर्ण
पृथ्वीको आफै लिन सक्छ । १४।

भूमौ चलेन कर्तव्यं, गमनं शान्त कर्म तुः ।

बन्ही वायो प्रक्षिप्ते षु, खे पुनर्नो भवेत्त्वपिः । १५।

अर्थात्— शान्त कर्म गर्ने हिड्दा चाहि पृथ्वी र जल तत्वमा शुभ
हुन्छ, अग्नि र वायु आकाश तत्वमा चाहि युद्धादिक् उग्र कर्म गरेमा
अशुभ पनि हुन्छ । १५।

जीवेनः शस्त्रं बध्नीया, ज्जीवनै व विकाशयेत् ।

जीवनः प्रक्षिपे च्छस्त्रं, युद्धे जयति सर्वदा । १६।

अतः जुत्तरफको आफ्नो जीव स्वर पूर्ण रूपले चलेको छ उतही
पट्टीको हातले शस्त्र बाधेर स्वर कै बिचाले प्रहार्गन्यो भने त्यो
पुरुषले रण जिती रहन्छ । १६।

आकृष्य प्राण पवन, समारो हेत वाहनम् ।

समुत्तर पदं ददचात्, सर्व कार्याणि साधयेत् । १७।

अर्थात्— जो मानव प्राण वायुको आकर्ष गरी घोडाको दाहिने—

तरफको काटिमा गोडा राखि चढेर जान्छ भने त्यो पुरुषको सर्व
कार्य सिद्धि हुन्छ ॥७॥

अपूर्ण शत्रू सामाग्रि, पूर्ण वा स्व बलं तथा ।

कुरुते पूर्ण तत्त्वस्थो, जय तेकी वसुन्धरा ॥८॥

अर्थात्- जुन तर्फको स्वर चल्दैन उस तर्फ- शत्रुका सेनाको रणका
सामग्री ठिक गरी पूर्ण स्वर चले पट्टी चाहि आफ्नो सेनाको सामान्
टिक पारी पूर्ण स्वर को तत्वमा स्थित भै युद्ध गर्न हिड्छ भने
त्यो एकलैले सम्पूर्ण पृथिवी मा विजय गर्छ ॥८॥

आदौं तु क्रिमते मुद्रा पश्चादच्युद्धं समा चरेत् ।

सर्प मुद्रा कृताये न, तस्य सिद्धिर्न संशयः ॥९॥

अर्थात्- जो मानव पहिले सर्प मुद्रा गरी उसको रूप हेरि पछिवाट रणको
सुरू गर्छ भने निःसन्देह सब ठाउँमा उसकै जीत हुन्छ ॥९॥

चन्द्र प्रवाहे प्यथ सूर्यवाहे भटाः समायान्ति चयुद्धकामा ।

समीरणस्तत्त्व विदा पतीतो, या शुन्यतासापरा जयस्था ॥१०॥

अतएव- चन्द्रः या सूर्य स्वर चलेको व्यला कोही मानव युद्ध
गर्ने इच्छाले आयो र त्यस व्यला आफ्नो वायु तत्वमा पूर्ण
स्वर मिलेको भये आफूले हेरिन्छ शत्रुको चाहि विजय हुन्छ । फेरि
शून्य स्वर चलेमा चाहि शत्रुको पराजय भै आफ्नो चाहि विजय
अर्थात्- जीत हुन्छ भनी जान्छ ॥१०॥

यान्दिशं बहते वायुः युद्धं तद्दिशिदाप येत् ।

जय तेव न सन्देह, शक्तोऽपि यदि चाग्रतः ॥११॥

अतएव- जुन्दिशाको स्वर चलेको छ उही तरफ खडा भै युद्ध गन्यो
भनेता इन्द्रादिक जुन सुकै देवता वीरहरू लड्न आयेता पनि आफ्नै
जय हुन्छ शत्रुहरूको हार हुन्छ यसमा संशय छैन १११।

यत्र नाड्यो ब्रहेद् वायु स्तदंगो प्राण मेव च ।

आकृष्य गच्छ कर्णान्तिं, जय तेव पुरन्दरम् ॥१२॥

अर्थात्- जुन नाडी पट्टी वायु सफा चल्छ उही अंगको कान सम्म
प्राण वायुले खिचि रण गर्न हिँड्यो भनेता इन्द्र सहित सब वीरलाई
आफैले जित्न सकिन्छ ११२।

प्रति पक्ष प्रहारे भ्यः पूर्णांगयो ऽभिरक्षति ।

च तस्यरिपुभ्यो ह्यवित् बलिष्ठैः रविहृत् तः ॥१३॥

अतएव- जो पुरुष युद्धको व्यला आफ्नो वायु तत्वमा विवेक जगाई
आफ्नो सम्पूर्ण अङ्ग वचाउछ भने त्यो वीर पुरुष को पराक्रमलाई
जस्तै बलवान् रणका वीर वीरका शस्त्र अस्त्रहरूले पनि त्यो वीर-
लाई नाश गर्न सक्तैन भनी जान्छ ११३।

तत्त्वं राम जयं प्राप्तेः, सु तत्त्व च धनञ्जयः ।

कौरवा निहता सर्वे, युद्धे तत्त्व विपर्य यात् ॥१४॥

तत्त्व बलकै प्रभावले राम चन्द्रको कार्य सफल भयो उनले विजय
पाये, तत्त्वकै बलले अर्जुनको विजय भयो सोही तत्त्व विग्रनाले कौरव
हरू समाप्त हुना कन गए ११४।

अङ्गुष्ठ तर्जनी वीशे, पादाङ्गुष्ठे तथा ध्वनी ।

युद्धकाले च कर्तव्य, लक्षयोद्धा जयो भवेत् ॥१५॥

जो मानवको रण गर्ने व्यला हात्को वा गोडाको वृद्धि श्रीलो
वा चोर श्रीलो पटक्यो भने लाखौं योद्धाहरू सित लडेर गति
उसैले विजय पाउछ १९१।

वह नाडि स्थितो दूतो, यत्पृच्छति शुभा शुभम् ।

तत्सर्वं सिद्धि माप्नोति, शुन्या शुन्यं न संशयः । १९६

अर्थात्- चल्ती भएको नाडि तर्फ आयि शुभाशुभ फल सोधेमा
त्यो दूतले सबै सिद्धि पाउन सक्छ तर शुन्य स्वर पन्यो भने चाहि
कार्य शुन्य हुन्छ यसमा संशय छैन १९६।

पूर्णेऽपि निगमे स्वास सुतत्त्वपि न सिद्धि दम् ।

सूर्यश्चन्द्रो तथा नृणां सम्वा हे सर्व सिद्धि दम् । १९७।

पूर्ण श्वास चलेको व्यला शुभ तत्व भए पनि जो कोहीले केही प्रश्न
गरेमा कार्यसिद्धि हुँदैन चन्द्र र सूर्य स्वर चलेको व्यला चाहि हुन्छ १९७।

स्वास प्रवेश काले तु, दूतो जल्पति वाञ्छितम् ।

तस्यार्थं सिद्धि माप्नोति, नीर्गमे नैव सुन्दरी । १९८।

हे सुन्दरी जसको स्वास भित्र पस्दा कोही दूतले इच्छा माफिक
कुरा सोध्यो भने त्यसको काम सिद्धि हुन्छ, स्वास बाहिर जाँदा चाहि
उसको सिद्धि हुँदैन भनी दिनु १९८।

नरे दक्षा स्वकी याच, स्त्रीयां वामा प्रसस्य ते ।

कुम्भको युद्धकालं च, तिस्रो नाड्यास्त्रयी गतिः । १९९।

अर्थात्- पुरुषको दाया र स्त्रीको बाया नाडि चल्दा कार्य शुभ-

हुन्छ भनी जान्छु । तर रण गर्ने व्यला चाहि कुम्भक नाडि धेरै चल्छ
यो-३- नाडिको गति यस्तो हुन्छ १९६।

लाभादिऽन्यपि कार्याणि, पृष्ठानि कीर्ति तानि च।

जीवे विशति सिध्यन्ति, हानि निःशरणे भवेत् ॥२०॥
अर्थात्- स्वास भित्र पस्दा दूतले लाभादिको प्रश्न गरेमा उसको
सिद्धि हुन्छ, स्वास बाहिर निस्कदाको प्रश्नले चाहि दूतको हानि
हुन्छ भनी जान्छु ॥२०॥

यानाडी वहते चांगे, तस्य मे वाधि देवता ।

सन्मुखेऽपि दिशाते षां, सर्व कार्यं फलंप्रदाः ॥२१॥

आफ्नो जताको नाडि चलेकोछ उही नाडिका अधिपति देवता मिलेको
छ भने उतै फर्केर कार्य गरेमा उसलाई संपूर्ण सिद्धि मिल्छ ॥२१॥

शून्यांगं पुरितं कृत्वा, जीवांगे गोप येज्जयं ।

जीवाङ्गो घात माम्नोति, शून्यांगं रक्षते सदाः ॥२२॥

अर्थात्- शून्य अंगको पूर्ण गरी सके उपरान्त जीवाङ्गको रक्षा गरेमा
उसलाई जय प्राप्ति हुन्छ । जीवाङ्गको रक्षा नगरी शून्याङ्गको रक्षा
गरेमा सो जीवको हानि हुन्छ ॥२२॥

वामेवा यदिवा दक्षे, यदि पृच्छति पृच्छ कः ।

पूर्णे घातो नजाये त, शून्यघातं विनिर्दिशेत् ॥२३॥

अर्थात्- देव वा दाहिने तर्फ आई दूतले पृथक् -२- युद्ध गमनको
विषय सोध्यो भने र त्यसव्यला आफ्नो पूर्ण स्वर चल्ता भएमा-

आप्तो घात हुदैन्, शून्य स्वरको व्यला रण गर्न हिडेता आफै
मरिन्छ है भनिदिनू ॥२३॥

भू तत्वे नोदरे घात, पद्मस्थाने ऽ वुना भवेत् ।

ऊरुस्थाने अग्नि तत्वं, करस्थाने च वायुना ॥२४॥

अर्थात्- दूतले प्रश्न गर्ने व्यला पृथ्वी तत्त्व चलेको भए पेट र जल
तत्त्वमा गोडा- अग्निस्तत्त्वमा तीघ्रा र वायुतत्त्व चल्दा भएमा हात
काटिन्छ है भनी दिनु ॥२४॥

शिरसी व्योम तत्वे च, ज्ञातव्यो घात निर्णयः ।

एवं पञ्च विधो घात, स्वर शास्त्र प्रकाशितः ॥२५॥

फेरि आकाश तत्त्व चलेको व्यला चाहि शिर कटिन्छ भनी जान्नु । भन्ने
कुरा रणमा मर्ने -५- प्रकारको निर्णयस्वर तत्त्व जान्नेले भनेका छन् ॥२५॥

युद्धकाले यदाचन्द्र, स्थाई जय त निश्चितं ।

यदा सूर्य प्रकाहस्तु, यायी विजय ते तदा ॥२६॥

अर्थात्- युद्धको व्यला चन्द्रस्वर चले आफ्नै देशमा विजय पाइन्छ
सूर्य स्वर चलेको भये विदेशको रणमा जय पाइन्छ यो
कुरा निश्चित छ ॥२६॥

जय मध्येतु सन्देह, नाडि मध्येन्तु लक्षयेत् ।

सुषुम्ना यां गते प्राणे, समरे शत्रु संकटम् ॥२७॥

आप्तो विजय पाउँने व्यला मनमा संशय भयो भने नाडि मध्ये अवलोकन
गर्नु त्यसव्यलां सुषुम्ना नाडिभए शत्रुले दुःख दिन्छ ॥२७॥

यस्य नाड्या भभेच्चार, स्तांदिश युधिसं श्रयेत् ।

तदासौ जय माप्नोति, नात्र कार्यं विचारणात् । १२८।

अर्थात्- रणको सुरूमा बाया स्वर चलेको भए र पूर्व र उत्तर- दायस्वर चलेको भए दक्षिण र पश्चिम खडा भए रण गरेमा विजय पाइन्छ यसमा खुब गहिरो विचार गर्नु पर्ने कुरा छ । १२८।

यदि संग्राम कालेतु, वाम नाडि यदा बहेत् ।

स्थायिनो विजयं विद्या, द्विषु वस्योदयोऽपि च । १२९।

अर्थात्- युद्ध गर्ने बेला बाया नाडि चलेको भने आफ्ना देशका वीरहरूले विजय पाउँदछन् उनीहरूको शत्रु पनि आफ्नै बसमा रहन्छन् । १२९।

यदि सङ्ग्राम कालेतु, सूर्यस्तु व्यवृत्तो बहेत् ।

तदा यायि लयं विद्यात्, सदेवा सुरमान वे । १३०।

जहिले पनि सूर्य नाडि चलेको ब्यला रण गर्ने हिड्यो भने त्यो पुरुषले देवता र दैत्य मनुष्यहरूको साथ युद्ध गर्दा पनि उसले नै विजय पाउँदछ । १३०।

रणे हरति शत्रुस्तं, वामा यो प्रविश नरः ।

स्थान वीषुव चारेण, जय सूर्येण धावताः । १३१।

अर्थात्- जो पुरुष बाया नाडि चलेको ब्यला रणभित्र पस्छ भने त्यसले सबै शत्रुलाई जित्न सक्छ । तर सुषुम्ना नाडि चलेको ब्यला चाहि स्थान मात्र पाउँछ- सूर्य नाडिमा हिडे चाहि दौडने शक्ति प्राप्त हुन्छ । १३१।

युद्ध द्वये कृते प्रश्ने, पूर्णस्य प्रथमे जयः ।

रिक्ते चैव द्वितीयस्तु, जयो भवत नान्य था । १३२।

हुई दूतले एकै वार रणको विषयको प्रश्न गन्यो र तौ व्यला आफ्नो पूर्ण स्वर छ भने पहिलो प्रश्नले जय पाउछ दायाँ नाडि चल्ता भएता दोश्राको पनि जय हुन्छ । १३२।

पूर्ण नाडि गतः पृष्ठे, शुन्यां गं च तदा व्रतः ।

शून्यस्थाने कृत शत्रु, मृत्युते नात्र संशयः । १३३।

पूर्ण स्वरको व्यला युद्धमा हिडेदेखि शत्रु पछाडि हुन्छ । शुन्य स्वरको व्यला चाहि रिपु अग्र हुन्छ, अचल स्वर भएको व्यला हिड्यो भने चाहि त्यो शत्रु मर्छ यसमा सन्देह छैन । १३३।

वाम चारे समं नाम, यस्य तस्य जयो भवेत् ।

पृच्छाको दक्षिणे भागे, विजयी विषमा क्षरः । १३४।

अर्थात्- कुनही दूत बायाँ तर्फ आइ रणमा जितिन्छ कि हारिन्छ भन्ने प्रश्न गन्यो भने कर्ताको मुखवाट निकलेको अक्षर -२-४-६- यस्तो जोर भए सम्म यसले उसको विजय हुन्छ । फेरि-१-३-५- यस्तो विजोर अक्षर भएमा-विसम उसको पराजय हुन्छ भनी जान्नु, दायाँपट्टीको प्रश्नले चाहि विसमको विजय, समको पराजय हुन्छ । १३४।

यदा पृच्छति चन्द्रस्य, तदा सन्धान मा दिशेत् ।

पृच्छादद्य दातु सूर्यस्य, तदा जानिहि बिग्रहम् । १३५।

अर्थात्- दूतले चन्द्र स्वरको व्यला रणको प्रश्न गन्यो भने त्यो युद्धमा मेल हुन्छ सूर्यस्वरको व्यला चाहि प्रश्नकर्ताले रण गर्नेपर्छ । १३५।

पार्थिवे च सप्त युद्धं, सिद्धि भवति वारुणे ।

युद्धेहि तै जसे ऽसङ्गो, मृत्यु वार्योन भस्यापिः । १३६।

अर्थात्- पृथ्वी तत्वको व्यला कुनै दूतले प्रश्न गर्‍यो भने युद्धमा
मेल हुन्छ । जल तत्वको व्यला चाहि जय पाहिन्छ । फेरि अग्नि तत्व
भयो भने शरीर अङ्गभङ्ग हुन्छ भनी जान्छु । फेरि वायु र आकाश
तत्व भयो भनेता त्यो संग्राममा आफै मरिन्छ है भनीदिनू । १३६।

निमित्त तः प्रसादाद्वा, यदा न ज्ञायते ऽनिलः ।

प्रश्न काले तदा कुर्या, दिवं यत्नेन बुद्धिमान् । १३७।

आफ्नो शरीरको दाया वा बायाँ पट्टी आई नबुझिने कुरा सोध्‍यो कोही दूतले
भने जान्ने पुरुषका अग्रगं यत्नले त्यो गफ कुरा बुझोस् । १३७।

नकालं विविधं घोरं, न दस्त्र नच पन्नगा ।

न शत्रौ व्यधि चोराद्याः शून्यस्थानाक्षितं क्षमः । १३८।

अनेक किसिमका काज र शत्रुका भयानक शस्त्रास्त्र र सर्पादि व्याधि
हल्दले पनि आफ्नो शुन्यांगमा रहेको व्यला मोर्न सक्तैन । १३८।

निश्चलां धारणांकृत्वा पुष्प हस्ता निपातयेत् ।

पूर्णाङ्गो पुष्प पतनं, शून्य वा तत्परं भवेत् । १३९।

अर्थात्- आफ्नो शरीरसिधा गरी हातमा फूल लिवेर जमिन्मा खसाल्दा
आफ्नो छायाको पूर्ण अङ्गमा पर्‍यो भने त्यो अङ्ग शून्य भै हाल्छ । १३९।

निष्ठन्तुप विशस्त्रापि, प्राणमा कर्षयन्निजं ।

मनो भंग न कुर्वाण, सर्व कार्येषु जीवति । १४०।

अर्थात्- जो मनुष्य उठ्ता र बस्दा हिड्दा अथवा जे काम गर्दा पनि
मनको उत्साहलाई भङ्ग नगरी प्राण भित्र तान्छ भने त्यो सर्व
काममा जिवितै रहन्छ । १४०।

स्वर ज्ञानि बला दध्ने, निष्फलं कोटि धा भवेत् ।

इहलोके परत्नापि, स्वर ज्ञानी बली सदाः १४१।

अर्थात्-स्वर ज्ञानी मनुष्यको सामुझे जस्तै बलवान्को कोटि उपायले विरुद्ध गरेता पनि त्यो सबै निष्फल हुन्छ कसहिको केही जोर चल्दैन अर्थात्-स्वर तत्वको जान्ने ज्ञानी यहलोक तथा परलोकमा पनि त्यो वीर बलवान हुन्छ १४१।

दश शता युतं लक्षं, देशाधिय बलंवर्चसित् ।

शत ऋतु सुरेन्द्राणां, बल कोटि गुणं भवेत् १४२।

अर्थात्-कुनही राजाहरूका हजारौं लाखौं वीरहरूको अनन्त बल र इन्द्रादि सकल देवताहरूको बल पनि स्वरको भर हो भनी जान्नु १४२।

जीवेन स्थापयेद्वायु, जीवेना रम्भवेत् पुनः ।

जीवेन क्रीडते नित्यं, द्यूते जयति सर्वदाः १४३।

अर्थात्-पहिला जीवले वायुलाई स्थिर गरी फेरि स्वरले प्रारम्भ गरेको र जुवादि खेलास्-त्यो मनुष्यको सधैं जीत भईरहन्छ १४३।

देव्यो वाच-

परस्परं मनुष्याणां, युद्धे प्रोक्तो जयस्त्वयः ।

यमयुद्धे सुत्पन्ने, मनुष्याणां कथं जयः १४४।

पार्वती जी विन्ती गर्नु हुन्छ हे प्रभो-मनुष्यहरूको परस्पर युद्धमा जय विजय र पराजय हुने कुरा ता आज्ञा भो सुने परन्तु यमराजका साथ युद्ध गर्दा कसरी जितिन्छ सो पनि आज्ञा हुवस १४४।

ईश्वर उवाच—

ध्यायेद् देवं स्थिरो जीवे जुहु याज्जीव सङ्गमे ।

ईष्ट सिद्धि भवेत्तस्य महालाभो जयस्तथाः । ४५ ।

तव श्री पार्वतीजीको असल प्रश्न सुनी श्री महादेव जी आज्ञा हुन्छ हे उमा सुन जो मानव स्थिर भै आपनो ईष्ट देवताको ध्यानद्वारा जीवलाई जीव संगम अर्थात्-कुम्भ नाडिमा नित्य हवन गर्छ भने त्यो ईष्ट सिद्धिद्वारा नं त्यो मानव लाई यमराजले जीस्त सक्नेनन् उसलाई ता अझ लाभ् जय पनि हुन्छ । ४५ ।

निराकारात्समुत्पन्नं, साकारं सकलं जगत् ।

तत्साकारे निराकारं, ज्ञाने भवति तत्क्षणात् । ४६ ।

हे देवी जो निराकार पराकार परमात्माबाट सम्पूर्ण जगत् उत्पन्न भयो र तेहि निराकार प्राणेश्वर यो जगत्मा साकार रूपले देखिएको व्यापक छ भन्ने ज्ञान भएमा त्यो मनुष्य तत्क्षणमा निराकार हुन सक्छ ।

॥ इति श्री शिव शक्ति सम्वादे नवीं भागं युद्धप्रकरण समाप्ति ॥

अथ दशम भागयोगस्त प्रकरणाश्चः—

सही तत्त्वे स्वरोगश्च, जले च जल मातृ काः

तेजसी खेट वाटीस्थ, शाकिनीपितृ दोषतः । १ ।

यो दशौं भागमा, रोग विषयको वार्ता बताइन्छ, किनही दूतले पृथ्वी तत्त्वको व्यला रोग विषयको प्रश्न गर्‍यो भने त्यो प्रारब्धको रोग हो भनी जान्नु, जल तत्त्वको व्यला जल मातृका सम्बन्धीबाट भएको हो भन्नु तेज तत्त्वमा प्रश्न आयो भने चाहिं गाउँघर र पर्वतमा बस्ने—

डाहिनी र दोकसी अनी वायुको दोष हो भनी बुझाई दिनु । ११।

आदौ शून्य गतोद्भूतः, पश्चात्पूर्णं विरोदयति ।

मूर्छितोऽपि ध्रुवं जीवे, द्यवर्धं प्रति पृच्छति । २।

अर्थात्—प्रश्नकर्ता दूत नचल्ने स्वर तर्फ बसेर फेरि तुरन्त पूर्ण स्वर पट्टी गई प्रश्न गर्छ भने त्यो मनुष्य मरणान्त भएता पनि त्यो मर्दैन । २।

य स्तन्नङ्गे स्थिता जीव, तत्रस्थः परि पृच्छति ।

तदाजीवति जीवोऽसौ, यदि रोगैरुप द्रुतः । ३।

जुन अङ्ग पट्टी जीव स्वर स्थित हुन्छ उतै पट्टी बसेर रोगी दूतले प्रश्न गर्नुपर्ने भन्ने त्यस व्यलाको त्यो रोगले त्यो रोगी मर्दैन । ३।

दक्षिणे न यदा वायु, दूतोरौद्राक्षरे वदेत् ।

तदाजीवति जीवासौ, चन्द्रे राम फलं लभेत् । ४।

सूर्य स्वर चले तर्फ आई जुन रोगी दूतले डलाईको प्रश्न गर्छ भने त्यो रोगी झट्ट मर्दैन, फेरि चन्द्र स्वर पट्टी आई बोलेता त्यसले चन्द्र समान फल पाउछ । ४।

जीवाकारं चवावृत्त्वा, जीवाकारं विलोक्य च ।

जीवस्यो जीवित प्रश्ने तस्य स्यज्जीवितं फलम् । ५।

जीवले जीवलाई पकडेर उसको रूप हेरी जीव भावमा बसेको जो दूतले जीव विषयको प्रश्न गर्नुपर्ने भन्ने उसले मर्ने फल पाउदछ । ५।

वामचारे तथा दक्षे, प्रवेशे यात्र वाहने ।

दक्षस्थः पृच्छते दूत, तस्य सिद्धिर्धनं संशयः । ६।

अर्थात् आपनो वाया वा दाया स्वर प्रवेश गर्ने व्यला जीवाङ्गत तर्फ वसी दूतले आपनो प्रश्न गन्यो भने त्यो व्यलाको रोग निको हुन्छ यसमा संशय छैन । १६।

प्रश्ने चाधः स्थितो जीवे नूनं जीवो हिजीवति ।

ऊर्ध्वश्चार् स्थितो जीवो, जीवोयाति यमा लयम् । ७।
जो दूत आई तलतिर फर्केर प्रश्न गर्छ भने त्यो रोगी हृत्पत् मर्देन तर मास्तिर फर्केर प्रश्न गरेता त्यो मानव यमपुरी जाइहाल्छ । ७।

विपरीताक्षर प्रश्ने, रिक्तायां पृच्छको यदि ।

विषयं मच विज्ञेयं, विषम स्थोद ये सति । ८।
अर्थात्- जो दूत आई रिक्ता नाडि पट्टी विपरीत अक्षरको प्रश्न गर्छ र उस व्यला विषम सुषुम्ना नाडी उदय भयो भने दूतलाई नराम्रो विपरीत हुन्छ । ८।

चन्द्र स्थाने स्थितो जीव, सूर्यस्थाने तु पृच्छकः ।

तदा प्राप्त विद्युक्तोऽसौ, यदि वै द्यशतैर्वृतः । ९।
आपनो प्राण वायु चन्द्र स्थानमा र दूतको प्राण सूर्यस्थानमा भएको व्यला दूतले प्रश्न गन्यो भने १०० वंछको अग्र भएता पनि त्यो रोगी पक्का मर्छ भन्ने यो श्लोकले बताउछ । ९।

पिंगला या स्थितो जीवो, वाम द तस्तु पृच्छति ।

तदापि मृयते रोगी, यदि त्राता महेश्वरः । १०।
फेरि पिंगला स्वर चलेको व्यला दूत वायाँ पट्टी आई रोग विषयको प्रश्न गन्यो भने भगवान शंकर रक्षक भएता पनि त्यो रोगी मर्छ । १०।

एकस्य भूतस्य विपर्ययेण, रोगामी भूतिभवतिह्युसां ।

तयोर्द्वयोर्वन्धु सुहृद्विपत्ति, पक्षद्वयेव्यत्ययतोमृतिस्मात् । ११ ।

अर्थात्- तत्त्वहरूको विपरितमा एकै तत्त्व विपरित भए मनुष्यलाई धेरै विपरितको उपद्रव हुन्छ, दुई तत्त्व विपरित हुँदा बन्धु र मित्र हरेलाई दुःख पर्छ । फेरि एक महिनासम्म विपरित तत्त्व चलीरह्यो भनेता त्यो मानवको मरण चाँडै नै हुन्छ भनी जान्छु । ११ ।

मासादौ चैव पक्षादौ, वत्सरादौ यथाक्रमः ।

क्षयकालं परोक्षत, वायु चार वसात्सुधीः । १२ ।

अर्थात्- बुद्धिमान मनुष्यले आफ्नो स्वासको चाल अनुसार त्रैमासिक मास पक्ष र वर्षादि मध्ये, मरणकालको सत्य परीक्षा गरोस् । १२ ।

पञ्च भूतात्मकं द्वीपं, शिवश्चेहेन सेचितं ।

रक्षयत् सूर्य वातेन, प्राणी जीव स्थिरो भवेत् । १३ ।

यो पञ्च भूतात्मक शरीर स्वासरूपी तेलले भिजेको हुन्छ तसर्थ सूर्यरूपी तेजले जो रक्षा गर्छ त्यो पुरुषको प्राण सधैं स्थिर रहन्छ । १३ ।

मरुतं बन्धयित्वतः, सूर्यं बन्धयते यदिः ।

अभ्यासाज्जीवते जीवः सूर्य कालेऽपि वंचिते । १४ ।

अर्थात्- जुन पुरुषले दिनभर प्राण वायुको रोकी सूर्य अस्त भएपछि मात्र दाहिने स्वरवाट छोड्छ भने त्यो त्यस्तो अभ्यासी महापुरुष धेरै वर्षसम्म वाचन सक्त छ ।

गगनात् खव चन्द्रस्य, काम पद्मं विकाशयेत् ।

कर्म योगै र्सदा श्यासे, रमरःशशि संश्रयात् । १५ ।

त्यस्तो अभ्यासमा लागेका महायोगीहरूको मस्तक रूपी कमलमा चन्द्र-
माले आकाशवाट अमृत वर्षागरी उनीहरूको शरीरलाई प्रफुल्लित गराई
चन्द्रमाले ती अभ्यासी योगीहरूलाई सदा अम्मर राख्छन् । १५।

श शोकं वार ये द्वात्रौ, दिव वायो दिवा करः ।

इत्याभ्यास र तो नित्यं, सयोगी नात्र संशयः । १६।

जोमानव रात्मा चन्द्र र दिनमा सूर्य स्वरको रोक्छ भने त्यो योगी ठूलो
अभ्यासी योगी हो यसमा संशय कति पनि छैन । १६।

॥ इति श्री शिव शक्ति सम्वादे दशम भाग रोगप्त प्रकरणं समाप्तम् ॥

अथ एकादश भागं कालप्रकरणारम्भः—

अहोरात्र यदैकत्र, वहते यस्य मारुतः ।

तदा तस्य भवेत् मृत्युः, सम्पूर्णं वत्सरः त्रय । १।

यो एकादश भागमा कालको गति बताइन्छ, अर्थात्, जो मानवको स्वास
राती दिन एकै स्वरमा चली रहन्छ भने त्यो पुरुषको आयु तीन वर्ष
मात्र बाकी हुन्छ त्यसपछि ऊ मरिहाल्छ । १।

अहोरात्र द्वय यस्य, पिंगलायां सदागतिः ।

यस्य वर्ष द्वयं प्रोक्तं, जीवित तत्त्व वेदिभिः । २।

फेरी जो मानवको पिंगला दाहिने नाडि मात्र चौविसै घण्टा चली-
रहन्छ भने स्वर तत्त्वका ज्ञानी महापुरुष हरूले उसको आयु दुई वर्ष
मात्र हो है भनेर तोकेका छन् । २।

त्रिरात्रं वहते यस्य, वायु रेकपुटे स्थितः ।

तदा सम्बत् सरा युस्त, प्रवदन्ति मनी षिणः । ३।

जो मानवको स्वर रातो दिन नाकको एक प्वालबाट मात्र चल्छ भने उसको
आयु एक वर्ष मात्र हो भन्दछन् तत्त्व ज्ञात्रीहरू । ३।

रात्रीचन्द्रो दिवा सूर्यो, वहतस्य निरन्तरम् ।

जानियात्तास्यैव मृत्यु, षन्मासा भ्यन्तरे भवेत् । ४।

अर्थात्- जो मनुष्यको रातमा चन्द्र र दिनमा सूर्य स्वर मात्र चल्छ भने
त्यो मानिस छ महिना भित्रैमा मर्छ भनी जान्छ । ४।

लक्षं लक्षित लक्षणेन मुदक, भानू यदा दृश्यते ।

क्षीणो दक्षिण पश्चिमोत्तर पुरःषट्त्रीद्विमासै वक्त ।।

मध्यं छिद्र मिदं भवद् दशदिने, धूमा कुलं तद्दिने ।

सर्वज्ञै रपि भाषितं मुनिवरै रयि प्रमाण स्फुटम् । ५।

अर्थात्- काँचको भाडामा पानी हालि सूर्यको छायाँमा देखाउँदा त्यसको
दक्षिणतिर क्षिण देखिएमा त्यो मनुष्य छ महिना भित्रैमा मर्छ;
फेरी पश्चिम पट्टी देखिये तीन महिनामा र उत्तर पट्टी देखिए दुई
महिनामा तथा पूर्वपट्टी देखिये एक महिनामा मरिन्छ भनी जान्छ ।
अनी पानीमा सूर्यको छायाँ हेर्दा बीचमा प्वाल देखियो भनेता
दश दिनमै मरिन्छ अथवा त्यो छायाँलाई घुवाँले ढाकिएको देखियो
भने ता त्यो मानव उहि दिनमा मर्छ भन्ने कुरा वक्ता ज्ञानी मुनि
महर्षि हरूले भनेका छन् । ५।

दूतो रक्त कषाय कृष्ण वसनो दन्त क्षतो मुण्डितः ।

स्तैला स्यक्त शरीर रज्जु ककरो दीनश्च पूर्णोत्तरः ।

भस्माङ्गार कपाल पाश मुशली सूर्यास्त मायातिय ।

काली शून्यपद स्थितो गतयुत कालानलस्या दूतः । १।

अर्थात्- दाँत झरेको र कपाल खीरिएको शरीरमा तेल घसेको तथा हातमा डोरी लिएको र चोर कुराको जवाफ तुरन्त दिन सक्ने अनी रातो या कालो लुगा लगाएको यस्ता किस्मको त्यो दूत आफूलाई लिन आएको देखियो भने देखेलाई केहि पनि हुँदैन त्यो व्यर्थ हुन्छ । पुनः छप्पर र पाश मुशल लिएको दूत आई अचल स्वर पट्टी वस्यो भने त्यो चाँहि कालाग्नि सामान हो भनी जान्नु । १६।

अकस्मात् चित्त विकृति, रकस्मात्पुरुषोत्तमः ।

मक्कस्मा दिन्द्रियोत्पातः, सन्निपाताग्रलक्षणम् । ७।

अर्थात्- जो योगीको अकस्मात् चित्त विग्रियो र उत्तम पुरुष देखा पर्‍यो र फेरि अकस्मात् इन्द्रियहरूमा उत्पात् तथा दुश्चिन्ह भएको देखियो भने चाँहि त्यो पूर्वकृत सन्निपात्प्रालब्ध हो भनी जान्नु । १७।

शरीतं शीतलम् यस्यत, प्रकृतिं विकृता भवेत् ।

तद रिष्टं समासेन, व्यास तस्तु निबोधमे । ८।

हे उमा, जसको शरीर चिसो भै स्वभाव पनि बदलियो भने त्यो नराओ अरिष्ट हो त्यो विलक्ष म भन्छु तिमी सुन । १८।

दुष्ट शब्देषु रमते शुद्ध शब्देषु चात्मनि ।

पश्चात्तापो भवेद्यस्य, तस्य मृतु न संशयः । ९।

अर्थात्- जो मनुष्य दुष्ट र खराब शब्द सुन्दा खुशी हुन्छ बढिया शब्द सुन्दा पश्चात्ताप गर्छ भने सो रोगी चाँडै मर्छ यसमा संशय छैन । १९।

हुंकारः शीतलो यस्य, फुत्कारो वल्लिसन्निभः ।

महा वैद्योऽप्य वेद्यस्य, तस्य मृतु भवेत् ध्रुवम् । १०।

अर्थात्- जसको हुंकार ठण्डा हुन्छ जसको स्वास तातो निकलन्छ भने उसलाई जस्तै ठूलो वैद्यले पनि रक्षा गर्न सक्ने उसको मृत्यु हुन्छ हुन्छ । १०।

जिह्वा विष्णुपदं ध्रुवं सुरपदं, सन्मातृका मण्डलम् ।

मेता न्येवमरुन्धती समृतगुं, शुक्रं त्वगस्त्यक्षणात् ।

ए ते ष्वेक सपिस्फुटं न पुरुष, पश्येत्पुरः प्रेषितम् ।

सोऽवश्यं विंशतीद्रुकाल वदनं, सम्बत्सरा दूर्ध्वतः । ११।

जसले आफ्नो जिह्वो र विष्णुको पाउ तथा आकाशका ध्रुव देवता- र मातृका मण्डल, अरुन्धती र चन्द्रमा तथा शुक्र, अगस्त्यादिक तारा मध्ये एक पनि प्रष्ट देखेन भने अथवा देखेन भने त्यो पुरुष पनि -१- वर्ष भित्रै मर्छ । ११।

अरस्मि बिब सूर्यस्य, वन्हे शीता सु मा लिनः ।

दृष्ट्वै आकाश मासायु, नरेऽचोर्ध्वं न जीवति । १२।

अर्थात्- जो मानव सूर्य र चन्द्रको प्रतिबिम्बको कीरण स्पष्ट देखेन भने र अग्निको (पनि निस्तेज) देखेन भने त्यो मनुष्य पनि ११ महिना भित्रै मर्छ त्यो अवश्य वाच्य भनी जान्छ । १२।

वाय्यां पुरीष मुत्राणि, सुवर्णं रजतं तथा ।

प्रत्यक्षं मथवा स्वप्ने, दशमासा न जीवति । १३।

फेरि जो मानिस सपनामा अथवा जाग्रत जो होस् पानीमा मल मूत्र गछ भने र सुन चाँदिको झसलको देखछ भने पनि त्यो मानव १०- महिना भित्रैमा मर्छ त्यो अवश्य वाँच्तैन भनी जान्छ । १३।

क्वचित् पश्यति यो दीपं सुवर्णं च कषान्वितं ।

विरूपाणि च भूतानि, नव मासान्न जीवति । १४।

जो मानव वस्तीलाई कहिले पहेलो, कहिले रातो र कहिले कालो रङ्गको देख्छ भने त्यो नराम्रो विपरित हो, त्यो पनि नौ महिनामै मर्छ । १४।

स्थूलागोऽपि कृशः कृशोऽपि सहसा स्थूलत्वमात्यस्यते ।

प्राप्तो वा कनक प्रभां यदि भवेत्कूरोऽपि कृष्णच्छवि ॥

शूरोभीरु र धर्मगोऽपि निपुणः शान्तो विलोलः पुनः ।

नित्ये वं प्रकृतिः प्रयाति विकृति मासाष्टकं जीवति । १५।

जो मानव तुरन्त तुरन्त मोटाउने र दुब्लाउने फेरि बेलाबेलामा कालो र गोरो अथवा पहेलो पनि हुने फेरि तुरन्त सुरवीर र काँतर पनि हुने— फेरि धर्मात्मा र अधर्मी पनि भँ हाल्ने— फेरि शान्त र तुरन्त चञ्चल स्वभावको पनि हुने भयो भने त्यो ठूलो विपरित हो, सो मानव आठ महिना मात्र बाच्दछ । १५।

पीडा भवेत् पाणि तले च जिह्वा ।

मूले यथास्या दुधिरं च कृष्णाम् ॥

विद्धंनः चग्लायतियत्र दृष्ट्या

जीवेत् मनुष्यः सहि सप्त मासम् । १६।

जो मानवको हत्केलामा र जिब्र्राको जरामा पिडा हुन्छ भनेर रगत पनि कालो देखिन्छ भने अथवा शरिर भित्र र बाहिर घोच्ने व्यथाले दुःख दिन्छ भने त्यो मनुष्य ७ महिना चाहि परिपक्का बाँच्दछ । १६।

मध्यां गुलीनां त्रितयं नवक्रम् ।

रोगं विना शुष्यति यस्य कण्ठः ।।

मुहू मुहू प्रश्न करोति जाड्यात् ।

षड्भी समासैः प्रलयं प्रयाति । १७।

अर्थात्, बीचका तीन श्रौला बाँगिर्दन र विना रोगले कण्ठ सुक्छ तथा बार-बारहट्टोले प्रश्न गर्छ भने त्यो मानिस पनि -६- महिनामा मर्छ । १७।

तद्रूपं कृष्ण वर्णा यः पश्यतिव्योम्नि निर्मले ।

षणमासा न्मृत्युर्माप्नोति, सयोगीना त्रसंशयः । १८।

जो योगीहरू आकाशमा शिवजीको निर्मल स्वरूपलाई कालो देख्दन् भने तीनिहरूको मरण पनि छ महिना मै हुन्छ यसमा संशय छैन । १८।

न यस्य स्मरणे किं चि द्वि विद्यस्तेन चर्मणि ।

सऽवश्यं पंचमे मासि, स्कन्धा रूढो भविष्यति । १९।

अर्थात्, जसको छातिका दूधको छाला लाटो हुन्छ, जसलाई केही सम्झना रहँदैन भने त्यो मानव पाँच महिनामै दोश्राको काँधमा चढ्नेछ । १९।

यस्य नस्फुरति ज्योतिः, पीड्यते नयन द्वयम् ।

मरणं तस्य निर्दिष्टं, चतुर्थे मास निश्चितम् । २०।

अर्थात्, जसको दुवै आँखामा तेज छैन र आँखा दुखी रहन्छ भने त्यो मानव पनि चार महिनामा अवश्य मर्छ भन्ने परिपक्का जान्छ । १२०।

दन्ताश्चवृषणौ यस्य, नकिंचिदपि पौड्यते ।

तृतीय मासतोऽवश्य, कालाज्ञायां भवेन्नरः । १२१।

अतएव- जसको दाँत र अण्डकोपलाई ब्यसरी समाउँदा पनि दुख्दैन भने त्यो मनुष्य पनि कालको आज्ञानुसार तीन महिना भित्रैमा मरी हाल्छ भनी जान्छ । १२१।

एकादि षोडशा हानि, यदि भानु निरन्तरम् ।

वहेतस्य भवेन्मृत्युः, शेषा हेन च मासिके । १२२।

जो मानवको १ देखि १६ दिन तक् सूर्य स्वर मात्र चल्छ भने त्यसको पनि -१-महिना भित्रैमा मृत्यु हुन्छ भनी जान्छ । १२२।

अ शिरो मास मरणं, विनाजंघे दिनाष्टकम् ।

अष्टाभिःस्कन्ध नाशेन, छाया लोपेनतत्क्षणात् । १२३।

अर्थात्- छाँयामा आफ्नो टाउको देखिएन र जाँघ र काँध पनि देखिएन भने ८ दिनमा मरिन्छ भनी जान्छ । फेरि एकदम् सम्पूर्ण छायाँमा शरीरका चिन्हहरू केही पनि देखिएन भनेता त्यो तरात्रो बिपरितले त्यति बेर मरिन्छ । १२३।

प्रातः पृष्ठगते रवौच निमिषा च्छायांगुलींश्चा धरः ।

दृष्टव र्धेन मृतिस्त्वन्तर महोच्छाया नरं पश्यति ।

तत्कर्णां सकरास्यपाश्वर्हृदया भावेक्षणार्धात्स्वयं ।

दिमूढोहि नरःशिरोऽपिगम तोमासास्तु षड्जीवति । २४।

अर्थात् विहान सूर्य तीर पीठ फर्काई आफ्नो छायाँ हेर्दा श्रीला र तल्लो ओठ पनि आफूलाई पनि देखिएन भने र आफ्नो छायाँलाई मधुरो पनि देखियो भने फेरि छायाँ पुरुषको शिर पनि देखिएन भने तथा हात पाखुरा, र कान तथा काँध र मुख इत्यादि केही पनि देखिएन भने त्यो मानिस छ महिना मात्र बाँच्दछ । १२४।

संपूर्ण वहते चन्द्रः, सूर्यो नैव च दृश्यते ।

मासेन जायते मृत्युः, कालाज्ञेनानु भाषितम् । १२५।

जसको सदा चन्द्र स्वर मात्र चल्दछ सूर्य चाहि चल्दैन भने त्यो मानव पनि एक महिनामा मर्छ भनी कालको गति जान्नेले भनेका छन् । १२५।

संपूर्ण वहते सूर्य, चन्द्रमा नैव दृश्यते ।

पक्षेण जायते मृत्युः कालाज्ञे नानु भाषितम् । १२६।

फेरि जो मनुष्यको सधैँ सूर्य स्वर मात्र छल्छ र चन्द्र स्वर चाहि चल्दैन भने उसको मृत्यु -१५- दिनमा हुन्छ भनी कालको गती जान्ने ज्ञानीहरू भन्दछन् । १२६।

मूत्रं पुरीषं वायुश्च, समकाल प्रवर्त ते ।

ददा सोचलितो ज्ञेयो दशाहे मृत्यते ध्रुवम् । १२७।

अर्थात्- जसको दिशा बस्दा मलमूत्र र वायु एकैचोटी निकलन्छ भने त्यो मानवको प्राण-१०- दिन भित्रैमा परिपक्व जान्छ भनी जान्छ । १२७।

कणावक्ष्णो रंगुली भ्यां, किं चित्पीड्य निरीक्षयेत् ।

मदा नदृश्यते वोन्दुः दशाहे न भवेत् मृतः । १२८।

फेरि जस्का आँखाको कुनालाई -२- श्रीलाले घिचि हेर्दा त्यो आँखाले

जलको बिन्दु देखेन भने पनि त्यो मानवको मृत्यु दशै दिनमा हुन्छ २८।

न व भ्रूवं सप्तघोषं, पञ्च तारां त्रिनासिकाम् ।

जिह्वा मेक दिनं प्रोक्तं, मृत्यते मानवो ध्रुवम् । २९।

फेरि भृकुटी पनि देखिएन भने -६- दिनमा, कानले केही सुनियेन भने -७- दिनमा, ताराहरू देखियेन भने -५- दिनमा नाक देखियेन भने तीनै दिनमा, फेरि जिह्वो पनि देखिएन भने ता एकै दिनमा मरिन्छ भन्ने यो आश्चर्यको कुरा बुझ । २९।

अरुन्धतीं ध्रुवं चैव, विष्णोस्त्रीणि यदा नि च ।

आयु र्हीना न पश्यन्ति, चतुर्थं मातृमण्डलाम् । ३०।

अर्थात्, अरुन्धती र ध्रुव तारा तथा विष्णुको पाउ र मातृ मण्डलहरू लाई पनि देखेन भने सो मानवको आयु खत भो भनी जान्छ ३०।

अरुन्धतीं भवेत् जिह्वा, ध्रुवो नासाग्र सेव च ।

भ्रुवै विष्णुर्पदं ज्ञेयं, ताराकं मातृ मण्डलाम् । ३१।

अर्थात्- अरुन्धती भनेको जिह्वो हो- ध्रुव भनेको नासिकाग्र भाग हो आखिर्भौं लाई विष्णु पद भन्दछन्, मातृ-मण्डल भनेको ताराहरू हुन् ३१।

पादाङ्गुल्फे च जठरे, विनाशः क्रमशो भवेत् ।

विनश्यतो यदा बाहु, स्वयंतु मृत्यते ध्रुवम् । ३२।

आफ्नो छायामा पैताला र गोली गाँठा तथा पेट क्रमहिसित नासिएको देखियो र हात्पनि काटिएको देखेमा उसको निश्चय मर्ने व्यला भयो भनी जानोस् ३२।

वाम बाहु तथा भार्या, नश्ये नष्टे न सं शयः ।

दक्षिणे बन्धु नाशोही, मृत्युर्मात्मा विनिदिशेत् । ३२ ।

अर्थात्, आपनो छायांमा देवो हात देखिएन भने पत्नी मर्छे दाहिने हात देखिएन भने बन्धुहरू नाश भै आफु पनि मरिन्छ भनी जान्नु । ३२ ।

पीतेव्याधि भयंरक्ते, नीले हानि च निर्दिशेत् ।

नानावर्णोऽथचेतस्मिन्, सिद्धश्च गीयते महान् । ३४ ।

अर्थात्- आपनो आँखाले हेर्दा सबै तिर पहिलो वर्ण देखियो भने तरात्रो व्याधि आउँछ । रातो वर्ण देखिएमा डर हुन्छ । नीलो वर्ण देखियो भने चाहिँ, आफ्नै हानि हुन्छ भनी जान्नु । फेरि अनेकौँ प्रकार रङ्ग चित्र विचित्र देखियो भनेता त्यो देख्ने योगीको महान् सिद्धि पनि हुन सक्दछ । ३४ ।

॥ इति श्री शिव शक्ति संवादे एकादश भागं काल प्रकरणं समाप्तम् ॥

अथ द्वादशभागं स्त्रीवशीकरणंप्रारम्भः-

चन्द्र सूर्येण चाकृष्य, स्थापयज्जीव मण्डले ।

आजन्म वशमा रामा, कथिते र्यं तपो धने । १ ।

यो द्वादश भागमा श्री महादेव जी आज्ञा गर्नुहुन्छ, हे देवी जुन पुरुषले पत्नीको चन्द्र स्वर चलेको बेला आपनो सूर्य स्वरले उसको चन्द्र स्वरलाई खिचि आपनो जीवमा मिलाउन सक्यो भने उसकी स्त्री जन भर आपनो वशमा रहन्छे भन्ने कुरा तपस्वीहरूले भनेका छन् । १ ।

जीवेन गुह्यतेजीवो, जीवो जीवस्य दीयते ।

जीव स्थाने गतो जीवो, बला जीवान्त कारयेक्ः । २ ।

स्त्रीवसीप्रकरणम्

८१

जो पुरुष आपना जीव स्वरले स्त्रीका जीव स्वरलाई तान्छ भने र स्त्रीका जीव स्वरमा आफ्नो जीव स्वर दियेर जीवस्थानमा रहेको स्त्रीका जीव स्वरलाई आफ्नो अधिनमा राख्दछ भने; १२।

रात्र्यं तयाम वेलायां, प्रसुप्ते कामिनी जने ।

ब्रह्म जीवपिबे द्यस्तु, वालाप्राण हरो नरः । ३।

फेरि रातको पछिल्ला पहरमा सुतीरहेकी पत्नीको ब्रह्म जीव सुषुम्ना स्वर आफ्नो स्वरले पानगर्छ भने उसकी पत्नीको प्राण आफ्नै वसमा राख्न सक्छ

अष्टाक्षरीं जपित्वातु, तस्मिन् काले गते ससित् ।

तत्क्षणं दियते चन्द्रो, मोह मायाति कामिनी । ४।

फेरि सुषुम्ना नाडि चलेको बेला व्यतित् भएपछि अष्टाक्षरी ॐ हं परब्रह्मणे नमः यो मन्त्र जपी आफ्नो चन्द्रस्वर जुन पुरुषले जुन स्त्रीलाई दिन्छ त्यो परस्त्री भए पनि मोहीत् भै तत्काल आफ्नो वशमा हुन्छ १४।

शयने वा प्रसंगे वा, युवत्यालिङ्गने ऽपिवा ।

यः सूर्येण पिवेच्चन्द्रं, सभवेन्मकरध्वजः । ५।

जो पुरुष रतिका साथ सुतेका बेला वा प्रसंग गर्दा उसलाई अँगालो हाली आफ्नो सूर्यस्वरले स्त्रीको चन्द्र स्वरलाई पान गर्छ भने त्यो पुरुषलाई त्यो स्त्रीले कामदेव समान देखेर सदा सर्वदा मोह हुन्छ १५।

शिव आलिङ्ग ते शक्त्या, प्रसंगे दक्षिणे ऽपिवा ।

तत्क्षणात् दापये द्यस्तु, मोहयत्कामिनी शतम् । ६।

अर्थात्, शिव शक्तिका आङ्गितको बखतमा शिवको सूर्य र शक्तिको चन्द्र स्वरमा मिलायो भने; अथवा स्त्रीको दाहिनेमा पुरुषको देब्रे स्वर पस्यो-

भने पनि उसले रमा जस्ती स्त्रीलाई वशमा गर्छ ।

१६।

सप्त नव त्रयः पंच, वारान्संगस्तु सूर्यमे ।

चन्द्रे ही चतुषट् कृत्यो, वस्या भवति कामिनी । ७।

अर्थात्, स्त्रीका सूर्य स्वरमा आफ्नो चन्द्र स्वर हालि ७-६-२-५ वाट समागम गरी; फेरि २-४-६ वाट भोग गर्‍यो भने त्यो स्त्री सदा आफ्नो वशमा रहन्छे ।

१७।

सूर्य चन्द्रौ समा कृष्य, सर्पा क्रान्त्या धरोष्ठयोः ।

महा पद्मे मुखं कृष्टवा, वारंवार मिदं चरेत् । ८।

अर्थात्, सर्पका चालले स्त्रीका ओठमा आफ्नो ओठ जोरी स्त्रीको चन्द्र वा सूर्य स्वरमा बार बार आफ्नो कमलरूपी मुख मिलावोस्

१८।

आप्राण मिति पद्मस्य, यावन्निन्द्रा वशंगताः ।

पश्चाज्जाग्रति वेलायां, चोष्ये ते गल चक्षुषो । ९।

फेरि जवसम्म त्यो स्त्री मस्त निद्रामा रहन्छे तवसम्म त्यो स्त्रीको मुख कमलको चुम्बन गर्दै रहोस् व्युँझेपछि नेत्रको पनि चुम्बन गरोस् ।

१९।

अनेन विधिना कामी, वशयेत् सर्व कामिनी ।

इदं वाच्यं नन्यस्मिन्, नत्यज्ञा परमेश्वरी । १०।

हे महेश्वरी जो कामी पुरुष यस किसिमको कार्य गर्छ भने त्यो पुरुषले सम्पूर्ण स्त्रीलाई वशमा गर्न सक्छ । हे देवी परन्तु यो स्त्री वसीकरण तिम्रो र मेरो यो गोप्य रहस्य सम्वाद कसैलाई पनि नभन्नु है, मेरो यो सदाका लागि आज्ञा छ ।

१०१।

॥ इति श्री शिवशक्ति संवादे द्वादश भाग स्त्री वसीकरण समाप्ति ॥

गर्भ प्रकरणम्

अथ-त्रयोदशभागंगर्भप्रकरण प्रारम्भः-

ऋतु स्नाता रतानारी, पञ्चमेऽह्नियदा भवेत् ।

सूर्यास्चन्द्रस्य संयोगे, सेवनात्पुत्रसंभवः ।१।

अर्थात्, स्त्री जातिहरू नछुने भएको पाँच दिन बिते पछि, पुरुष-
को चन्द्र र स्त्रीको सूर्य स्वर चलेको बेला वीर्य दान गर्‍यो भने
सो मूहूर्तमा छोरो हुन्छ । १।

शंख वल्ली गवाँदुग्धे, पृथ्व्यापी वहते यदा ।

भर्तु रेव वदे द्वाक्यं, दर्प देहि त्रिभिर्वच ।२।

फेरि, जब पृथ्वीमा जल तत्त्व चल्दछ तब त्यो बेला त्यो स्त्रीले
ऋतु स्नान गरी गाईको दुधमा शंखवल्ली मिलाई आफुले पियेर आफ्ना
पति सीत प्रेमले नलजाईकन मलाई तीन खेप वीर्य दान गर अर्थात्
भोग गर भनोस् । २।

ऋतु स्नाता पिवेत्रारी, ऋतुदानं तु यो जयेत् ।

रूप लावण्य सम्पन्नो, नरसिंह, प्रसुय ते ।३।

अर्थात् यस्ता किसिक सित नछुने भएको बेला पूर्व झै शंख वल्ली पिएर,
आफ्ना पतिसँग यस्तो मूहूर्तमा भोग गराउन सकी भने त्यो स्त्रीले राम्रो
र बलियो सिंह समान पराक्रमी हुने छोरो पाउँछे ३।

सुषुम्णा सूर्य वाहेन, रितु दानं तु यो जयेत् ।

अंग हीनः पुमान्यस्तु, जायते त्रास विग्रहः ।४।

फेरि सुषुम्ना अथवा सूर्य स्वर चलेको बेला पुरुषले ऋतु दान दिन्छ भने उसकी स्त्रीले अंगहीन भएको अपाङ्ग छोरो पाउँछे । १४।

विषमां के दिवारात्रौ, विषमांके दिना धिपः ।

चन्द्र तो याग्नि तत्त्वेषु, बन्ध्या पुत्रमवाप्नु यात् । १५।

अर्थात्, नछुने भएको ५ दिन र ५ रात बितेपछि आफ्नो सूर्य स्वर र स्त्रीको चन्द्र स्वर हुँदा र अग्नि तत्त्व चलेको बेला तो स्त्रीलाई पतिले वीर्य दान गर्‍यो भने बाँझी स्त्रीले पनि छोरो पाउँछे । १५।

ऋत्वा रम्भे रवि पुंसा, स्त्रीणांचैव सुधाकरः ।

उभयोः संगमे प्राप्ते, बन्ध्या पुत्रःमवाप्नु यात् । १६।

अर्थात् ऋतुकालको प्रारम्भ मै आफ्नो चन्द्र र पतिको सूर्य स्वर चलेको बेला, त्यो स्त्रीले आफ्ना स्वामीलाई भोग गराउन सकी भने पनि दैव सन्जोग त्यो बाँझी स्त्रीले छोरै पाउँछे । १६।

ऋत्वारम्भे रवि पुंसा शुक्रान्ते चा सुधाकरः ।

अनेनाकर्म योगे ना, नादत्ते दैव दारुकः । १७।

ऋतु कालारम्भमा भोग गर्दा सूर्य स्वरमा वीर्य पात भयो र फेरि तुरुन्त चन्द्रस्वर चलन लाग्यो भने अनेक किसिमको कर्मयोगको मुहूर्तले गर्दा त्यो भाग्यहीन पुरुषलाई कहिल्यै पनि गर्भधारणा हुन दिदैन । १७।

चन्द्र नाडि यदा प्रश्ने, गर्भ कन्या तदा भवेत् ।

सूर्यो भवेत्तदा पुत्रो, द्वयो गर्भोविहन्यते । १८।

गर्भको वारेमा प्रश्नकर्ताले सोध्यो भने र उसबेला चन्द्र स्वर चलेको भए छोरी हुन्छे, सूर्य स्वरमा चाहिँ छोरो हुन्छ, सुषुम्नामा चाहिँ गर्भ-

पतन हुन्छ भनी दिनु ।

।८।

पृथिवी पुत्रीजले पुत्रः, कन्याकातु भवेज्जनः ।

तेजसि गर्भ पातस्यान्, न भस्यपि नपुंसकः ।९।

अर्थात्, दूतले प्रश्न गरेको बेला पृथ्वी तत्व चलेको भए छोरी हुन्छ ।
जलतत्वको बेला चाहिँ छोरो हुन्छ । अग्नितत्व चल्दा भए गर्भ-
पात हुन्छ । फेरि आकाशतत्व चलेको बेला गर्भ रहेमा चाहिँ नपुंसक
हुन्छ भनी जान्नु ।

।९।

चन्द्रे स्त्री पुरुषः सूर्ये, मध्येमाने नपुंसकः ।

गर्भ प्रश्ने वदा दूतः, पूर्णपुत्रः प्रजाय ते ।१०।

अर्थात्, चन्द्र स्वरको बेला प्रश्न गरे स्त्री र सूर्य स्वरको प्रश्नमा पुरुष
हुन्छ । फेरि मध्य भाग सुष्मना नाडिमा प्रश्न गरेमा नपुंसक हुन्छ । फेरि
दूतले पूर्ण स्वर तर्फ आई प्रश्न गरेमा पक्का छोरो हुन्छ ।

।१०।

शुन्ये शुन्यं यूगे युग्मं गर्भपातश्च सक्रमे ।

वत्स वित्स विजानी यात्, कथितं च स सुन्दरी ।११।

अर्थात्, हे सुन्दरी शुन्य स्वरको बेला कोहिँ दूतले गर्भ विषयको प्रश्न
गन्यो भने त्यसको केहिँ जवाफ हुँदैन । दुवै स्वर चलेको बेला त्यो स्त्रीले
छोरो पाउँछे । फेरि सुष्मना नाडिको बेला गर्भ रहेमा पतन हुनाकन जान्छ
भन्ने कुरा तत्व वेत्ता जानी पुरुषहरूले भनेका छन् ।

।११।

गर्भाधान मारुतेयाश्चदुखी, दिक्षूस्यातो वारुणे सौख्य युक्तः ।

गर्भस्त्रावस्वल्पजिवश्चवन्हौ, भोगीभव्यः पार्थिवेनार्थयुक्तः ।१२।

फेरि वायुतत्व चलेको बेला गर्भधारण हुन गएमा दुःखी पुत्र जन्मन्छ-

जल तत्वको वेला भए दशै दिशामा प्रख्याति सुखी पुत्र जन्मन्छ
पृथ्वी तत्वमा पनि भाग्यमानि नै छोरो हुनाकन जान्छ । तर अग्नि तत्व
पन्थो भने ना अल्पायुको हुनेछ । १२।

धनवान् सौख्य युक्तांश्च, भोग वानर्थ संस्थितिः ।

स्यान्नित्यं वारुणे तत्व, व्योम्निगर्भो विनश्यति । १३।

अर्थात् जल तत्व चलेको वेला गर्भ रह्यो भने धनवान् सुख सम्पन्न
भोगयुक्त र द्रव्यको स्थिति पार्ने वाला विनय शीलले परिपूर्ण हुने सुपुत्र
जन्मन्छ । फेरि आकाश तत्वमा गर्भ रहे चाहिँ सो पुत्र नास् हुन्छ । १३।

महिन्द्रेषु सुतोत्पत्तिःवारुणे दूहिता भवेत् ।

शेषेषु गर्भ हानिस्या ज्जात मात्र स्यवा मृतिः । १४।

फेरि पृथ्वी तत्वमा गर्भ रहे छोरो र जल तत्वमा छोरी हुनेछ । अरु
तत्वमा चाहिँ गर्भमा नास् हुन्छ । कदाचित् जन्मी हाल्यो भने पनि तुरुन्त
मर्छ भन्ने यो दोश्रामतमा कहिएको छ । १४।

रविः मध्य गत सचन्द्रः, चन्द्रमध्य गतो रविः ।

ज्ञातव्य गुरुतःशीघ्रं, नवेद शास्त्र कोटिभिः । १५।

अर्थात्- सूर्य स्वरको वेला चन्द्र स्वर र चन्द्र स्वरको वेला सूर्य स्वर चलन
लाग्यो भने त्यो मानव तुरन्त गुरुका सामू गैँ सोधनी गरौस् । किनकि
यस्तो अष्ट्यारो श्लोकको ज्ञान गुरु बिना वेदादि करोडौँ धर्मशास्त्र
पढेको भरले मात्र जानिदैन । १५।

॥इति श्री शिवशक्ति सम्वादे त्रयोदश भागं गर्भं प्रकरणं समाप्ति॥

अथ-चतुर्दशभागसम्बतसरफलंविदर्शनं

चैत्र शुक्ल प्रति पदि, प्रातः स्तुतव्यं विभेदतः ।

पश्येद् विचक्षणो योगी, दक्षिणे चोत्तरायणे ।१।

यो चौथो भागमा सम्बत् सरको विवर्णन् कहिन्छ, जस्तै चैत्र शुक्ल प्रति-
पदाको विहान ब्रह्म मुहूर्तमा तत्त्व भेदका जानिपकार योगीहरूले
पूर्वादि ईशानतकका संवत् सरभर्को शुभाशुभ फलको लक्षण विचारोस् ।१।

चन्द्रोदयस्य वेलायां, वह मा ना थ तत्त्व तः ।

पृथ्वी आपस्तथा वायूः, सूक्ष्मं सर्वसस्यजम् ।२।

अर्थात्- विहान चन्द्रस्वर चलेको बेला, पृथ्वी र जल अर्थात् वायुतत्त्व चलेको
थाहा भयो भने उसबेला जानिपकार हल्ले शुभ इच्छा गर्नु यसो गर्नाले
सम्पूर्ण खेतीको अन्नमा सबै प्रकारको सह हुन्छ ।२।

तेजो व्योम्नि भयंघोरं, दुर्भिक्ष काल तत्त्व तः ।

एवं तत्त्व फलं ज्ञेयं, वर्षे मासे दिनेष्यपि ।३।

फेरि त्यसै बेला अग्नि र आकाश तत्त्व चल्थो भने ता त्यो वर्ष भयङ्कर
घोर डरलाग्दो अनिकाल हुनाकन जानेछ; यस्ता तरिकाले वर्ष र महिना
पक्ष र दिनको स्थान तत्त्वले गरीकन जान्छ ।३।

मध्यमा भवति क्रूरा, दुष्टा सर्वे सुकर्मसु ।

देश भंग महारोगं, क्लेश कष्टादि दुःखदाः ।४।

त्यस बेला मध्य नाडी हुन गयेमा त्यो साल भर क्रूर सम्पूर्ण कार्यमा दुष्टता
र देश भङ्ग महामारी रोग उत्पत्ति र क्लेश कष्टादि दुःख हुनेछ ।४।

मेष संक्रान्ति वेलायाँ, स्वर भेद विचार येत् ।

सम्बत्सर फलं ब्रूयात् सकामां तत्त्वचिन्तकः । १५।

अर्थात्, स्वर भेद जान्ने योगीहरूले मेष संक्रान्तिको विहानदेखि व्यलुका तक स्वरैवाट त्यसको अनुमोदन गरी वर्ष भरिको शुभ अथवा अशुभ सबै कुराको फल भन्न सक्नेछन् । १५।

पृथिव्यादिक तत्वेन, दिनमास फलं जलं ।

शोभनं च याथादुष्टं, व्योम मारुत वन्हिभिः । १६।

जुन वर्षको संक्रान्तिमा विहान पृथ्वीर जल तत्त्व चल्थो भने त्यो वर्षमा सबै सफल हुन्छ, अरु तत्त्व चलेमा दुःखदायी दुष्ट फल हुन्छ । १६।

सुभिक्ष राष्ट्र बुद्धि स्याद्, बहुसस्या वसुन्धरा ।

बहुवृष्टि स्तथा सौख्य, पृथिवतत्वं वहेद्यदि । १७।

फेरि त्यो दिन पहिले पृथ्वी तत्त्व चल्थो र आफूले शुभ कामना चिताइयो भने त्यो वर्ष राम्रो वर्षा भै अन्नादि वस्तु उब्जी प्राणीहरूलाई सुख हुनेछ

अति वृष्टि सुभिक्ष स्या, दारोग्यं सौख्य मे वच ।

बहु सस्या तथा पृथ्वी, आप्ततत्वं वैवहेद्यदि । १८।

अर्थात्- उस दिन पहिला पृथ्वी वा जल तत्त्व चलेको भए पनि त्यो वर्ष राम्रो भै सबै चिजको सह हुन्छ र मनुष्यहरू सुखी भै निरोगी पनि हुनेछन् । १८।

द्वभिक्षं राष्ट्र भंगस्या, दुत्पत्ति इव विनश्यति ।

अल्पादल्प तर वृष्टि, रग्नि तत्त्वं वहे द्यदि । १९।

उसदिन विहान अग्नि तत्व चलेको भए त्यो वर्ष भरी दुर्भिक्षे भै वर्षा कम हुन्छ अन्न पनि फल्दैन फेरि लडाईं भै मनुष्यहरू पनि नाश हुन्छन् । १६।

वत्पातोप द्रवाभीति, रल्पवृष्टिः स्यूरो तयः ।

मेष संक्रान्ति वेलायां वायु तत्त्वं वहेद्यदि । १७।

फेरि उसदिन पहिला वायुतत्व चल्थो भनेता अनेक किसिमको उल्का र उप-द्रव तथा रिपुको भयङ्कर डर र अतिवृष्टि भै संसारमा ठूलो विघ्न पर्नेछ । १७।

मेष संक्रान्ति वेलायां, व्योम तत्त्वं वहे द्यादि ।

तत्रापि शून्यताज्ञेया, सस्यादिनासुखस्य च । १८।

मेष संक्रान्तिको प्रात आकाश तत्व चल्थो भने त्यो वर्ष जऊ धान्यादिक अन्नहरू घटी दुनियाँमा मानवादि प्राणीलाई सुख शून्य हुन्छ । १८।

पुर्ण प्रवेश ने स्वासे, सस्य तत्त्वे नसिद्धयतिः ।

सूर्ये चन्द्रेऽन्यथा भूते, संग्रहः सर्व सिद्धिदः । १९।

अर्थात्- पूर्ण स्वर भित्र प्रवेश गर्ने बेलाको तत्त्वले चाहि जऊ धान ईत्यादिक अन्नको खुबै सह हुन्छ । फेरि तत्त्वोदयको बेला सूर्य र चन्द्र स्वरको गड्बड भएमा पनि त्यो बर्षा शुभिछा गरेमा लाभ हुनेछ । १९।

विषमे वह्नि तत्त्वस्य, जायते केवलं नभः ।

तत् कूर्याद् वस्तुसंग्रहो, द्विमासे च महर्घता । २०।

फेरि त्यो बेला जो विषम सूर्यस्वर चलेको भएर त्यसपछि तुरन्त तेज र आकाश तत्व बह्यो भने त्यो बेला अन्नादि वस्तुहरूको संग्रह अर्थात् जम्मा गर्थो भने दुई महिना पछि महगो भै त्यो बेपार्मा आफुलाई निकै फाईदा हुनेछ । २०।

रवीं संक्रम ते नाडी, चन्द्रमन्ते प्रसर्पिता ।

खालीले वह्नि योगेन, रौरवं जगती तले । १४।

अर्थात् मेघ सक्रान्तिको राति सूर्य स्वर चल्थो र फेरि विहान पख चन्द्र पनि चल्थो भने फेरि त्यो व्यला आकाश र अग्नि तत्व बह्यो भने त्यो कुसमयले गर्दा पृथ्वीमा मानवादि सारा प्राणीलाई अनेक किसिमको रोगले पिडीत दुःख हुनेछ भनी जान्छु । १४।

॥ इति श्री शिवस्वरोदय चतुर्दश भागं सम्बतसर फल समाप्तम् ॥

अथ-पंचदश भाग साधन् प्रकरणं प्रारम्भः—

पार्वत्यौवाच

नर युद्धं यमयुद्धं, त्वया प्रोक्तं महेश्वरः ।

इदानीं देव देवानी, वसीकरणं कं वदम् । १।

यो पन्द्र भागमा साधन प्रकरण सुज्ञाको लागि श्री पार्वती विन्ति गर्नुहुन्छ हे महादेव हजुरले धर्मराजादिक देवता र मनुष्यका साथ युद्ध गर्ने युक्तिज्ञा आज्ञाभो, अब देवताका पनि देवतालाई वस कसरी गर्ने सो कुरा पनि राम्रो तरिकाले मलाई आज्ञा गर्नुहोस् । १।

कालो दरस्थितो विप्रो, येनोपायेन लक्ष्यते ।

संवदामी समा सेन, यथा दुष्टं शिवा गमे । २।

तव भगवान् शङ्करजी आज्ञा गर्नु हुन्छ, हे देवी जसको मरण काल टाढा अथवा नजिक छ भनी जानिन्छ सो कुरा शिव शास्त्रमा जस्तो लेखिएको छ त्यो त्यस्तै संक्षेपमा म भन्दछु तिमी सुन । २।

एकान्तं विजनं गत्वा, कृत्वादित्यं च पृष्ठतः ।

निरिक्ष ये त्रिज छायां, कण्ठे देशे शमा हितः ।३।

जो साधक वाला योगी मानव छ सो एकान्तमा गै निज मेरु दण्ड सिधा गरी पश्चिम तर्फ फर्किएर वसोस् र सावधान भै आफ्नो छायाको कण्ठमा दृढचित्तले हेरोस् ।३।

ततश्चाकाशं निक्षेत, ह्रीं परब्रह्मणे नमः ।

अष्टोत्तर शतं जप्त्वा, ततः पश्यति शङ्करः ।४।

फेरि आकाश तर्फ हेरी ॐ ह्रीं परब्रह्मणे नमः भन्ने अष्टाक्षरी मन्त्र दिनको १०८ वार जप्न सक्यो भने साक्षात् भगवान् शिवजीको दर्शन पाइन्छ ।४।

शुद्धस्फटिकसंकाशं, नानारूप धरं हरम् ।

षण्मासा अभ्यासयोगेन, भूचराणां पतिर्भवेत् ॥

वर्षं द्वयन ते नाथ, कर्ता हर्ता स्वयं प्रभुः ।५।

अर्थात्- शुद्ध सेतो मणिको समान क्रान्ति भएका र अनेकौं रूपधारण गर्न सक्ने शम्भुको दर्शन हुने अभ्यास साधन जो छ सो छमहीना सम्म गर्न सक्यो भने सो योगी मनुष्यादि प्राणीहरूको राजा हुन सक्छ । फेरि त्यस्तै दुई वर्ष गर्न सक्यो भनेता त्यो योगी आफ्नै सृष्टि कर्ता प्रभुः पनि हुन सक्छ ।५।

आदौ साधनमाख्यातं, सद्यः प्रत्यूप कारकं ।

वद्धपद्मासनो योगी, बन्धये ह्रुडिया नकम् ।६।

अर्थात्- पहिलेको श्लोकमा विश्वास हुने साधन कहिएको जो छ सो निमित्त योगीहरूले पद्मासन कसी अर्थात् उड्डियान नामक आसनको साधनद्वारा अपान वायुको उपर खिचि नाभिस्थानमा ल्याउने हो ।६।

त्रिकालज्ञ त्वमाप्नोति, परमानन्दमेव च ।

शतताभ्यासयोगेन, नास्ति किञ्चित्सुदुर्लभम् । ७।

अर्थात्-यस्तो अभ्यास निरन्तर गर्ने मनुष्य अतः योगीहरूलाई त्रिकालको ज्ञान भै परमानन्द पनि प्राप्ति हुन सक्छ उसलाई कुनहि कुराको कति पनि केही दुर्लभ हुँदैन । ७।

॥इतिश्री शिवस्वरोदय पञ्चदश भागम सप्तश्लोकी साधन प्रकरण समाप्तिः॥

अथ-शोडशभागं यं नियमप्रकरणारंभः-

तिर्थस्नानं न दानेन, तपसा सुकृते न च ।

जपैर्ध्यानैर्नयोगेन, जायते कालवञ्चना । १।

अर्थात्, तीर्थस्नान र दान तपस्या तथा ध्यान जपादिक योग पुण्यकर्म गनलि कालको गति, निकै टाढा हुन सक्छ भन्दछन् ज्ञानीहरू । १।

शरीरं नाशयं त्य ते, दोषधातुमलस्तथा ।

समस्तवायुविज्ञेयो, बलतेजोविवर्द्धनम् । २।

अर्थात् हाम्रो अनेक प्रकारको दुराचार धातु मलादिकको दोषले गर्दा शरीरलाई नाश गर्छ । सम प्राणले चाहि बल र तेज् वढाउछ । २।

रक्षणीयस्ततो देहो, यतो धर्मादि साधनम् ।

रोगाजाप्यत्वमायान्ति, साविजाप्यास्त्वसाध्यताम् ॥

असाध्याजोवितं घन्ति, नतत्रास्ति प्रतिक्रिया । ३।

फेरि यो देह जो छ सो धर्म अर्थ काम तथा मोक्ष इत्यादि कर्मको साधन बालाहो, तसर्थ यो देहको रक्षा गर्नु पर्छ । किनकी जरो आदि रोग-

यं नियं प्रकरणम्

६३

हृत्को इलाज नगदी हास्रो जपादिक धर्म कर्म संज्ञक् हुन्छ
अर्थात्- जब सम्म शरीरमा औषधी गरिन्छ तब सम्म यो देह शान्त
रहन्छ । तसर्थ रोग हटाउनको लागि यो देह मा औषधी हल्ले रक्षा
गर्नु कर्तव्य हो सो नगरे असाध्य हुन्छ- असाध्य भएमा जीवलाई दुःख
हुन्छ जीव लाई शान्ति न भए धर्मको रक्षा अर्थात् प्रतिक्रिया कसरी हुन्छ
र त्यसकारण यो निकै बुझ्नु पर्ने कुरा छ । १३।

एषां हृदिस्फुरति शास्वत न द्वितीयं

॥

तेजस्तमो निवह नाश करं रहस्यम्

॥

तेषां मखण्ड शरीरस्य सुकान्ति भाजां

॥

स्वप्नेऽपिनोभवतिकाल भयं नराणाम् ॥४॥

आदी अनादि अद्वितीय तमोगुणको नाश गर्ने वाला यो गोप्य शिव
स्वरोदय शास्त्रको ज्ञान जो योगी पुरुषको हृदयमा रहन्छ सो पुरुष पूर्ण
चन्द्र समान कान्ति वाला हुनेछ । अर्थात्- उसलाई सपनामा पनि कालको
भय हुँदैन भन्ने कुरा यो श्लोकले बताउँछ । १४।

इडा गंगेति विज्ञेया, पिंगला यमुना नदी ।

मध्ये सरस्वतीं विद्यात्, प्रयागादिसमस्तथाः ५

अर्थात्- इडानाडि गंगा पिंगलाचाहिं यमुना ततः बीचको सुषुम्ना नाडि
चाहिं सरस्वती हुन् भनी जान्नु योतिन नाडिको संग तीर्थ राज प्रयागहो । ५।

पुरकं कुंभक इचैव, रेचकश्च तृतीय कम् ।

ज्ञातव्यो योगिभि नित्यं, देहमंशुद्धि हेतवे ॥६॥

अर्थात्-आपनो देह शुद्धिको लागि योगीहरूले पुरक र कुंभक रेचक तथा ई-

तिन् प्रकारको नाडि जानिपकारहरूले परिपक्व जान्नु पर्छ । ६।

पूरकं कुरुते वृष्टिं, धातु साम्यं तथै वच ।

कुम्भके स्तं भनं कुर्याद्, जीवरक्षां विवर्द्धनम् । ७।

पुरक भनेको प्राणलाई भित्र तान्नुः हो त्यसले अमृतको वर्षा गरी शरीरको गिलो र धातुहरूको समत्तो गराउँछ, कुम्भकले चाहि बाहिर भित्र दुनै तर्फ स्थिर गराई उसले जीव रक्षाको वृद्धि पनि बढाउँदछ । ७।

रेचको हरते पापं, कूर्याद्योगपदं व्रजेत् ।

पश्चात्संग्राम वत्तिष्ठ हल्य वन्धं चका रयेत् । ८।

फेरि-रेचक प्राणले चाहि भित्रको वायु बाहिर निकालिन्छ र उसले सम्पूर्ण पापको फाली योग प्राप्ति गराउँछ । यस्तो प्राणायाम गर्ने विचारवान् योगीहरूले काललाई पनि जिती समान भावमा स्थिर रहन्छन् । ८।

कुंभयेत् सहजम्वायू, तथाशक्तिः प्रकल् पयेत् ।

रेच येच्चन्द्र मार्गेणः, सूर्येणा पूरयेत् सदा । ९।

अर्थात् ज्ञानी जन्हरूले आफ्नो चल्ती स्वासको सूर्यस्वरले तानी कुम्भकमा लगेर यथा शक्ति रोकी चन्द्र स्वरबाट छोडोस् र फेरि सूर्य स्वरले उसैगरी उपर कुम्भक स्थानमा चढावस् । ९।

चन्द्र पीबति सूर्यश्च, सूर्य पीबति चन्द्रमा ।

अन्योन्य काल भावेन, जीविते चन्द्र तार कम् । १०।

फेरि चन्द्रस्वरले पान गरोस् र फेरी चन्द्र स्वरलाई पनि सूर्यस्वरले पान गरोस् यस तरिकाले प्राणायाम गर्ने योगीहरूले कालको गतिलाई रोकेर जवसम्म चन्द्र र ताराहरू रहन्छन् तबसम्म ऊ वाँचिरहन्छ । १०।

स्वयंगे बहते नाडी, तन्नाडी रोधनं कुरुः ।

मुख बन्ध समुच्चैव, पवनं जायते युवा ।११।

अर्थात्- आपनो अङ्गमा चलने जो नाडि छ सो नाडि लाई ब्रह्मरन्ध्रमा ली रोकेर मुख बन्ध गरी नाशाछिद्रवाट मात्र स्वास छोड्ने अभ्यास गन्यो भने सो अभ्यासी पुरुष सधैँ जवानी भईरहन्छ त्यसकारण, योगाभ्यासी योगी पुरुषले यी कुरा खप बुझ्नु पर्छ ।११।

मुख नासा क्षिकर्णन्ता, नंगुलो भिनिरो धयेत् ।

तत्त्वोदय मितिज्ञेयं, षण्मुखोकरणं प्रियम् ।१२।

अर्थात्- मुख र नास कान तथा आँखा पनि आँलाहरूले विधिवत् ढाकेर श्री सूर्यकोकिरण हेर्दा त्यहाँ जस्तो रूपको दर्शन पाइन्छ उसलाई तत्त्व को रूप जान्नु अर्थात्-यस्तो मुद्रालाई योगीहरू षण्मुखी मुद्रा भन्दछन् ।१२।

तस्यरूपं गतिःस्वादो, मण्डलं लक्षणम् त्विदम् ।

स वेति मानवोलोके, संसर्गा दपि मार्ग वित् ।१३।

अर्थात्- यह लोकमा मूद्राको लक्षण जान्ने योगीहरू तत्त्वको गति र स्वाद तथा रुची र तत्त्वहरूको मण्डलमा मिल्ने बाटो पनि जान्दछन् ।१३।

निराशो निष्कलो योगी, न कचि दृषिचिन्तयेत् ।

वासना मुन्मनां कृत्वा, कालं जयति लीलया ।१४।

अत एव यस्तो मुद्रा गर्ने योगीहरू इच्छा र चिन्ता रहित भै निष्पाप अतः सम्पूर्ण वासनालाई मनले तिरस्कार गरी क्रीडालेमात्र काललाई जीतन सक्छन् अरु बस्तुको के कुरा ।१४।

विश्वस्य वेदीका शक्तिः, नेत्राभ्याम् परिदृश्यते ।

तत्रस्थं तु मनोयस्य, याम मात्रम् भवेदि हः । १५।

जो योगी हरू समाधिमा मनलाई एक पहर मात्र पनि स्थिर गर्न सक्छन् भने ती योगीहरूलाई सम्पूर्ण सन्सारको गति आँखाले मात्र जान्न सकिने शक्ति प्राप्त हुन्छ । १५।

तस्या युर्व धत्ते नित्यं घटिका त्रय मा न तः ।

शिवेनोक्तं पुरातन्त्रे, सिद्धस्य गुणगह्वरे । १६।

यस्ताप्रकाको योगीहरूको आयुष्य दिनको-३ घडी प्रमाण बढ्दै जान्छ भन्ने सिद्धिहरूको यो गुण पहिले पार्वतीलाई शिवजीले गह्वरतन्त्रमा भनेको थियो

वद्धपद्मासनास्थां गुद गत पवनंसन्निरुद्धया मुमुचैः।

तं तस्यपानरन्ध्रेक्रमजितमनिलं प्राणशक्त्या निरुध्यः ॥

एकी भूतं सुषुम्ना विवरमुपगतं ब्रह्मरन्ध्रे च लीत्वा ।

निक्षिप्याकाशमार्गे शिवचरणरतां यांति ते केऽपि धन्यः । १७।

अर्थात्- योगी पुरुषहरूले पद्मासन बाँध्ने गुदद्वारमा रहने अपान वायुको रोकी उपर चढाई क्रमैले जितेको प्राण शक्ति लाई एकै रूप गरी त्यस अन्तर सुषुम्ना नाडिको छिद्रबाट ब्रह्म रन्ध्रको ठिकानामा लगी शिवजीका चरण कमलको शरणमा मिलाउने जो योगी छन् उनीहरू आकाश मार्गमा गे प्राणलाई छोडी दिन्छन् तिनही योगी धन्य छन् । १७।

एतज्जा नाति यो योगी, एत त्पठति नित्य शः ।

सर्वदुःख विनीर्मुक्तो, लभते वाञ्छितं फलम् । १८।

जे योगी यो शिव स्वरोदयः शास्त्रको सदवचनलाई जानेर नित्य पाठ गर्छन्
ती योगी सम्पूर्ण पापको दुःखबाट मुक्त भई मनइच्छित फल पाउँछन् । १८।

स्वरं ज्ञानं नरेयत्र, लक्ष्मीः पाद तले भवेत् ।

सर्वत्र च शरीरेऽपि सुखं तस्य सदा भवेत् । १९।

जो योगी मनुष्यको हृदयमा । शिव स्वरोदय ज्ञान रहन्छ उसको पयरमा
सधैं लक्ष्मीको वास हुन्छ, उसको शरीरमा कहिलेई पनि दुःखले छुदैन
सुखैमुखले उसको दिन बित्छ । १९।

प्रणव सर्वं वेदानां, ब्राह्मणो भास्करो यथाः ।

मृत्युः लोके तथा पूज्यः, स्वर ज्ञानी पुमा नपि । २०।

अर्थात्-सम्पूर्ण वेदमा जस्तै ॐ को अक्षर पूज्यमान छ, त्यस्तै श्रीसूर्य र
कर्मकाण्डी ब्राह्मण पूज्यमान छन्, त्यस्तै यहवा परलोकमा पनि स्वरका
ज्ञानी पनि पूज्यमान हुने छन् । २०।

नाडि त्रयं विजानाति, तत्त्व ज्ञानं तथै वच ।

नैव ते नभवे तुल्य, लक्ष कोटीरसा यनम् । २१।

अतः जो मानव यो तीनै किसिमको नाडिका तत्त्वको भेद जान्दछन्- ती
ज्ञानी पुरुषको समान लाखौं करोडौं रसायन पनि उनको समान
पुग्न सक्दैनन् । २१।

एकाक्षरः प्रदातारं, नाडि भेद विवेच कम् ।

पृथिव्या नास्ति तद् द्रव्य, यद्धृत्वा चा नृणो भवेत् । २२।

अर्थात् अनिर्वचनीय अद्वितीय अनन्त अव्याक्त एकाक्षरी ब्रह्म ॐ को उपदेश
लिएको छ र नाडि भेदमा पनि विवेचन गरेको छ भने त्यस्ता योगीहरूका-

लागि यो पृथिवीका धनको केहि महत्त्व हुँदैन त्यो मानव दुवैलोकको अरिणि
सर्वत्र मुक्त छ (भन्नुहुन्छ शङ्करजी) ॥२२॥

स्वर तत्वं तथा युद्धे, देवि पश्यन्ति यस्तथा ।

गर्भाधानं च रोगीश्च, पलार्धे नैव मुच्यते ॥२३॥

हे देवी यो शास्त्रको स्वर तत्त्व जान्ने योगीले, युद्ध र स्त्री वसीकरण तथा
गर्भाधारण र रोगादिक विषयको निर्णय गर्न आधा पला नितैमा सक्छ
अझ आधा पला पनि लाग्दैन । ॥२३॥

एवं प्रवर्तते लोके, प्रसिद्धः सिद्ध योगीभिः ।

चन्द्रार्कग्रहणे जाप्यं, पठतां सिद्धिदायकम् ॥२४॥

यस्ता प्रकारको इह लोकमा प्रवृत्त भएका सिद्धहृल्ले प्रकाश गरिएको यो
स्वरोदय शास्त्र चन्द्र वा सूर्य ग्रहणमा जप-पाठ गर्नाले मात्र पनि उसलाई
सिद्धि प्राप्ति हुन्छ । अर्थात् यो पाठ सिद्धि दिने वाला छ ॥२४॥

स्वस्थानेतु समासिनो, निन्द्रा चाहर सल्पयेत् ।

चिन्तयेत् परमात्मान, यो वेद सभवेत् कृति ॥२५॥

अर्थात्-आफ्नो स्थानमा बसेको निन्द्रा र भोजनको कम गर्ने र आफ्नो हृदय
रूपी कमलमा विराजीनु भएका प्राण पनि परमात्माको चिन्तन गर्ने त्यो
गम्भीर योगी महापुरुष सदा सर्वदा कुशल रहन्छ । ॥२५॥

प्यारी पार्वतीका अगाडि सब यो स्वरको सुझानै कही ।

आज्ञा श्री शिवले गन्या उहि वखत् अत्यान्त खुशी भई ॥

हे प्यारी सुन यो जउन्जनहरू, मभ्यास येस्को गरी ।

स्वरलाई जसले चिन्यो यदि भन्या जान्छन् ती सक्षर तरी ॥२६॥

१. इति श्री शिवशक्ति सम्वादे शिवस्वरोदय शास्त्रम् ॥

षोडश भागम् यं नियं प्रकरणम् समाप्ति ।

यो मुस्तिकामा मूल अथवा अनुवाद (टिका) जो प्रस्तुत गरियो सो

लेखकको अल्पज्ञताको कारणले यसमा कति त्रुटीहरू

भईरहेको होला तसर्थ विशेषज्ञहरूले क्षमा दिनु

होला भन्ने लेखकको अनुरोध छ ।

॥इति॥

अथ-अमोघ श्री शिवकवचम् प्रारम्भः—

यो अमोघ शिव कवच परम गुप्त र अत्यान्त आदरणीय छ ।

फेरि, सर्वपाप बाट मुक्त गरी विघ्न बाधा पनि हटाउने वालो छ ।

फेरि, मृत्युका नजीकमा पुगेको महान रोगी मानवहरूको रोगबाट पनि मुक्त गराउने वालो छ—

फेरि, यो अमोघ शिव कवच सम्पूर्ण विपरितको दुःखबाट छुटाई मानत्र मात्रमा परम हीतकारक तथा भव भयको दूर गर्ने वालो यो कवच भक्ति र श्रद्धाका साथ नित्य पाठ गर्नाले अन्त्य दूर्लभ मोक्षको पनि प्राप्ति गर्ने वालो छ ।

महर्षि श्री ऋषभ् देवको मुख कमलबाट निसृति यो शिव कवच श्री स्कान्द पुराणान्तर्गतमा पाइन्छ ।

अथ-विनि योगः—

ॐ श्री शिव कवच स्तोत्र मन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिः रुद्रो देवताः
अनुष्टुप्छन्दः श्रीं ह्रीं क्लीं बिजम् ह्रीं शक्तिः बं कीलकम्
श्रीसदाशिव प्रियतां कवचम् जते विनि योगः—

अथ-ऋष्यादिक न्यासम्ः—

ॐ ब्रह्म ऋषयेनमः शिरसि । ओम श्री सदाशिव
रुद्रदेवताय नमः हृदि । ओमअनुष्टुप्छन्दसेनमःमुखे ।

ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं मिति बीजाय नमः गुह्ये ।

ॐ ह्रीं शक्तये- नमः पादयो । ॐ बं कीलकाय

नमः नाभौ । ओम विनि योगाय नमः सर्वांगे । ७१

अथ-करन्यसम्

ॐ नमो भगवते ज्वल ज्वाला मालिने ओम ह्रीं
 रां सर्व शक्तिः धाने ईशानात्मने-अंगुष्ठाभ्यां नमः ।
 ॐ नमो भगवते ज्वल ज्वाला मालिने ओम नं रीं
 नित्य तृप्ति शक्तिः धाम्ने तत्पुरुषात्मने तर्जनीभ्यां स्वाहा
 ॐ नमो भगवते ज्वल ज्वाला मालिने ॐ मं रूं
 अनादि-शक्तिः धाम्ने अघोरात्मने मध्यामाभ्यां वषट् ।
 ॐ नमो भगवते ज्वल ज्वाला मालिने ओम शिरै-
 स्वतन्त्रशक्ति धाम्ने वामदेवात्मने अनामिकाभ्यां हूम् ।
 ॐ नमो भगवते ज्वल ज्वालामालिने-ओम वारौं अलुप्त
 शक्तिः धाम्ने सद्योजातात्मने- कनिष्ठिका
 भ्यां वौषट्

१५।

ॐ नमो भगवते ज्वलज्वाला मालिने ॐ यं रं
 अनादिशक्तिः धाम्ने सर्वात्मने-करतल करपृष्ठाभ्यां फट् ।

अथ-हृदयादि न्यासम्

ॐ नमो भगवते ज्वल ज्वाला मालिने ओम ह्रीं रां
 सर्वशक्तिः धाम्ने ईशानात्मने-हृदयाय नमः ।
 ॐ नमो भगवते ज्वल ज्वाला मालिने ओम रीं
 नित्य तृप्ति-शक्तिः धाम्ने तत्पुरुषात्मने-शिरसे स्वाहा ।

ॐ नमो भगवते ज्वल ज्वाला मालिने ओम मं रुं
 अनादिशक्तिः धाम्ने अघोरात्मने शिखायै वषट् ।
 ॐ नमो भगवते ज्वल ज्वा मालिने ओम शिरै
 स्वतन्त्रशक्तिः धाम्ने वामदेवात्मने कवचायहूम् ।
 ओम नमो भगवते ज्वल ज्वाला मालिने ओम वारौं
 अलुप्त शक्तिः धाम्ने सद्योजातात्मने नेत्रत्रयायवौषट् ।
 ओम नमो भगवते ज्व ज्वाला मालिने ओम यं रं
 अनादि शक्तिः धाम्ने सर्वात्मने अस्त्राय फट् । ६।

अथ-ध्यानम्

ओम बज्र दष्टं त्रिःनयनं कालकण्ठं मरिदम् ।
 सहस्र करमप्यु नं वन्दे शंभो मुमा पतिम् । १।
 यथा परं सर्वपुराण गुह्यं ।

निःशेष पापौघ हरं पवित्रम् ॥

जय प्रदं सर्वं विपद्वि मोचनं

ब्रक्ष्यामि शैवम् कवचं हिता येत् । २।

पुनः-ध्यानम्

ओम नमस्कृत्य महादेवं विश्वव्यापिं नमिष्वरम् ।
 वक्ष्य शिवमयं वर्म सर्वं रक्षा करं नृणाम् । ३।
 शूचौ देशे समासिनो यथाव कल्पिता सनम् ।

श्री शिव कवचम्

१०३

जितेन्द्रियो जितः प्राणा स्विन्तयेच्छिव मव्ययम् ।४।

हृत्पुण्डरी कान्त रसं निविष्ट

स्व तेजसो न्याप्त नभो ऽवकाशम् ।

अतिन्द्रियं सुक्ष्म नमन्त माद्य

ध्यायेत् परानन्द मयं महेशम् ।५।

अथ-तामस ध्यानम्,

ध्याना अवधूता खिल कर्म बन्धन्

चिर चिदानन्द निमग्न चेताः

षडक्षरं न्यास समाहि ता त्मा

शैवेन कुर्यात् कवचेन रक्षस् ।६।

अथ - कवचा रभः—

मांपातु देवो ऽखिल देव तात्मा

संसार कूपे पतितंगभीरे ॥

तन्नाम दिव्यं वर मन्त्र मूलम्

धुनोतु मे सर्व मघं हृदि स्थम् ।१।

सर्वत्र मां रक्षतु विश्व मूर्तिं

ज्योति र्मया नन्द घनिश्च दात्मा ॥

अणो रणी यानरु शक्ति रेकः

सईश्वरः पातु भयाद शेषाद् २

- योभू स्वरूपेण विभर्ति विश्वम् ।
 पायात् सभूमे गिरि शोऽष्ट मूर्तिम् ॥
 योऽपां स्वरूपेण नृणां करोति ।
 स ज्जीवनं सोऽवतुमांजले भ्यः ।३।
 कल्पा वसाने भुवनानि दग्ध्वा ।
 सर्वाणि यो नृत्यति भूरि लाला ॥
 सकाल रुद्रो ऽवतु मांदवानेः ।
 वात्यादि भीते रखिला च्च तापात् ।४।
 प्रदिप्त विद्मू त्क कनकाव भासो ।
 विद्या वरा भीति कूठारपाणिः ॥
 चतुर्मुख स्त त्पुरुष स्त्री नेत्रः ।
 प्राच्यांस्थित रक्षतु माम जलम् ।५।
 कुठार वेदांकुश पाश शूल ।
 कपाल ढक्काक्षः गुणान् दधानः ॥
 चतुर्मुखो नील रुचि स्त्री नेत्रः ।
 पायाद घोरो दिशि दक्षिणस्याम् ।६।
 कुन्देन्दु शंख स्पटिकाव भासो ।
 वेदाक्ष माला वरदा भयाङ्कः ॥
 त्र्यक्षश्चतुर्वक्त्र उरू प्र भावः ।
 सद्योऽधि जातोऽवतु मां प्रती च्यम् ।७।

वरक्षः माला भयटङ्क हस्तः ।

सरोज किञ्जल्क समान वर्णः ॥

त्रिलोचन इचारु चतुर्मुखो माम् ।

पायादु दीच्यां दिशिवास देवः ॥८॥

वेदाभयेष्वाङ्कुश पाश टङ्कः ।

कपाल ढक्काक्षक शूल पाणि ॥

सित द्युतिः पञ्चमुखो ऽवता न्मां ।

मीशान ऊर्ध्वं परमं प्रकाशः ॥९॥

मूर्द्धा नमः व्यान्मम चन्द्र मौलिः ।

भालं समाव्या दथ भालनेत्रः ।

नेत्र समाव्यद् भग नेत्र धारी ।

नासा सदा रक्षतु विश्व नाथः ॥१०॥

पिया द्रुती मे श्रुत गीत कीर्तिः ।

कपोल म व्यात् सततं कपालो ।

वक्त्रं सदा रक्षतु पञ्च वक्त्रो ।

जिह्वा सदा रक्षतु वेद जिह्वः ॥११॥

कण्ठ गिरी शोऽवतु नीलकण्ठः ।

पाणि द्वयं पातु पिनाक पाणिः ॥

दोर्मूल मव्यान्मम धर्म बाहू ।

र्वक्षस् थलं दक्षः मखान्त कोऽव्यत् । १२।

मनोदरं पातु गिरीद्र धन्वा ।

मध्यं ममा व्यन्मद नान्त कारी ॥

हेरम्बता तोम सांपातु नाभिः ।

पायत् कर्ता धूर्जटि रीश्वरो मे । १३।

ऊरू द्वयं पातु कवेर मित्रो ।

जानुद्वयं मे जगदी श्वरो ऽ व्यात् ॥

जंघा युगं पुङ्गवकेतु र व्यात् ।

पादौ ममाव्यात्सुर वन्द्य पादः । १४।

महेश्वरः पातु दिना दिया मे ।

मां मध्य यामेऽवतु वाम देवः ॥

त्रियं बकः पातु हृती यया मे ।

बृष ध्वजः पातु दिनान्त्य या मे । १५।

पाया त्रिशादौ शशि शेख रो मा ।

गङ्गा धरो रक्षतु मां निशी थे ॥

गौरी पति पातु दिशा वसा ने ।

मृत्युञ्जयो रक्षतु सर्व कालम् १६।

- अन्तः स्थितं रक्षतु शंकरो मां ।
 स्थाणु सदा पातु बहि स्थितं मां ॥
 यदन्तरे पातु पतिः प शुल्याम् ।
 सदा शिवो रक्षतु मां समन्तात् १७।
 तिष्ठन्त मव्याद् भुवनैक नाथः ।
 पायाद् व्रजन्तं प्रमथाधि नाथः ॥
 वेदान्त वेद्योऽवतु मां निषण्णं ।
 माम व्ययः पातु शिव शयानम् १८।
 मागेषु मां रक्षतु नील कण्ठः ।
 शैलादि दुर्गेषु पुर त्रयारिः ॥
 अरण्य वासादि महा प्रवासे ।
 पायान् मृग व्याध उदार शक्तिः १९।
 कल्पान्त काटोपपटु प्र कोपः ।
 स्फुट्ट हासोच्चलिताण्ड कोशः ॥
 घोरारि सेनार्ण वदुनि वारः ।
 प्रहाभयाद् रक्षतु वीर भद्रः २०।
 पत्त्यश्च मातंग घटा वरूथः ।
 सहस्र लक्षा युत कोटि भीष्णम् ॥
 अक्षौ हिणी नां शत माततायिनां ।
 छिन्द्यान्मृडो घोर कुठार धारया २१।

निहन्तु दस्यन् प्रलया न लार्चिः ।

ज्वलत् त्रिशूलं त्रिपुरान्त कस्यः ॥

शार्दूल सिंह क्षं वृकोदि हिसान् ।

सत्रासयत् वीष धनुः पिनाकम् । २२।

दुस्वप्न दुश्शत्रुन दुर्गति दौर्म नस्य ।

दुर्भिक्ष दुर्व्यसन दुस्स ह दुर्ग्य शान्ति ।

उतपात ताप विष भीति मसद् ग्रहार्ति ।

व्याधिश्च नाशयतु मे जगतामधीशं । २३।

ॐ नमो भगवते सदा शिवाय सकल तत्त्वात्म काय

सकल-तत्त्व विहारायः सकल लोकैक कर्त्रे-सकल लोकैक

भर्त्रे सकल लोकैक हर्त्रे-सकल लोकैक गुरवे-सकल

लोकैक साक्षिणे-सकल निगम गुह्यायः सकल वर

प्रदायः सकल दुरि तार्ति भञ्जनायः सकल जगत्

भयंकरायः निर्गुणाय निरूप मायः निरूपायः-

निराभाषायः निरमयायः निष्प्रपञ्चायः

निष्कलंकायः नोद्वंद्धायः निस्संगायाः निर्मलायः

निर्गमायः नित्य रूप विभवायः निरूपम विभवायः

निरा धारायः नित्य शुद्धः बुद्धः परिपूर्ण सचिदा

नन्दा वषायः परम शान्त प्रकाश तेजोरूपायः-

जय जय महारुद्रः महारौद्रः भद्रावतारः दुःख दाव
 दारणः महा भैरव काल भैरव कल्पान्त भैरव-
 कपाल माला धरः खट्वांग खड्ग चर्म धरः ॥
 ततः पाशांकुश डमरु चाप शूल बाण गदा शक्तिः भिन्दि
 पाल-तमोर मुसल मुद्गर पट्टिश परशु-
 परिघ भुसूण्डी शतघ्नी चक्राद्यायुध भीषणकर
 सहस्र मुख दंष्ट्रा कराल विकटाट हास-
 विस्फुरित ब्रह्माण्ड मण्डल नागेन्द्र कुण्डल
 नागेन्द्र हार नागेन्द्र बलय नागेन्द्र चर्मधर
 मृत्युञ्जयः त्र्याम्बकं त्रिपुरान्तक विरूपाक्षि
 विश्वेश्वर विश्वरूप वृषभवाहना विष भूषणः विश्वतो
 मुखः सर्वतोरक्षः मारक्षः ज्वलज्वल महामृत्यु भय
 मय मृत्युभयं नाशय नाशय रोग भय मुत्सादः
 योत्सादय विष सर्प भयं समय समय चोर भयं
 मारयामरयः मम शत्रु च्छाटोयु च्छाटयः शूलेन विदारय
 विदारयः कुठारेणः भिन्धि भिन्धिः खड्गेन छिन्दि
 छिन्धि खट्वांगेनः विपोथयः मुशलेनः निशेषयः
 नाणैः संताडय सन्ताडयः रक्षांसि भीषय भूतानी
 विद्रा वय विद्रायवः कूष्माण्ड वेताल मारी गणः

ब्रह्म राक्षसान् संत्रासयःसंत्रासयः ममा म भयं
 कुरुः कुरुः विव्रस्तं ममाश्वासया श्वासयः नरक
 भयानः मामुद्धा योद्धारय संजीवनः क्षुत्तृड्भ्यां
 ममाप्यायः याप्यायः दुःखातुरं समानन्द यानन्दय
 शिवकवचेन मामच्छादया च्छादय त्र्यम्बकं सदाशिव
 नमस्ते नमस्ते नमस्तेः ॥

इत्येतकवचं शैवं यरदं व्यहृतं मया

सर्वबाधा प्रशमनं रहस्य सर्व देहिनाम् । २४।

यः सदा धारतेन् मर्त्यं शैवं कवच मुत्तमं

नःतस्य जायते क्वापि भय शंभो ननुग्रहम् । २५।

क्षणायु मृत्यु मा प्नोति महा रोग हतोऽपि वा

सद्यः सुख मवाप्नोति दीर्घमायु इच विन्दति । २६।

सर्वदारिद्र्य शमनं सौमंगल्य विवर्धनम्

यो धन्ते कवचं शैवं स देवै रपि पूज्यते । २७।

महा पातक संघात मुच्यते चोप पातकैः

देहान्ते शिव माप्नोति शिव वर्मानु भावतः । २८।

त्वयापि श्रद्धया दत्तं शैवं कवच मुत्तमम्

धारये स्व मया दत्तं सद्यः श्रेयो ह्यावप्स्यसि । २९।

इति श्री स्कान्दे महापुराणे एकाशित सहस्रायाम् तृतीय ब्रह्मोत्तरखण्डे

ग्रन्थे शिव कवचम् समाप्त ॥

जय शिव ॐ का रा प्रभु हरि शिव ओम कारा
 ब्रह्मा विष्णु सदा शिव -२- अर्द्धांगी धारा
 ओम हरहर हर महादेव ॥१॥

एका नन चतुरा नन, पञ्चा नन राजे प्रभु -२-
 हंसासन गरुडासन-२- दृष वाहन साजे ओम हर० ॥२॥
 दोभुज चार चतुरभुज, दशभुज वर सोहे प्रभु-२-
 तीनों रूप निरखत -२- द्विभुदन सन सोहे-
 ओम हर हर हर महादेव ॥३॥

अक्षमाला वन माला, रुण्ड माला धारी शिव -२-
 चन्दन सोहे मृगमद-२-भाले शशिधारी ओम हर० ॥४॥
 स्वेताम्बर पीताम्बर, बागाँवर अंगे शिव -२-
 ब्रह्मादिक सनकादिक -२- प्रेतादिक संगे
 ओम हर हर हर महादेव ॥५॥

करके बीच कमण्डलु, चक्र त्रिशूल धरता प्रभु-२-
 जग भरता संहरता-२-पुन पालन करता ओम हर० ॥६॥
 ब्रह्मा विष्णु सदा शिव, जानत अशिवेकी प्रभु-२-
 प्रणवा क्षर के मध्ये-२- ती नौ ही एका
 ओम हर हर हर महादेव ॥७॥

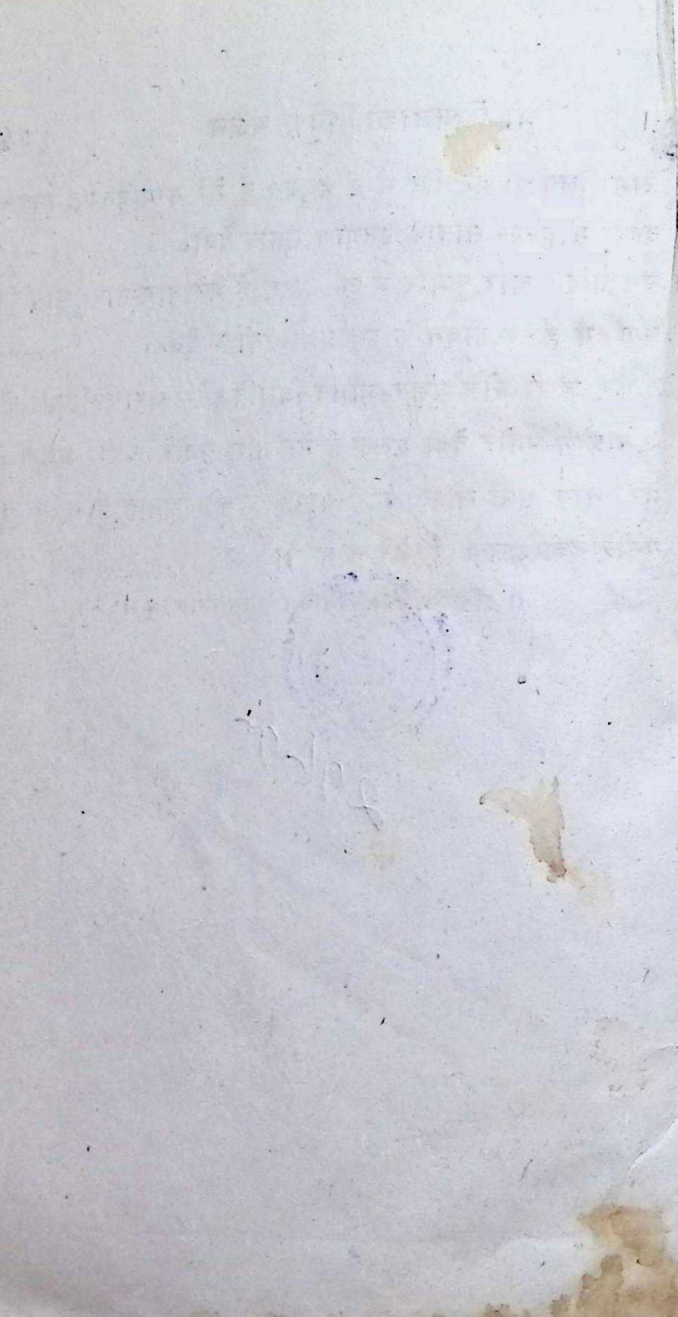
आरती श्री शङ्करको-जो कोई गावे नित-२-
 कहत सदानन्द स्वामी कहत तदा शिव स्वामी
 ते वर सुखपाये ओम हर हर हर महादेव । ॥८॥

श्री शिवजीको निर्गुण भजन

११३

पूर्व कालको सुसमयमा श्री पारवती आपना प्यारा पति श्रीमहादेवलाई विन्ती गर्नुहुन्छ, हे प्रभो हजुरका कति किसिमको रूपहरू छन् र सत्य रूप कुन हो उसको दिवर्णन सुन्न पाऊँ भन्दा श्री सदा शिवजीले बताउनु भएको निर्गुण भजन ॥

- सुनोरे देवी अलख है मेरे नाम-सुनोरे देवी अलख है मेरेनाम
ब्रम्हा विष्णु शङ्कर मै हूँ कर्ता है मेरे नाम- कर्ता हातकि
उत्पत्ति मै हूँ -२- जीवन केइनप्राण-सुनोरे देवी० -१-
- सत श्री रजगुण तम पनि मै हूँ-नीर्गुण है मेरे नाम-नीर्गुण
हातकि निरञ्जन मै हूँ-२-भक्तन के इन प्राण-सुनोरे देवी०-२-
- सर्व देवीकी स्वरूप मै हूँ- मायाँ है मेरे नाम-मायाँ हातकि
मोहिनि मै हूँ-२- हूँ कामकि इन प्राण-सुनोरे देवी० -३-
- यजुर-साम-ऋग-वेद मै हूँ हूँ हूँ है मेरे नाम हूँ हूँ हातकि हुम्फट
मै हूँ-२- वैंरी के इन प्राण-सुनोरे देवी० -४-
- शास्त्र पुराण मे सस्कृति मै हूँ-विद्या है मेरे नाम- विद्याहातकि
बोध मै हूँ-२-श्रोत्रा के इन प्राण-सुनोरे देवी० -५-
- इन्द्र कुवेर बृहस्पतिमै हूँ देव गुरु है मेरे नाम-देव गुरु हातकि
अमृत मै हूँ-२-अमर के इन प्राण-सुनोरे देवी० -६-
- पाच पाण्डवहरू सब मै हूँ अर्जुन है मेरे नाम- अर्जुनकी
गांदिव धनु मै हूँ-२- कुमार के इन प्राण-सुनोरे देवी० -७-
- यमुनादिक सब सागर मै हूँ-गङ्गा है मेरे नाम-गङ्गा हातकि
पवित्रता मै हूँ -२-नीर्मल के इन प्राण सुनोरे देवी० -८-

ॐ श्री ॐ

प्रथम-प्रार्थना

कर्पोरगीरं करुणवतारं संसार सारं भुजगेन्द्रहारम् ।

सदा वसन्तं हृदयं विन्दे भवं भावानि सहितं नमामि ॥

टीका भगवान् शङ्कर श्री परम पवित्र कपूर जस्तो गोरो वर्णको हुनुहुन्छ, भगवान् श्री शिवजी प्राणी मानिसा करुणा अर्थात् कृपा गर्ने वाला हुनुहुन्छ । (कुनै महाकाल रुद्र रूप मान्न होइन) भगवान् शंभो संसारको सार वस्तु ब्रह्मस्वरूप हुनुहुन्छ । भगवान् शङ्करजी गलादेखि काध अर्थात् घुडासम्म लकिएको भुजग अर्थात् सम्पूर्ण सरीको मानिक शेषादि अनन्त सर्पहरूको हार अर्थात् माला लगाउने वाला हुनुहुन्छ । उहाँलाई मेरो हृदय रूपी कमलमा विराजिनु हुन अनुरोध गर्दछु । पुनः पार्वती सहितका भव रूप शिवजीलाई नमस्कार पति गर्दछु ।